

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

Design and Development of Participatory Community's

Product of Nam Cham Subdistrict, Muang Phrae District, Phrae Province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมจิต ขอนวงศ์

พระมหาชนินทร์ อธิวโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ.๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763058

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
Desige and Development of Participatory Community's
Product of Nam Cham Subdistrict, Muang Phrae District, Phrae Province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมจิต ขอนวงศ์
พระมหาชนินทร์ อธิวโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800765058
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Design and Development of Participatory Community's
Product of Nam Cham Subdistrict, Muang Phrae District, Phrae Province

BY

Assistant Professor Dr. Samjit Konwong

PhraMaha Chanin Athewaro

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

B.E. 2565

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800765058

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
ผู้วิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ
ส่วนงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
ปีงบประมาณ	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) ทั้งวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

ผลการศึกษาพบว่า

๑. รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอาชีพเกษตรกรรมคือปลูกข้าว ซึ่งถือเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวบ้าน ได้ทำการเพาะข้าวปลูกมาต่อเนื่องยาวนาน แต่ยังขาดองค์ความรู้การทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าว พอดีมีนโยบายของรัฐบาลผ่านกระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เกิดกลุ่มผู้ผลิตข้าวแต่นั่น ขึ้น ซึ่งเดิมชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านคือการสีข้าว คัดข้าวเปลือกออกจากข้าวสารที่สีแล้วด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่ม ในช่วงของหลังการเพาะปลูก ก็ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มเติมขึ้นจากเดิมพอประมาณ เพราะความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวมาเป็นข้าวแต่นั่น ข้าวแค้น ข้าวกล้อง ชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมคือการใส่ถุงพลาสติก แล้วนำไปขายในตลาดปัญหา และอุปสรรคในการการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นั่นในด้านการรักษาคุณภาพข้าวแต่นั่นให้อยู่อย่างยาวนาน อันเนื่องมาจากการทำบรรจุภัณฑ์ที่ยังไม่ทันสมัย ไม่ตอบสนองต่อผู้บริโภคดังจะเห็นได้จากทำให้ข้าวมีกลิ่น จากนั้นยังมีปัญหาแบรนด์หรือตราสินค้าที่เป็นของตนเอง ขาดการมีส่วนในของชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาวางแผนให้ข้อคิดแนวทางการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ขาดการประชาสัมพันธ์เป็นต้นรูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นั่นชุมชนตำบลน้ำชำ มีรูปแบบอย่างง่าย ๆ พิมพ์ข้อความบรรยายสรรพคุณบนกระดาษธรรมดาติดไว้ที่ผลิตภัณฑ์ สินค้า บางประเภทเพทบรรจุถุงพลาสติกกล่องกระดาษมีฉลากสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สะอาดตาของผู้บริโภค

๒. การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ทางกลุ่มได้มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมและให้ให้เกิดการสร้างสรรคผลงานศิลปะโดยผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องราวสภาพเศรษฐกิจและสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชนลักษณะของพื้นที่และในด้านอื่น ๆทำให้เกิดทันสมัยประกอบกับแนวคิดการออกแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์วิถีชีวิตของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยระดมแนวความคิดในการหาแนวทางการพัฒนาพืช ภาระบวงการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นแบบใหม่ ประกอบกับด้านลดลยการออกแบบ ด้านราคาสินค้า ด้านการตลาด เพื่อตอบสนองกับผู้บริโภค

๓. ผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ของผลิตภัณฑ์โดยวางแนวคิดลดลยของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประกอบกับแนวคิดที่สร้างสรรคในการออกแบบรูปร่าง รูปทรง ลดลย และขนาดผลิตภัณฑ์ ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำใคร รูปลักษณสีสันทันสมัย ไม่ทำให้สินคามีกลิ่น รักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้เวลานาน สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตราฉลากผลิตภัณฑ์สะอาดตา เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และการตลาดของของสินค้ต่อกลุ่มผู้บริโภคสอดคล้องกับ

Research Title: Designing and Developing Participatory Community Products of Numchum Sub-District, Meaung Phrae District, Phrae Province

Researcher: Asst.Prof.Dr. Somjit Khonwong and groups

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

Fiscal Year: 2022

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya

Abstract

This research was conducted with its 3 main objectives: 1. To investigate model of participatory community product, 2. To design participatory community product, and 3. To present participatory community product of Namcham sub-district, Meuang Phrae district, Phrae province. The mixed-method research, consisting of qualitative research and action research, was applied in this study.

The findings revealed as follows.

1. The model of participatory community product of Namcham sub-district, Meuang Phrae district, Phrae province was based on rice farming, regarded as local wisdom and original lifestyle of villagers. Although rice cultivation has played important role, there is the lack of knowledge in rice processing products. According to the policies lunched by Thai government and Ministry of Agriculture and Cooperatives, there was the manufacturers' group of Thai-style fried rice crackers. Thai-style fried rice crackers were originally produced by using local wisdom. The members of manufacturers' group conducted the rice milling by removing the husk and the bran layers. Then, the white rice was separated. After the rice harvest season, the villagers' income was sufficiently increased. Due to their local wisdom, they processed rice in various kinds of products, for example, Thai-style fried rice crackers, salty rice cakes, and brow rice. The products were packed in plastic packing bag and sold in local market. The problems regarding Thai-style fried rice cracker design and development were product preservation. The products' old-fashioned packaging did not meet customers' needs. It also altered products' odor. There were also the problems of products' branding; the lack of support from government and private organization in terms of creating plans and guideline for developing products;

and the lack of product promotion. In terms of the model of Thai-style fried rice crackers of Numcham sub-district, the product label, containing important product information, was placed in front of each product. Some products were packed in plastic packing bag and then packed in the box with product label. Therefore, the products did not attract customers.

2. In terms of the design of participatory community products of Nuamcham sub-district, Meuang Phrae district, Phrae province, the original design was enhanced by integrating art and background of economics; society; and traditions into the products. The local materials were applied in product creation processes. Representing local identities and lifestyle, the original design was continually improved. The concepts of product material and ingredient development were brainstormed, leading to new pattern design, price determination, and marketing to meet customers' needs.

3. The participatory community products of Nuamcham sub-district, Meuang Phrae district, Phrae province was regarded as the development of Thai-style fried rice crackers through participatory approach, leading to new innovation in a form of local product, in which its concepts and pattern were in accordance with community context. There was an exchange in product design regarding shape, pattern, size, color, and name. The product package was recreated to preserve its quality. The product label regarding its symbol, picture, and pattern was attractive and unique. Therefore, the product value was increased, leading to customer satisfaction.

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนา	๑๑
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะเชิงสร้างสรรค์	๑๘
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๙
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา	๒๐
๒.๕ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม	๔๙
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน	๕๕
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๖๐
๒.๘ บริบทพื้นที่งานวิจัย	๗๔
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๔
๓.๒ พื้นที่การวิจัย	๙๖

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๙๖
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย	๙๘
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๐
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๓
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๐๔
๓.๘ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	๑๐๕
๓.๙ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๐๕
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๖
๔.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่	๑๐๖
๔.๒ การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่	๑๑๓
๔.๓ ผลงานผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วม	๑๑๕
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๑๖
บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๙
๕.๑ สรุปผล	๑๑๙
๕.๒ อภิปรายผล	๑๒๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๕
บรรณานุกรม	๑๒๖
ภาคผนวก	๑๒๙
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย	๑๓๐
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ	๑๓๓
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่	๑๓๖
ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์	๑๔๓
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบจากการวิจัย (Output/Outcome/Impact)	๑๔๖
ภาคผนวก ฉ ประวัตินักวิจัย	๑๔๙

สารบัญภาพ

ภาพที่

๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘
๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๐๕
๔.๑ ลงพื้นที่และการสัมภาษณ์	๑๐๘
๔.๒ แบบลดทลายผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋น	๑๑๐
๔.๓ การพัฒนาผลิตภัณฑ์	๑๑๑
๔.๔ สันทนาากลุ่มการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋น	๑๑๒
๔.๕ สันทนาากลุ่มการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วม	๑๑๔
๔.๖ ฝึกปฏิบัติออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน	๑๑๖
๔.๗ กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์	๑๑๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจของประเทศโดยให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีอาชีพ ความเป็นอยู่ที่ดี มีงานทำ มีรายได้ ทำให้ชุมชนสร้างมูลค่าของสินค้าเพื่อออกจำหน่าย มีศักยภาพที่พึ่งพาตนเองได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน ได้สร้างโอกาสจากการทำงานในลักษณะกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่ผ่านมาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการรณรงค์แต่ละชุมชน ทำให้หมู่บ้านรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างรายได้มูลค่าเพิ่ม ให้กับสินค้าที่จำหน่ายทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ ทำให้ปัจจุบันประเทศไทยมีกลุ่มอาชีพและกลุ่มวิสาหกิจที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มชุมชน จึงทำให้ชุมชนได้มีการสร้างอาชีพทั้งประเทศในอัตราที่สูงขึ้นตามลำดับ ปัญหาที่สำคัญของชุมชน คือ การแข่งขันของตลาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP มีผู้ผลิตสินค้าประเภทนี้หรือชนิดเดียวกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการทำซ้ำและการลอกเลียนแบบขึ้น จนทำให้ผู้บริโภคมีความสับสน และสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจและชื่อเสียงของผลิตภัณฑ์ต้นแบบเป็นจำนวนมาก และผลิตภัณฑ์ของสินค้าออกมัลตลาด และมีรูปแบบหน้าตาสินค้าที่เหมือนกันกับสินค้าในตำบลอื่น ๆ ทั้งในจังหวัดเดียวกันรวมทั้งภูมิภาคอื่น ๆ รวมทั้งทำให้เกิดปัญหาทางด้านราคามากขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการบางรายขายสินค้า OTOP เท่าทุน เพื่อดึงเอาเงินลงทุนคืน บางรายขายต่ำกว่าทุนเพื่อเลิกกิจการในที่สุด นอกจากนี้อีกประการหนึ่ง การทำตลาดภายในประเทศค่อนข้างชบเซา เนื่องจากสถานะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวและกำลังซื้อของผู้บริโภคค่อนข้างต่ำ ทำให้ผู้ประกอบการเริ่มสนใจการส่งออกมากขึ้น แต่ประการสำคัญของการส่งออกคือ ภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ควรจะมีลักษณะโดดเด่นและแสดงความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์และการสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภค เป็นปัจจัยที่สำคัญไม่น้อยกว่าตัวผลิตภัณฑ์ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของผลิตภัณฑ์ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ สามารถสร้างความโดดเด่นที่มีเอกลักษณ์และความน่าเชื่อถือให้แก่ผลิตภัณฑ์ เป็นแรงจูงใจให้กับผู้บริโภคในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งในประเทศไทยรวมถึงประเทศอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคมและเทคโนโลยี ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชนทุกระดับ ประสบปัญหาต่าง ๆ ปัญหาที่สำคัญ คือ เกิดจากประชาชนในระดับรากหญ้าซึ่ง

เป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ รัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญของปัญหา นี่จึงได้มีการพัฒนาประเทศที่เน้นไปที่การส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในประเทศได้ อยู่ดี กินดี มีอาชีพและรายได้ รวมทั้งมีสุขภาพร่างกายที่ดี มีการส่งเสริมผ่านทางโครงการต่าง ๆ โดยมีหน่วยงาน ของรัฐเป็นผู้กำกับดูแล อาทิ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อให้แต่ละชุมชนได้นำเอาภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า เพื่อเพิ่มรายได้ อีกทั้งยังมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งเน้นไปที่กระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมไทย^๑

การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่ละเล็กละน้อยโดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ^๒ ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้นหมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยาใช้คำว่า “พัฒนา” หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตโตงอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น^๓ การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ^๔

การออกแบบ คือ กิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการกระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ ๆ มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ให้ แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอนเบื้องต้น ที่จะทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมาย งานออกแบบ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้าง ขึ้นโดยการเลือกเอารูปประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ที่สามารถสนองความต้องการตาม จุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนี้ เนื่องจาก ความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน ๔ ประการ จนเป็นแรงผลักดัน

^๑ กรรณิการ์ สายเทพ และพิชญา เพิ่มไทย, “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”, วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๒.

^๒ ปกรณ์ ปรียากร, **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร สามเจริญพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘-๑๙.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมภาษาศาสตร์**, พ.ศ. ๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๘

^๔ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, **สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา** (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔), หน้า ๕

ให้มนุษย์พยายาม ทำการออกแบบ และสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกายและ จิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่าย ค่อยๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยวพันกันยิ่งขึ้นระหว่าง สิ่งของต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและ วิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา^๕

การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความสวยงามแตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบเดิม ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้เป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายที่มีความสวยงามน่าสนใจมากยิ่งขึ้น งานออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ จึงเป็นการสร้างสรรค์ที่เกิดจากความคิดจินตนาการ โดยที่มาของจินตนาการนั้น นักออกแบบอาจได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานจากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว และอยู่ในขอบเขตของกรอบความงามตามทฤษฎีที่กำหนด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการออกแบบสร้างสรรค์งานแต่ละชนิด^๖

ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แบ่งหมู่บ้านออกเป็น ๔ หมู่ คำขวัญตำบลน้ำชำ “แพะเมืองผีลือเลื่อง เพื่องพุมิปัญญา พัฒนาเกษตรอินทรีย์ วิถีชีวิตพอเพียง หลีกเลี้ยงยาเสพติด พิชิตความยากจน ชุมชนพึ่งตนเอง” “แพะเมืองผีลือเลื่อง” หมายความว่า ตำบลน้ำชำมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลน้ำชำและจังหวัดแพร่ “เพื่องพุมิปัญญา” หมายความว่า ตำบลน้ำชำมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนจากพื้นฐานและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ขยายผลจากชุมชนสู่ชุมชนสร้างความเชื่อมโยงการพัฒนาที่ยึดชุมชนเป็นหลัก กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “พัฒนาเกษตรอินทรีย์” หมายความว่า ประชากรในชุมชนตำบลน้ำชำ ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้พัฒนาการเกษตรที่เน้นความสมดุลการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุนการผลิต โดยใช้เกษตรอินทรีย์ ทำปุ๋ยธรรมชาติใช้เองใช้แรงงานตนเองปลูกพืชหมุนเวียน “วิถีชีวิตพอเพียง” หมายความว่า ประชากรในชุมชนตำบลน้ำชำ สามารถดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง รู้จักประมาณตนเอง มีเหตุผลผลในการใช้จ่าย และดำรงชีวิตในทางสายกลางคือรู้จักความพอดี พอเหมาะ “หลีกเลี้ยงยาเสพติด” หมายความว่า ประชาชนและเยาวชนในตำบลน้ำชำรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่นการสร้างอาชีพเสริม รวมกลุ่มเล่นดนตรี และเล่นกีฬาเพื่อเป็นการหลีกเลี้ยงการมั่วสุมอบายมุขต่าง ๆ “พิชิตความยากจน” หมายความว่า ประชาชนในชุมชนตำบลน้ำชำสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความมั่นคง ดำรงชีวิตโดยใช้หลักความอดทน ความขยันและรู้จักประหยัดอดออม “ชุมชนพึ่งตนเอง” หมายความว่า ชุมชนตำบลน้ำชำได้จัดทำกลุ่ม

^๕ วชิรินทร์ จรุงจิตสุนทร, **หลักการและแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

^๖ วาสนา เจริญวิเชียรฉาย, **การออกแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านจากวัสดุเหลือใช้**, (คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี : ปทุมธานี), ๒๕๕๒.

ที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่นกลุ่มแปรรูปถั่วเหลือง กลุ่มกล้วยทอด กลุ่มข้าวแต๋นโบราณ กลุ่มข้าวแคบ ฯลฯขึ้นเป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างอาชีพในชุมชนให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^๗

ชุมชนตำบลน้ำคำ จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการยกระดับสินค้าการแปรรูปข้าวแต๋นเพื่อสุขภาพ แต่ชุมชนก็ยังเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการจากผู้บริโภคไม่กว้างขวางและยังต้องการยกระดับการออกแบบผลิตภัณฑ์

^๗ สายพันธ์แพร่, จังหวัดแพร่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.wungfon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1448:2013-01-03-04-47-23&catid=183:2011-07-05-02-34-59&Itemid=213. [๒๔ มกราคม ๒๕๖๕].

ข้าวแต่นเพื่อสุขภาพ ในเชิงพาณิชย์ (สร้างผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นเพื่อสุขภาพ) เพื่อให้มีศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาเกิดขึ้นในตำบลน้ำชำอำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ อีกทั้งต้องการพัฒนาพื้นที่และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

การส่งเสริมงานชุมชนให้เกิดผลเป็นรูปธรรมโดยใช้ผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นจุดขาย เพื่อพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่มูลค่าการผลิตให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพแรงงานภายในท้องถิ่น ซึ่งว่างงานหรืออาว่างงานในฤดูเก็บเกี่ยว คณะผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการบูรณาการการทำงานร่วมกับกลุ่มชุมชนตำบลน้ำชำ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรมสินค้า OTOP บรรจุภัณฑ์ กระบวนการผลิตและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของผู้ประกอบการในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของใช้จากวัสดุธรรมชาติ

คณะผู้วิจัยจึงได้วิจัยการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน(แปรรูปข้าวแต่นเพื่อสุขภาพ) แบบมีส่วนร่วม ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อกออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน(การแปรรูปข้าวแต่นเพื่อสุขภาพ)แบบมีส่วนร่วม ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ โดยการจัดฝึกอบรมในครั้งนี้ชุมชนจะได้รับองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาและยกระดับสินค้าในการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน(การแปรรูปข้าวแต่นเพื่อสุขภาพ)แบบมีส่วนร่วม ในรูปแบบใหม่ๆและมีผลงานผลิตภัณฑ์แบบใหม่ที่พัฒนาไปพร้อมกันกับวิถีชีวิตและยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมของชุมชนไว้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๑.๒.๒ เพื่อกออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัด
แพร์ ควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร์ เป็น
อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาการ
ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร์ โดยมีเนื้อที่ที่ศึกษาครั้งนี้ ๑) ด้าน
ลดทลายการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด

๒. ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive
Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

๑. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร์ จำนวน ๗ คน
ดังนั้น ผู้วิจัยจะใช้เป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาทั้งหมด โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์
รวมจำนวนทั้งสิ้น ๕ รูป/คน

๒. สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม หอการค้าจังหวัดแพร์ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อุตสาหกรรมจังหวัดแพร์ ประชาชนท้องถิ่น นักวิชาการด้านการออกแบบ
ผลิตภัณฑ์และกลุ่มผู้นำชุมชน รวม ๙ คน

๓. อบรมเชิงปฏิบัติการโดยการถ่ายทอดความรู้ด้านกระบวนการผลิตภัณฑ์โดยมีวิทยากร
ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์และผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดประชุท้องถิ่น ที่เชิญมา
ถ่ายทอดความรู้และให้คำปรึกษาแนะนำ จำนวน ๑ คน ผู้เข้ารับการอบรม จำนวน ๗ คน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในลักษณะของการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลน้ำชำ
อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร์ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ของการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจัก
สาน ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร์ดังนี้

๓.๑ กลุ่มเป้าหมาย

๑. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ จำนวน ๗ คน

๓.๒ ขอบเขตด้านการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์

การออกแบบพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นตำบลน้ำชำ ตำบลบนน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ๑) ด้านลวดลายการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด

๓.๓ ขอบเขตด้านกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ให้ข้อมูลหลัก

๑) ผู้นำชุมชน จำนวน ๔ คน ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๑ คน ประธานกลุ่มหรือผู้แทน จำนวน ๓ คน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ จำนวน ๘ คน

๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่และเวลา

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ๑ ปี

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ของชุมชน หมายถึง การสร้างสรรค์รูปแบบของผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ โดยใช้วัสดุธรรมชาติ โดยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีคุณค่าด้านความงามและประโยชน์ใช้สอยทำให้เป็นที่ต้องการของกลุ่มบริโภค

๑.๕.๒ ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้าน หมายถึง องค์ความรู้ของหมู่บ้านตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ที่เรียนรู้และมีประสบการณ์แก้ปัญหาหรือดำรงชีวิตโดยมีกระบวนการส่งสมสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน

๑.๕.๓ การออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง การสร้างรูปแบบและลักษณะการบรรจุหีบห่อให้มีผลกระทบต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคความต้องการของกลุ่มลูกค้า เพื่อสามารถออกแบบสินค้าให้ดึงดูดความสนใจและเป็นที่ต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย โดยคำนึงถึงเหตุปัจจัยในการซื้อสินค้าทั้งด้านเหตุผลและอารมณ์ ดังนี้

ด้านลวดลายการออกแบบ หมายถึง รูปแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเรื่องราววิถีชีวิตชุมชนและวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตสอดคล้องตามเหมาะสมกับบริบทชุมชนประกอบกับแนวคิด

สมัยใหม่ในการประยุกต์ให้เกิดความทันสมัย ตอบสนองต่อผู้บริโภค และนำรายได้ให้กับชุมชนมากยิ่งขึ้น

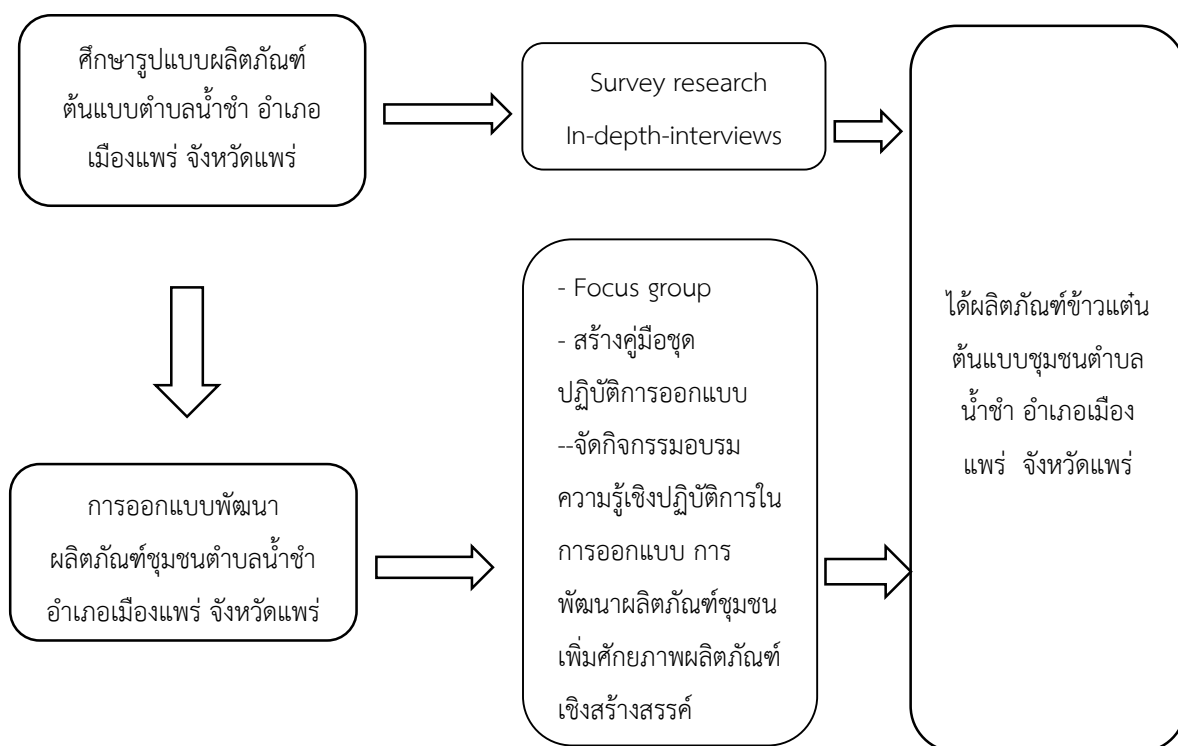
ด้านราคาสินค้า หมายถึง การขายสินค้าให้กับผู้บริโภคที่เหมาะสม รูปทรงผลิตภัณฑ์ คุณภาพสินค้า ขนาด ลวดลายผลิตภัณฑ์

ด้านการตลาด หมายถึง กระบวนการของการสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์ไปยังลูกค้า โดยอาศัยศิลปะในเชิงพื้นที่มาประยุกต์เพื่อให้ตอบสนองการขายสินค้า

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ต้นแบบ ตำบลกาญจนา อำเภอมือง แพร่ จังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบรูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่

๑.๗.๒ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ ได้องค์ความรู้การมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนารูปแบบ ลวดลาย สี สัน แบรินด์สินค้าและบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เป็นไปตามที่ต้องการของผู้บริโภคภายในตลาด

๑.๗.๓ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ ได้องค์ความรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น เป็นผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ใช้จากวัสดุธรรมชาติ ที่สามารถนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

๑.๗.๔ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ ได้องค์ความรู้การเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะเชิงสร้างสรรค์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
- ๒.๕ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- ๒.๘ บริบทพื้นที่งานวิจัย
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

รายละเอียด และองค์ประกอบต่าง ๆ ของแนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการออกแบบ

การออกแบบ หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือปรับปรุงดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น และมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิม การถ่ายทอดรูปแบบจากความคิดออกมาเป็นผลงาน ที่ผู้อื่นสามารถมองเห็น รับรู้ หรือสัมผัสได้ ซึ่งการออกแบบครอบคลุมถึงการออกแบบวัตถุ ระบบ หรือ ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ และยังรวมไปถึง การคิดเชิงออกแบบ (design thinking) แบบที่ออกมาอาจเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริง หรือแบบที่เป็นเพียงนามธรรมก็ได้ ผู้ที่ออกแบบจะเรียกว่า นักออกแบบ ซึ่งหมายถึงคนที่ทำงานวิชาชีพในสาขาการออกแบบที่แตกต่างกันไป เช่น นักออกแบบแฟชั่น, นักออกแบบแนวความคิด หรือนักออกแบบเว็บไซต์

การออกแบบนั้นมีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาด้าน สุนทรียศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอย หลักเศรษฐศาสตร์ และมุมมองสังคมการเมือง ทั้งในสิ่งที่ออกแบบและขั้นตอนการออกแบบ การออกแบบอาจเกี่ยวข้องกับการค้นหาข้อมูล ความคิด การทำแบบจำลอง การปรับแก้แบบแบบมีปฏิสัมพันธ์ และการรีออกแบบใหม่ (re-design) ขณะที่ความหลากหลายของการออกแบบอาจรวมไปถึง เสื้อผ้า ส่วนต่อประสานกราฟิกกับผู้ใช้ ดีกระฟ้า เอกลักษณ์องค์กร การจัดการกระบวนการทางธุรกิจ หรือแม้กระทั่งกระบวนการออกแบบเอง^{๑)}

๒.๑.๒ ความหมายของการพัฒนา

๑) การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความสวยงามแตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบเดิม ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้เป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายที่มีความสวยงามน่าสนใจมากยิ่งขึ้น งานออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ จึงเป็นการสร้างสรรค์ที่เกิดจากความคิดจินตนาการ โดยที่มาของจินตนาการนั้น นักออกแบบอาจได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานจากสิ่งที่อยู่รอบๆตัว และอยู่ในขอบเขตของกรอบความงามตามทฤษฎีที่กำหนด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการออกแบบสร้างสรรค์งานแต่ละชนิด^{๒)}

^{๑)} Brinkkemper, S. (๑๙๙๖) Method engineering: engineering of information systems development methods and tools, Information and Software Technology (๓๘:๔), pp. ๒๗๕-๒๘๐.

^{๒)} วาสนา เจริญวิเชียรฉาย, การออกแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านจากวัสดุเหลือใช้, (คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี : ปทุมธานี, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓.

๒) หลักในการออกแบบผลิตภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีย่อมเกิดมาจากการออกแบบที่ดี ในการออกแบบผลิตภัณฑ์เสนอแนวคิด ให้ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมตามหลักการออกแบบ โดยหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ควรคำนึงดังนี้

๑. หน้าที่ใช้สอยและความสะดวกสบายในการใช้ (Function and Ergonomics)
๒. ความปลอดภัยและความแข็งแรง (Safety and Contraction)
๓. ความสวยงาม (Aesthetics)^๓

๓) กระบวนการออกแบบ

เสนอกระบวนการของ Earle เป็นแนวทางในการทำงาน โดยกระบวนการในการออกแบบนี้มี ๖ ขั้นตอน คือ

(๑) ขั้นตอนในการตีปัญหา (Problem Identification) ประกอบด้วย

- ข้อกำหนดปัญหา (Problem Statement)
- ข้อบังคับของปัญหา (Problem Requirement)
- ขอบเขตปัญหา (Problem Limitation)
- ภาพร่าง (Sketches)
- การรวบรวมข้อมูล (Data Collection) โดยขั้นตอนนี้จะนำไปสู่ Concept ใหม่ในการออกแบบ

การออกแบบ

(๒) ขั้นตอนความริเริ่มสร้างสรรค์ (Preliminary Ideas) ประกอบด้วย

- การวางแผนกิจกรรม (Plan of Action)
- การระดมสมอง (Brainstorming)
- การสเก็ตช์และจดบันทึก (Sketching and Notes)
- วิธีการวิจัย (Research Methods)
- วิธีการสำรวจ (Survey methods)

(๓) ขั้นตอนการกลั่นกรองการออกแบบ (Design Refinement) ประกอบด้วย

- สัดส่วนทางกายภาพ (Physical Properties)
- การประยุกต์ทางเลขาคณิต (Application of Geometry)
- เงื่อนไขการกลั่นกรอง (Refinement Considerations)
- ชิ้นส่วนมาตรฐาน (Standard Parts)

^๓ ธีระชัย สุขสด, การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔),

(๔) ขั้นตอนการวิเคราะห์ (Analysis) ประกอบด้วย

- การวิเคราะห์ประโยชน์ใช้สอย (Function Analysis)
- การวิเคราะห์ทางวิศวกรรม (Engineering Analysis)
- การวิเคราะห์ตลาดของผลิตภัณฑ์ (Market and Product Analysis)
- การวิเคราะห์รายละเอียด (Specification Analysis)
- การวิเคราะห์ความแข็งแรง (Strength Analysis)
- การวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ (Economic Analysis)
- การวิเคราะห์หุ่นจำลอง (Model Analysis)

(๕) ขั้นตอนการตัดสินใจ (decide)

เป็นการตัดสินใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหาร หรือผู้เชี่ยวชาญ ในการให้การยอมรับ (Accept) ปฏิเสธ (Reject) หรือนำมาซึ่งการประยุกต์ (Combine) ทำต่อเนื่อง (Continue) หรือหยุด (stop)

(๖) ขั้นตอนการทำให้เกิดเป็นผลสำเร็จ (Implementation)

คือ การนำมาสร้างและผลิตขึ้นจริง

๔) องค์ประกอบในการออกแบบ (Design Elements)

องค์ประกอบในการออกแบบไว้ว่าการ สร้างงาน ๒ มิติ และ ๓ มิติ โดยสร้างสรรค์ผลงาน จำเป็นต้องใช้ส่วนประกอบแตกต่างกันไปตามความ เหมาะสม ดังนั้นจำเป็นต้องรู้คุณลักษณะและคุณค่าของส่วนประกอบต่าง ๆ ดังนี้

(๑) จุด (Point) หมายถึง ตำแหน่งที่ตั้งของส่วนประกอบต่างๆ อาจจะเป็นบริเวณ เป้าหมาย หรือจุดหมายได้

(๒) เส้น (Line) หมายถึง เมื่อจุดเคลื่อนที่ทำให้เกิดเส้นต่างๆ เส้นมี ๕ ชนิด ได้แก่ เส้นตรง เส้น โค้ง เส้นสัด เส้นฟันปลาหรือเส้นหยัก และเส้นขนานหรือเส้นปะ

(๓) รูปร่าง (Shape) คือ ขอบเส้นรอบนอกที่มาบรรจบกันเป็นรูปสองมิติ ได้แก่

๓.๑ รูปร่างมาตรฐาน (Basic Shapes) มีรูปทรงเป็นเรขาคณิต ๔ ลักษณะ ดังนี้

- (๑) รูปสามเหลี่ยม คือ รูปที่เกิดจากเส้นตรง ๓ เส้น มาบรรจบกัน
- (๒) รูปสี่เหลี่ยม คือรูปที่เกิดจากเส้นตรง ๔ เส้น มาบรรจบกัน
- (๓) รูปหลายเหลี่ยม คือ รูปที่มีมากกว่า ๔ มุม ๔ ด้านขึ้นไป
- (๔) วงกลมและรูปวง คือ รูปที่มีเส้นโค้งเส้นเดียวมาบรรจบกัน

๓.๒ รูปร่างอิสระ (Free Shapes) คือ รูปลักษณะที่บอกไม่ได้ว่าเป็นรูปทรงมาตรฐาน แบบใดแน่ มีรูปร่างไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงได้

(๔) รูปทรง (Form) คือ รูปที่มีลักษณะ ๓ มิติ มีทั้งด้านยาว ด้านสูง ด้านลึก หรือด้านหน้า เป็น แท่งเหลี่ยม มี ๒ ลักษณะ ได้แก่

๔.๑ รูปทรงมาตรฐาน มีลักษณะเป็นรูปทรงเรขาคณิต แบ่งเป็น ๖ ลักษณะ ได้แก่ รูปทรงสามเหลี่ยม รูปทรงสี่เหลี่ยมหรือลูกบาศก์ รูปทรงกรวย รูปทรงกรวยกลม รูปทรงกระบอก และรูปทรงกลม^๔

๔.๒ รูปทรงอิสระ หรือ รูปทรงงามธรรมชาติ คือ รูปทรง แล้ววิวัฒนาการออกแบบเดิม มีรูปลักษณะแปลกๆ ออกไปให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ที่ดัดแปลงมาจากรูปทรงมาตรฐาน

(๕) แสงและเงา (Light & Shade or Chiaroscuro) คือ แสงสว่างและเงามืดที่มีอิทธิพลทำให้ การมองเห็นสิ่งต่างๆ ว่ามีลักษณะใด ตลอดจนพบผิวขรุขระ เรียบ และส่วนละเอียดเป็นอย่างไร แสง (Light) หมายถึงความสว่างที่เกิดจากธรรมชาติ หรือที่มนุษย์สร้างขึ้น เงา (Shade) หมายถึง ส่วนมืดที่อยู่ตรงกันข้ามกับแสงสว่าง

(๖) ทฤษฎีสี (Color theory) กับการรับรู้และสัมผัสสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ส่วนใหญ่ใช้สายตา เป็นระบบสัมผัสที่ละเอียดอ่อน ทั้งความสามารถในการแยกสี ซึ่งเป็นส่วนที่เสริมมิติของการมองภาพ การใช้สีจากวงจรสีธรรมชาติ มีวิธีการนำมาใช้ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

๑) วรรณะของสี (Tone) การใช้วิธีนี้แบ่งในวงสีออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ สีร้อน และสีเย็น

๒) ค่าของสี (Value) หมายถึงความแก่ของสี ความหนักเบาของการศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

๓) สีกลมกลืน (Harmony) หมายถึง สีที่มีปริมาณมากกว่าสีอื่นๆ เป็นสีที่เด่นชัดของสีเดียว ซึ่งในวงสีธรรมชาตินับเรียงตามกันไปจะวนไปทางใดก็ได้

๔) สีส่วนรวม (Totality) สีที่มีปริมาณมากกว่าสีอื่นๆ เป็นสีที่เด่นชัดของสีเดียว

๕) ความเข้มของสี ความจัดของสี (Intensity) หมายถึง สีที่มีจุดสว่างสดใสอยู่ในกลุ่มสีที่ถูกลดความจัดลงไป

๖) การกลับค่าของสี (Discord) หมายถึงการใช้สีกลับกัน โดยมากจะใช้คู่ประกอบหรือ คู่ตรงกันข้ามตัดกันอย่างแท้จริง ในวงค์ เช่น ม่วงเหลือง

๗) สัดส่วน (Proportion) หมายถึง ความสัมพันธ์กันระหว่างขนาดขององค์ประกอบต่างๆ เช่นขนาดของคน สัตว์ และสิ่งของ เป็นต้น จึงเกิดความสวยงาม

๘) บริเวณ (Space) หมายถึง ช่องว่างวัตถุที่ปรากฏเป็นรูปทรงในผลงานบางทีก็เรียกกันว่า ช่องไฟ” ช่องว่างต่างๆเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องเท่ากัน มีระยะใกล้ ไกล กว้าง แคบต่างกันไป

๙) จังหวะ (Rhythm) หมายถึง ความ ความเร็วที่ปรากฏขึ้นในองค์ประกอบศิลปอันเกิดจากลีลา จังหวะต่างๆกันเป็นสื่อเชื่อมโยง และสัมพันธ์กันกับบริเวณ สัดส่วน เส้นสี รูปร่างรูปทรง และลักษณะผิว

^๔ สถาพร ดีบุญมี ณ ชุมแพ, การศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

๑๐) ลักษณะผิว (Texture) หมายถึง ลักษณะผิวหน้าของวัตถุที่ปรากฏในงานศิลปะเช่น หยาบ ละเอียด หนา ทึบ ด้าน มัน เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนละเอียดขององค์ประกอบนั้นๆ ลักษณะผิวอิทธิพลทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกทางจิตสัมผัสและกายสัมผัสด้วย

๕) รูปแบบการออกแบบผลิตภัณฑ์

๑. รูปแบบบนประโยชน์ใช้สอย (Functions follows form) เป็นวิธีการออกแบบที่นิยมความงามของรูปทรงเป็นหลัก โดยยึดแนวคิดที่ว่าความงามต้องมาก่อนประโยชน์ใช้สอยเสมอ และมักถูกนำมาใช้อธิบายขั้นตอนในการปฏิบัติการเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เน้นความงามเป็นหลัก จุดประสงค์ที่สำคัญเพื่อยกระดับคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น เพื่อนำไปสู่การเพิ่มราคาสินค้า

๒. ประโยชน์ใช้สอยมาก่อนรูปแบบ (Form follows function) เป็นวิธีการออกแบบของ หลุยส์ สุลลิแวน (Louis Sullivan) ที่นิยมประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก (Functionalism) ภายใต้ปรัชญา ที่ว่าประโยชน์ใช้สอยต้องมาก่อนความงามเสมอ และถูกนำมาใช้อธิบายขั้นตอนในการปฏิบัติการเพื่อ การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดจำนวนมาก โดยให้ความสำคัญกับการ ออกแบบที่สอดคล้องกับการทำงานของเครื่องจักร การประหยัดวัสดุ ความสะดวกในการใช้งาน การ คงคลัง และการขนส่ง เป็นต้น สอดคล้องกับแนวทางการออกแบบของสถาบันบาวเฮาส์ (Bauhaus) ประเทศเยอรมนี คือให้ความสำคัญด้านประโยชน์ใช้สอย วัสดุกรรมวิธีการผลิตโดยเครื่องจักรทาง อุตสาหกรรม และการใช้รูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่าย ปราศจากการประดับตกแต่งเกินความจำเป็น ยังคงเป็นแบบอย่างของการออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่น่าสนใจ แนวทางการ ออกแบบดังกล่าวประกอบด้วยลักษณะสำคัญ คือ รูปทรง สีสัน และประโยชน์ใช้สอยเหมาะสมกับ สภาพความเป็นไปของสังคม ราคาเหมาะสมกับกำลังซื้อของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ซื้อหรือผู้ใช้ ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ

๖) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดองค์ประกอบของงานออกแบบผลิตภัณฑ์

๑. หน้าที่ใช้สอย (Function) ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดจะต้องมีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ สามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยตามที่ผู้บริโภคต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้นอาจมีหน้าที่ใช้สอยอย่างเดียวหรือหลายหน้าที่ก็ได้ แต่หน้าที่ใช้สอยจะดีหรือไม่นั้น ต้องใช้งานไประยะหนึ่งถึงจะทราบข้อบกพร่อง

๒. ความสวยงามน่าใช้ (Aesthetics or sales appeal) ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบมานั้นจะต้องมี รูปทรง ขนาด สีสันสวยงาม น่าใช้ ตรงตามรสนิยมของกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย เป็นวิธีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมและได้ผลดี เพราะความสวยงามเป็นความพึงพอใจแรกที่คนเราสัมผัสได้ ก่อนมักเกิดมาจากรูปร่างและสีเป็นหลัก การกำหนดรูปร่างและสีในงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น ไม่เหมือนกับการกำหนดรูปร่างและสีในงานจิตรกรรม ซึ่งสามารถที่จะแสดงหรือกำหนดรูปร่างและสีได้ตามความนึกคิดของจิตรกร แต่ในงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น จำเป็นต้องยึดข้อมูลและกฎเกณฑ์ผสมผสานของรูปร่างและสี สัน ระหว่างทฤษฎีทางศิลปะและความพึงพอใจของผู้บริโภคเข้าด้วยกัน

ถึงแม้ว่ามนุษย์แต่ละคนมีการรับรู้และพึงพอใจในเรื่องของความงามได้ไม่เท่ากัน และไม่มีกฎเกณฑ์การตัดสินใจใดๆ ที่เป็นตัวชี้ขาดความถูกความผิด แต่คนเราส่วนใหญ่ก็มีแนวโน้มที่จะมองเห็นความงามไปในทิศทางเดียวกันตามธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ ของที่ระลึกและของตกแต่งบ้านต่างๆ ความสวยงามก็คือหน้าที่ใช้สอยนั่นเอง และความสวยงามจะสร้างความประทับใจแก่ผู้บริโภคให้เกิดการตัดสินใจซื้อได้

๓. ความสะดวกสบายในการใช้ (Ergonomics) การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีนั้นต้องเข้าใจกาย วิชาคเชิงกลเกี่ยวกับขนาด สัดส่วน ความสามารถและขีดจำกัดที่เหมาะสมสำหรับอวัยวะต่างๆ ของ ผู้ใช้ การเกิดความรู้สึกที่ดีและสะดวกสบายในการใช้ผลิตภัณฑ์ ทั้งทางด้านจิตวิทยา (Psychology) และสรีระวิทยา (Physiology) ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะเพศ เผ่าพันธุ์ ภูมิภานา และสังคม แวดล้อมที่ใช้ผลิตภัณฑ์นั้นเป็นข้อบ่งคับในการออกแบบ

๔. ความปลอดภัย (Safety) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีพของมนุษย์ มีทั้งประโยชน์และโทษในตัว การออกแบบจึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของผู้บริโภคเป็นสำคัญ ไม่เลือกใช้วัสดุ สี กรรมวิธีการผลิต ฯลฯ ที่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้หรือทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องแสดงเครื่องหมายเตือนไว้ให้ชัดเจนและมีคำอธิบายการใช้แนบมากับผลิตภัณฑ์ด้วย

๕. ความแข็งแรง (Construction) ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบมานั้นจะต้องมีความแข็งแรงในตัวทนทานต่อการใช้งานตามหน้าที่และวัตถุประสงค์ที่กำหนดโครงสร้างมีความเหมาะสมตามคุณสมบัติของวัสดุ ขนาด แรงกระทำในรูปแบบต่าง ๆ จากการใช้งาน ตัวอย่างเช่น การออกแบบเฟอร์นิเจอร์ที่ดี ต้อง มีความมั่นคงแข็งแรง ต้องเข้าใจหลักโครงสร้างและการรับน้ำหนัก ต้องสามารถควบคุมพฤติกรรม การใช้งานให้กับผู้ใช้อย่าง

๖. ราคา (Cost) ก่อนการออกแบบผลิตภัณฑ์ควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ว่าเป็นกลุ่มใด อาชีพอะไร ฐานะเป็นอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้นักออกแบบสามารถกำหนดแบบผลิตภัณฑ์และประมาณราคาขายให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้ใกล้เคียงมากขึ้น การจะได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีราคาเหมาะสมนั้น ส่วนหนึ่งอยู่ที่การเลือกใช้ชนิด หรือเกรดของวัสดุ และวิธีการผลิตที่เหมาะสม ผลิตได้ง่ายและรวดเร็ว แต่ในกรณีที่ประมาณราคาจากแบบสูงกว่าที่กำหนดก็อาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาองค์ประกอบด้านต่างๆ กันใหม่เพื่อลดต้นทุน แต่ทั้งนี้ต้องคงไว้ซึ่งคุณค่าของผลิตภัณฑ์นั้น

๗. วัสดุ (Materials) การออกแบบควรเลือกวัสดุที่มีคุณสมบัติด้านต่างๆ ได้แก่ ความใส ผิวมันวาว ทนความร้อน ทนกรดด่างไม่ลื่น ฯลฯ ให้เหมาะสมกับหน้าที่ใช้สอยของผลิตภัณฑ์นั้นๆ นอกจากนั้นยังต้องพิจารณาถึงความง่ายในการดูแลรักษา ความสะดวกรวดเร็วในการผลิต สั่งซื้อและคงคลัง รวมถึงจิตสำนึกในการรณรงค์ช่วยกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยการเลือกใช้วัสดุที่หมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ (recycle) ก็เป็นสิ่งที่นักออกแบบต้องตระหนักถึงในการออกแบบไปด้วย เพื่อช่วยลดกันลดปริมาณขยะของโลก

๘. กรรมวิธีการผลิต (Production) ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดควรออกแบบให้สามารถผลิตได้ง่าย รวดเร็ว ประหยัดวัสดุ ค่าแรงและค่าใช้จ่ายอื่นๆ แต่ในบางกรณีอาจต้องออกแบบให้สอดคล้องกับกรรมวิธีของเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่มีอยู่เดิม และควรตระหนักอยู่เสมอว่าไม่มีอะไรที่จะลดต้นทุนได้ รวดเร็วอย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการประหยัดเพราะการผลิตที่ละมาก ๆ

๒.๑.๓ แนวคิดเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์

Wroe Alderson ได้ให้คำนิยามว่า “ผลิตภัณฑ์” คือ ผลรวมของอรรถประโยชน์ (A Bundle of Utilities) ซึ่งประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์และบริการต่าง ๆ ที่ติดมากับวัตถุและสังคมที่ผู้ซื้อจะได้รับเมื่อซื้อผลิตภัณฑ์ ในกรณีที่ผู้บริโภคซื้อเสื้อผ้านอกเหนือจากตัวสินค้าแล้วผู้บริโภค มักต้องการความช่วยเหลือและคำแนะนำจากพนักงาน ตลอดจนการรับประกัน ชื่อเสียงของตรายี่ห้อ สิทธิในการเปลี่ยนสินค้า ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่ผู้บริโภคต้องการมีมากกว่าตัวผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความพึงพอใจ โดยรวมระหว่างอรรถประโยชน์กับเงิน

ผลิตภัณฑ์ หมายถึงลักษณะต่างๆ ที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งรวมถึง บรรจุภัณฑ์ สี ราคา คุณภาพ ตรายี่ห้อ บริการ ชื่อเสียงของบริษัท การรับประกัน สไตล์ เป็นต้น^๕

ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สิ่งที่บริษัทสร้างขึ้นซึ่งอาจอยู่ในรูปของสินค้า บริการ ความเชี่ยวชาญ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ ความเป็นเจ้าของ องค์การ ข้อมูล และแนวความคิดซึ่งสิ่งเหล่านี้ครอบคลุม ทั้งสิ่งที่จับต้องได้ และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ และบริษัทได้นำเสนอสู่ตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคโดยผู้บริโภคต้องมีการชำระค่าสินค้าหรือบริการ ในรูปตัวเงินหรือสิ่งที่มีค่าอื่นเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนทางธุรกิจ โดยที่ผลิตภัณฑ์จะมีมุมมองที่แตกต่างกันตามลักษณะของสายงานต่าง ๆ ดังนี้ (Krishnan & Ulrich, ๒๐๐๑) สิ่งนี้นักการตลาดใช้ในการสนับสนุนกระบวนการสร้างคุณค่าของผลิตภัณฑ์ หมายถึง ผลิตภัณฑ์นี้อาจเป็นสินค้าที่สามารถจับต้องได้ หรือเป็นการบริการ ตัวบุคคล สถานที่หน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกสิ่งที่ถูกค่าใช้จ่ายในการสร้างคุณค่าทั้ง ประสบการณ์ของลูกค้า (Consumer Experience) ที่นักการตลาดนำเสนอผ่านตัวผลิตภัณฑ์ หรือ การนำผลิตภัณฑ์นั้นไปสร้างสรรค์ความหมายเชิงสัญลักษณ์หรือเพื่อความเพลิดเพลินใจส่วนตัว หรือ แม้กระทั่งการบริโภคอรรถประโยชน์หลักของสินค้า (Functional Utilities) ^๖

ผลิตภัณฑ์ คือสิ่งที่เสนอขายเพื่อสนองความต้องการของลูกค้า ผลิตภัณฑ์ที่เสนอขายอาจมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้ ผลิตภัณฑ์จึงหมายถึง สินค้า บริการ ความคิด สถานที่ องค์การ หรือบุคคลแต่ทั้งนี้ผลิตภัณฑ์ต้องมีอรรถประโยชน์ (Utility) มีคุณค่า (Value) ในสายตาของลูกค้า จึงจะมีผลสำเร็จ โดยต้องตระหนักถึงเป้าหมายขององค์กรเป็นส่วนประกอบด้วย

^๕ อุดุลย์ จาตุรงค์กุล, พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

^๖ คิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์, Principles fo Marketing, (กรุงเทพมหานคร : ท็อป, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕.

สรุปได้ว่าผลิตภัณฑ์ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้ได้รับความพอใจ อาจอยู่ในรูปของสินค้า (Goods), บริการ (Service), บุคคล (Person), สถานที่ (Place), แนวความคิด (Idea) โดยผลิตภัณฑ์นั้นเป็นได้ทั้งที่สัมผัสได้ และสัมผัสไม่ได้ องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ ในการผลิตผลิตภัณฑ์ขึ้นมานั้น บริษัทผู้ผลิตจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ โดยรวมเพื่อวางแผนด้านองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์นั้นๆขึ้นมาก่อน

การผลิตจริงซึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งขึ้นจะมีองค์ประกอบดังนี้ ^๗

๑. คุณภาพของผลิตภัณฑ์เกิดจากการทำงานและความคงทนของผลิตภัณฑ์ โดยนักการตลาดสามารถใช้เกณฑ์ในการวัดคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในระดับเดียวกันที่จากคู่แข่ง และระดับความพึงพอใจของลูกค้าเป็นหลัก เพราะหากสินค้ามีคุณภาพต่ำก็อาจนำไปสู่การไม่ซื้อซ้ำ อย่างไรก็ตามหากสินค้ามีคุณภาพสูงแต่เกินความสามารถในการซื้อของผู้ซื้อก็อาจทำให้สินค้านั้นขายไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นนักการตลาดต้องพิจารณาจุดสมดุลระหว่างคุณภาพของสินค้า ต้นทุนในการผลิต และระดับความพึงพอใจของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งต้องคำนึงถึงความสม่ำเสมอของคุณภาพในสินค้าทุกชิ้นโดยมีระบบมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับเช่น ISO๙๐๐๑ เพื่อสร้างการยอมรับและความน่าเชื่อถือให้กับตัวผลิตภัณฑ์

๒. ลักษณะทางกายภาพของสินค้า (Physical Characteristics) ลักษณะทางกายภาพเป็นรูปร่างลักษณะที่ลูกค้าสามารถสัมผัส หรือรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียงสัมผัส ซึ่งหมายถึง รูปร่างลักษณะรูปแบบบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า ดังนั้นการออกแบบผลิตภัณฑ์จึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะทำให้ผู้บริโภคเกิดทัศนคติเชิงบวกต่อตัวผลิตภัณฑ์อย่างแท้จริง

๓. ราคา (Price) ราคาเป็นจำนวนเงินที่ผู้บริโภคมอบให้ผู้ขายเพื่อแลกเปลี่ยนกับตัวสินค้าหรือบริการซึ่งราคาดังนั้นจะแสดงถึงมูลค่าที่ผู้ซื้อตัดสินใจยอมจ่ายเพื่อได้รับผลประโยชน์จากการใช้สินค้าหรือบริการดังนั้นการตั้งราคาจะต้องสอดคล้องกับปรัชญาทางการตลาดกล่าวคือไม่จำเป็นต้องเป็นราคาที่สูงหรือต่ำ แต่ต้องเป็นราคาที่ผู้ซื้อยอมรับได้เมื่อเทียบกับคุณค่าที่เกิดจากการรับรู้ (Perceived value) ในตัวสินค้า ถ้าผู้ซื้อรับรู้ถึงคุณค่าที่สูงบริษัทก็สามารถตั้งราคาสินค้าสูงได้ส่วนในกรณีที่มีการปรับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นหรือลดลงนั้นบริษัทจะต้องพิจารณาถึงความอ่อนไหวด้านราคาที่จะมีผลต่อการตัดสินใจซื้อด้วยเช่นกัน

๔. ตราสินค้าและชื่อเสียงของผู้ผลิต ตราสินค้าหมายถึง ชื่อ คำ สัญลักษณ์ การออกแบบหรือส่วนประสมของสิ่งเหล่านี้เพื่อระบุถึงสินค้าและบริการของผู้ขายรายใดรายหนึ่งซึ่งแสดงถึงลักษณะที่แตกต่างจากคู่แข่ง การตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์บางชนิดยังขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของผู้ผลิต โดยเฉพาะสินค้าเจาะจงซื้อ (Specialty Goods) ซึ่งเป็นสินค้าที่ผู้ซื้อตัดสินใจซื้อด้วยเหตุผลด้านจิตวิทยาหรือความชอบส่วนบุคคล ไม่ใช่เหตุผลทางด้านเศรษฐศาสตร์หรือความประหยัด เช่น

^๗ เสริมยศ ธรรมรักษ์, การสื่อสารแบรนด์, (พิมพ์ลักษณ์, ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ), ๒๕๕๓.

การตัดสินใจซื้อสินค้าเพราะเชื่อว่าผลิตภัณฑ์นั้นสามารถทำให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม การเพิ่มความน่าเชื่อถือของผู้ผลิตและตราสินค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่นักการตลาดต้องคำนึงถึง และนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มต่อไป

๕. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Packaging) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์หมายถึงกระบวนการในการออกแบบและการผลิตภาชนะบรรจุหรือสิ่งห่อหุ้มผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์เป็นสื่อกลางที่ทำให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้จากการมองเห็นสินค้า เมื่อลูกค้าเกิดการยอมรับในบรรจุภัณฑ์ที่จะนำไปสู่การจูงใจให้เกิดความต้องการซื้อ และการตัดสินใจซื้อจริงในที่สุด นักการตลาดจึงต้องสร้างบรรจุภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นเมื่อวางอยู่บนชั้นวางสินค้าร่วมกับสินค้าคู่แข่งโดยเฉพาะสินค้าสะดวกซื้อที่มีการเคลื่อนไหวเร็ว เพราะการตัดสินใจซื้อส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นระหว่างการเลือกซื้อในร้านค้า

๖. การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design) การออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและลักษณะการบรรจุหีบห่อ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อพฤติกรรมการณ์การซื้อของผู้บริโภค ผู้ผลิตจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการออกแบบ และต้องศึกษาความต้องการของกลุ่มลูกค้า เพื่อสามารถออกแบบสินค้าให้ดึงดูดความสนใจและเป็นที่ต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย โดยคำนึงถึงเหตุจูงใจในการซื้อสินค้าทั้งด้านเหตุผลและอารมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่ไม่มีภาชนะบรรจุได้แก่รถยนต์ เฟอร์นิเจอร์ เสื้อผ้า

๗. การประกันสินค้าหรือบริการ (Guarantee) การประกันสินค้าและบริการเป็นข้อตกลงหรือคำยืนยันจากตัวแทนจำหน่ายว่าผลิตภัณฑ์สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่พึงพอใจหรือมีการรับประกันว่าสินค้าใช้ไม่ได้ หรือใช้แล้วไม่เป็นที่พอใจ บริษัทจะยินดีคืนเงินให้กับลูกค้า ซึ่งการประกันนี้ไม่จำเป็นต้องแสดงในรูปเอกสารหรือลายลักษณ์อักษร

๘. สี (Color) สีเป็นสิ่งเชิญชวนและจูงใจให้เกิดการซื้อเพราะสีทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกทางด้านจิตวิทยา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นตัวช่วยในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสื่อสารกับผู้บริโภค ในการโฆษณาส่งเสริมการขายต่างๆ การใช้สีเข้ามาช่วยกระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้ (Perception) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยหนึ่งในการตัดสินใจซื้อสินค้า เช่นการตัดสินใจซื้อรถยนต์ยุโรปจะมีความพิถีพิถันในเรื่องสีมาก โดยมักจะเป็นสีทันสมัยไม่ใช่สีโทนเดียว แต่เป็นสีผสมด้านนวัตกรรมด้านสี นอกจากนี้ยังสื่อถึงคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ เช่นแชมพูคลีนิกสูตรเย็นจะใช้สีฟ้าเพื่อต้องการสื่อความหมายว่าใช้แล้วรู้สึกเย็นส่วนผลิตภัณฑ์ที่ใช้สัญลักษณ์สีเขียวจะแสดงถึงความเป็นธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๙. การให้บริการ (Servicing) ในการตลาดยุคปัจจุบัน ผู้บริโภคมีแนวโน้มความต้องการได้รับการบริการจากผู้ผลิตและผู้ขายมากขึ้น เช่นการบริการสินเชื่อเงินผ่อน การบริการส่งของ การซ่อมแซมหลังการขาย ซึ่งการบริการเหล่านี้อาจดำเนินการโดยผู้ผลิตเองหรืออาจเป็นบริษัทภายนอกเป็นผู้ให้บริการเช่นบริษัทผู้จำหน่ายสินค้าออนไลน์มากกว่าจ้างบริษัทขนส่งภายในประเทศเพื่อทำการส่งสินค้าให้กับลูกค้า

๑๐. วัตถุดิบ (Raw Material) วัตถุดิบเป็นวัสดุที่ใช้ในกระบวนการผลิตเพื่อผลิตสินค้าตามคุณสมบัติที่กำหนดโดยฝ่ายผลิต ผู้ผลิตสามารถเลือกใช้วัตถุดิบหรือวัสดุหลายอย่างในการผลิต เช่น ผู้ผลิตผ้าอาจเลือกใช้เส้นใยผ้าไหมหรือเส้นใยสังเคราะห์

นอกจากนี้ การตัดสินใจเรื่องประเภทของวัตถุดิบนี้ผู้ผลิตจะต้องคำนึงถึงความพึงพอใจของผู้บริโภคตลอดจนต้นทุนในการผลิตและความสามารถของบุคลากรในการจัดหาวัตถุดิบ^๘ ระดับความคาดหวังจากผลิตภัณฑ์ ระดับความคาดหวังจากผลิตภัณฑ์ สามารถแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ เพื่อให้สามารถวางแผนกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม

๑) ประโยชน์หลักในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ เป็นสิ่งแรกที่ผู้บริโภคคาดหวังว่าจะได้รับจากผลิตภัณฑ์ เช่น ประโยชน์หลักของโรงแรม คือ ที่หลับพักผ่อน

๒) ผลิตภัณฑ์สามัญ คือ ลักษณะทางกายภาพของผลิตภัณฑ์หรือการกระทำของบุคคลที่จะให้ประโยชน์หรือบริการแก่ลูกค้า

๓) ผลิตภัณฑ์คาดหวัง คือ คุณค่าและเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ควรจะได้รับจากการซื้อผลิตภัณฑ์หรือบริการ เช่นแขกในโรงแรมคาดหวังจะได้รับเตียงที่สะอาด ห้องน้ำ และความสะอาดสบายอื่น ๆ ที่ทางโรงแรมต้องจัดให้

๔) ผลิตภัณฑ์ควบ คือ บริการหรือประโยชน์ที่ผู้ซื้อจะได้รับควบคู่ไปกับการซื้อสินค้าเช่น การติดตั้ง การบำรุงรักษา หรือการบริการหลังการขาย การส่งมอบ การให้สินเชื่อ และการรับประกันสินค้า

๕. ศักยภาพของผลิตภัณฑ์ คือ ความพร้อมของผลิตภัณฑ์ในอันที่จะถูกเพิ่มเติมหรือแปรรูปใหม่ได้ในอนาคตทั้งนี้เพื่อให้ผลิตภัณฑ์นั้นสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าได้ตลอดเวลาและสามารถสร้างความแตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์ของคู่แข่งได้^๙

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะคิดแก้ปัญหาและพัฒนาจนสามารถประดิษฐ์ผลิตผลใหม่ ๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง สังคม ดังนั้นการสร้างสรรค์จึงเป็นการกระทำที่ดีขึ้น งดงามยิ่งขึ้น หรือมีคุณค่ายิ่งขึ้นการที่มนุษย์รู้จักการสร้างสรรค์ เป็นผลให้โลกได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าจนถึงปัจจุบัน และเชื่อว่าโลกจะเปลี่ยนไปสู่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อไปในอนาคตอย่างไม่หยุดยั้ง トラบใดที่ยังมีการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง ความคิดสร้างสรรค์สร้างสรรค์แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

^๘ ชลธิศ ดาราวงษ์, Product management and new product development, (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖.

^๙ สุปัญญา ไชยชาญ, การบริหารการตลาด, (กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.อีฟวิง, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

๑) ความคิดสร้างสรรค์ทางความคิด (Creative in Thinking) ความคิดสร้างสรรค์ทางความคิด หมายถึง การคิดแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนางาน หรือการบริหาร งานให้ประสบความสำเร็จ และเจริญก้าวหน้า รู้จักการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ปัญหา เพื่อนำมาวางแผนงานต่อไป เช่นการประชุมสัมมนาระดมสมองในการพัฒนางาน

๒) ความคิดสร้างสรรค์ทางความงาม (Creative in Beauty) ความคิดสร้างสรรค์ทางความงาม หมายถึง การสร้างสรรค์ความงามที่แปลกใหม่ให้ทั้งตมและมีคุณค่ายิ่งขึ้น ซึ่งเป็นความคิดสร้างสรรค์ในทางปฏิบัติ เช่น การสร้างสรรค์งานศิลปะ การออกแบบสีสันทันและลวดลายเสื้อผ้า การตกแต่งห้องเรียน บ้าน สำนักงาน ให้มีความงามและแปลกใหม่

๓) ความคิดสร้างสรรค์ทางประโยชน์ใช้สอย (Creative in Function) ความคิดสร้างสรรค์ทางประโยชน์ใช้สอย หมายถึง การสร้างสรรค์ดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้มีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย เช่น งานสิ่งประดิษฐ์ งานศิลปะที่นำวัสดุต่าง ๆ มาผลิตขึ้นให้เกิดประโยชน์ใช้สอย^๑

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสร้างแรงจูงใจ และความพึงพอใจให้กับบุคคลจะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ กลุ่มในการทำงานมีศักยภาพและสามารถพัฒนาได้แล่นั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มประชาชน หรือองค์กรต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการและร่วมกันบริหารจัดการ ก็จะทำให้กิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ได้เช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เพื่อชี้ให้เห็นถึงวิธีการและแนวทางหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนากลุ่มอาชีพเช่นกัน ดังนี้

สมยศ นาวิการ ได้ระบุแนวคิดในการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การใช้การมีส่วนร่วมทำให้ความไม่พอใจของกลุ่มเปิดเผยออกมา ความไม่พอใจเหล่านี้สามารถยุติได้โดยการอธิบายอย่างตรงไปตรงมา ความไม่พอใจที่ไม่ได้รับการแก้ไขหรือซ่อนเร้นอยู่อาจจะทำให้เกิดการนัดหยุดงานการทำงานช้า ๆ ความสูญเสีย และการขาดงานได้ การมีส่วนร่วมช่วยให้อัตราการร้องทุกข์มีน้อยลงด้วย เนื่องจากว่าปกติแล้ว การร้องทุกข์เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดค่าใช้จ่ายกับองค์กรส่วนใหญ่ การมีส่วนร่วมช่วยประหยัดเงินให้กับฝ่ายบริหารได้ องค์กรธุรกิจจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารสหภาพแรงงานมีความราบรื่นมากขึ้น เมื่อสหภาพแรงงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางด้านการบริหาร เมื่อพนักงานมีส่วนร่วมในกระบวนการองค์กรที่สำคัญ เช่น การตัดสินใจ พวกเขาจะรู้สึกผูกพันต่อองค์กรมากขึ้น พวกเขาจะรู้สึกว่าคำแนะนำของพวกเขาถูกให้คุณค่าโดยองค์กร ดังนั้นพวกเขาสามารถตอบสนองความต้องการความเชื่อถือตนเองและความสมหวังของชีวิตได้ พนักงานมีส่วนร่วมจะ

^๑ ครูบ้านนอก.คอม, ความคิดสร้างสรรค์, [ออนไลน์], <https://www.kroobannok.com/๗๔๘๖๑๒> [๑๒ มิถุนายน ๒๕๖๔].

มีความรู้สึกไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญขององค์การพวกเขาจะรู้แรงจูงใจ และความต้องการของฝ่ายบริหาร การรู้สิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเขาไว้วางใจความตั้งใจของฝ่ายบริหาร ความรู้สึกไว้วางใจเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นอย่างหนึ่งของการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจทางด้านการบริหารให้ดีขึ้นได้ ภาชิตโบราณที่ว่า “สองหัวดีกว่าหัวเดียว” ยังคงเป็นความจริงอยู่ การรวมความรู้และความสามารถของบุคคลหลายคนเข้าด้วยกัน ในการแก้ไขปัญหาจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีกว่า การตัดสินใจของผู้บริหารที่ซึ่งตัวเองอยู่ในสำนักงานเพียงคนเดียว ประโยชน์สุดท้ายของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม คือการมีส่วนร่วมช่วยปรับปรุงทีมงานให้ดีขึ้น ทีมงานมีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนที่เผชิญโดยองค์การส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้องค์การจะขาดประสิทธิภาพถ้าหากว่าพนักงานมีเป้าหมายที่ขัดแย้งระหว่างกัน การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมช่วยสร้างกลุ่มงานที่มีประสิทธิภาพและประสานงานระหว่างกันได้^๑

เสนห์ จามริก ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนว่าไม่ได้หมายความว่าประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้นแท้จริงแล้วต้องให้ชุมชนมีวิธีดำเนินการของเขาเองในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการเมืองแบบยั่งยืนไว้ว่าการสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบยั่งยืนโดยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อให้ความรัก ความหวงแหน การสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมก็คงอยู่อย่างยั่งยืน^๒

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

๒.๔.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ส่วนคำว่า ท้องถิ่น (Local) หมายถึง ท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่สามารถกำหนดได้ว่ามีขนาดของพื้นที่หรือจำนวนประชากรหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ว่าเป็นเท่าใด ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทย มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

^๑ สมยศ นาวิการ, ทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

^๒ เสนห์ จามริก, นโยบายกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^๑ หมายถึง^๓ ศักยภาพของมนุษย์ ในการปรับตัวเองให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่าง ราบรื่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^๑ หมายถึง “สติและปัญญา อันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม และ ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะแนวทางการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืน ถาวรกับธรรมชาติรอบตัว

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^๑ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้ในการ แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มี อยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาไทย^๑ หมายถึง “องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจาก การสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกัน มา เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย”

ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำ ให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาสงบสุขเป็นเวลายาวนานแม้ว่าภูมิปัญญาส่วน หนึ่งจะหายไป แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด ภูมิปัญญา ไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ ภูมิปัญญาชาติหรือภูมิปัญญาไทย กับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิ ปัญญาชาวบ้าน

จากการให้ความหมายคำว่า ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นดังกล่าว ก็จะช่วยในการ กำหนดขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่า ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้เป็น ๓ กลุ่มคือ

^๑ ศรีศักร วัลวิโภคม , การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแส การเปลี่ยนแปลง ใน รายงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^๑ ฉลาด รมิตพันธ์, “ความหลากหลายทางชีวภาพ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา” ใน สิทธิ ชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐.

^๑ สามารถ จันทร์สุรย์, ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๕.

^๑ รุ่ง แก้วแดง, การนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๔.

กลุ่มที่ ๑ ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งผลของการจัดระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ ทำให้เกิดระบบความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี คำสอน ต่าง ๆ ของคนที่เกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อม รวมถึงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อหาคำอธิบายในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ แวดล้อมจนสร้างความมั่นใจของความคุ้มครองให้เกิดความสงบสุขต่อการดำเนินชีวิต

กลุ่มที่ ๒ ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งผลของการจัดระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้เกิดแบบแผนปฏิบัติหรือปทัสถานสำหรับการอยู่ร่วมกันของบุคคลในชุมชนท้องถิ่น คำสอน พิธีกรรมและประเพณีบางอย่าง เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ (หรือการจัดระบบการผลิต การทำมาหากิน) ซึ่งผลของการจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้เกิดแบบแผนการคิดของคนเกี่ยวกับการอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้สมุนไพร การรักษาป่าชุมชน การใช้แหล่งน้ำ เป็นต้น

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของกลุ่มคนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ สร้างขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม

กรมส่งเสริมการเกษตร^๑ ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย

^๑ กรมส่งเสริมการเกษตร, ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่น เรียนรู้-ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราษฎร์บำรุง. ค้นวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๖๔ จาก <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>. ๒๕๖๔.

เคย์ (Keyes)^๑ ได้ให้ความหมายของระบบความรู้พื้นบ้านว่า หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีวิตวิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้นี้ เป็นการศึกษารื่องระบบคิด ศึกษาขอบเขตทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษากระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไรเช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้อง เป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความ

^๑ Keyes, Keyser, Richard Lewis, *Assessing the Relationship Between Knowledge Management and Plant Performance at The Tennessee Valley Authority*, (Doctor dissertation, The University of Alabama. ๒๐๐๔), P. ๘-๑๑.

โดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหา ดังกล่าวขึ้นมา

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับ คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนใน สังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการ ปรับตัวและในการ แก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของ มนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและ ระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มี ต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของ ประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และ จากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมี วัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาใน ระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้าง ขึ้นในลักษณะของ นักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้น และเผยแพร่มากขึ้น

ดวงฤทัย อรรถแสง^๑ กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การบอกวิชา ความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือ กลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใดๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบ

^๑ ดวงฤทัย อรรถแสง, กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. (ขอนแก่น: วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการความรู้ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

สังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และวิธีการถ่ายทอด ๒ รูปแบบ คือ

๑. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เขียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม

๒. ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำ ๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนและจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น ๒ แบบหลักๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมาและแบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

กนกพร ฉิมพลี^๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์^๒ ได้มีการให้ความหมายการจัดการภูมิปัญญาเชิงเดี่ยวและเชิงซ้อน โดยการจัดการเชิงเดี่ยว ตัวอย่างเช่น แนวทางการพัฒนาเชิงเดี่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยต้องการให้ประเทศเป็นสังคมนิคมและสร้างสังคมที่เป็นโลกอุตสาหกรรมแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย จึงทำให้การส่งเสริมการเกษตร มักเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เน้นเพื่อประโยชน์

^๒ กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) : คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

^๒ พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร : วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๖๐). หน้า ๓-๔.

ในทางการค้า เช่น การทำสวนยางพารา การปลูกมันสำปะหลัง หรือพืชผลอื่น ๆ เช่น เงาะ ทุเรียน เป็นต้น ซึ่งในพืชผลเหล่านี้แม้ที่จริงก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ หรือการเก็บเกี่ยวพันธุ์พืชก็จะมีลักษณะที่มีพันธุ์พืชอย่างหลากหลาย ส่วนในการจัดการก็สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการผสมผสานกับการผลิตแบบใหม่ได้ ถือเป็นการจัดการเชิงซ้อน นั่นคือ การดึงความรู้จากที่อื่น ๆ เข้ามาผสมผสานการปรับตัวให้เข้ากับประเพณีเดิม เพื่อให้เกิดความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้ความรู้ท้องถิ่นนั้นเป็นความรู้ที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ การผสมผสาน และการปรับตัวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ซึ่งในความหมายของการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ถือว่าเป็นความรู้ที่ซ้อนทับกันหลายมิติ ดังนั้นภูมิปัญญากับการพัฒนาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงกระบวนการจัดการที่มีลักษณะเชิงซ้อน อันเป็นการปฏิเสธแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ซึ่งมีการใช้ฐานความรู้ประเภทเดียวโดยเรียกว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพียงประการเดียวเท่านั้น ถึงแม้ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะเป็นความรู้ที่มีความสำคัญก็ตาม ในขณะเดียวกันโลกปัจจุบันก็มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีมนุษย์ต่างวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้สร้างภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมา ทำให้มนุษย์แต่ละชุมชนท้องถิ่นสามารถเดินไปข้างหน้าได้อย่างมีความภาคภูมิใจ

ดังนั้น แนวโน้มการพัฒนาในวันข้างหน้า จึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย และต้องเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ มีความสำคัญ สามารถช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ดีมากขึ้นไปกว่าในอดีตดั่งที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์, เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ^๒ กล่าวว่า กระสืบค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ค้นหาผู้รู้ ปราชญ์ นั้นเป็นส่วนหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือที่ทำ ให้องค์การชุมชนมีความเข้มแข็ง ให้สามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา เพื่อให้อาณาประชาราษฎร์สามารถจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด หลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ และความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อให้ค่อย ๆ สานกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันพัฒนาระบบที่จะทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

^๒ อานันท์ กาญจนพันธุ์, เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ อ้างใน กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาศักยภาพและการจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ๒๕๕๕) หน้า ๓๓-๓๕.

วอร์เรน (Warren)^๒ ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความหมายว่าเป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง ด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ด้านการเกษตรที่ได้ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวมีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและอาจได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวระบบเอง รวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่น ทั้งระบบเกษตรกรรมระดับชาติ และนานาชาติ นอกจากนี้ วอร์เรนยังใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนกันได้ด้วยคำว่าวัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่มักนิยมกันทางตะวันตก ว่าหมายถึง ระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

มารี และบ็อบ ทีสเดล (Zane ma Rhea & Bob Teasdale)^๓ ได้แสดงความคิดเห็นถึงความหมายของภูมิปัญญา โดยมีบริบทว่าเป็นผลที่เกิดจากคิดหรือสิ่งที่สังคมมีความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสังเกตได้จากสังคมท้องถิ่นสามารถสรุปได้ว่าใครเป็นผู้ฉลาด หรือมีภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นความฉลาดของสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ความรู้ที่สมบูรณ์เสมอไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล

วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรลิกา อังกูร^๔ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมสั่งสมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเองซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงานจากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าเสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

เอกรินทร์ ฒ กลาง^๕ กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นการเชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ความรู้ทางตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงานการประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับ

^๒ Warren, *The managerial grid* Houston, (Texas New York: McGraw-Hill. Blake, ๑๙๘๙), P.๑๙.

^๓ Zane ma Rhea & Bob, *Monash University (Australia), Melbourne. Read ๔๗ publications, ๑ answer, and contact Zane Ma Rhea on ResearchGate*, (the professional network for scientists. ๒๐๐๐), P.๒๑๑.

^๔ วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรลิกา อังกูร, *กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (หน่วยที่ ๙ - ๑๕)*, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๔-๑๗๓.

^๕ เอกรินทร์ ฒ กลาง, *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย,วารสารภูมิปัญญาทักษิณ*, (วารสารวิชาการ ๒๕๕๔), หน้า ๔.

เทคโนโลยีแล้วนั้น หมายถึง เทคนิควิทยาพื้นบ้านได้ด้วย ว่าสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ ๒ ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และกระทบกับขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่นั้น ๆ

อานันท์ กาญจนพันธุ์^๒ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา และในภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงอาจเรียกได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น Situated Knowledge หมายความว่า เป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หากในสังคมต่างๆ ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีปัญญาก็ใช้ไม่ได้กับการพัฒนา เพราะการพัฒนา หมายถึง สถานการณ์ที่ไม่คงที่ สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้าหากความรู้มิได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ไม่สามารถที่จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะภูมิปัญญา มีระบบความรู้ที่ผสมผสานอยู่ อันนี้เป็นลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่ง

คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ^๓ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเราภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

อัจฉรา ภาณุรัตน์^๔ ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมี

^๒ อานันท์ กาญจนพันธุ์, การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพรส แอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๘). หน้า ๑๗๐-๑๗๑.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด. ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

^๔ อัจฉรา ภาณุรัตน์, รวมภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓.

ความสุข หรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

วรวรรณา และคนอื่น ๆ^๓ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดสิ่งสมมาเป็นเวลานาน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นในท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พระประจักษ์ จกุธมโม^๓ ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสั่งสม เรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แต่จะเป็นสหวิทยาการที่ผสมกลมกลืนและเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การศึกษา การปกครอง และวัฒนธรรม

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มาจากการประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหาแต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มุ่งหมายจะใช้วัฒนธรรมของตนเองได้ กระแสและต่อสู้ให้พ้นการครอบงำ เป็นอิสระและสร้างสรรค์ หากทำสำเร็จแล้วจะมีโครงข่ายโยงใยภูมิปัญญาระหว่างกันของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจและพลังผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงสู่สันติสุข

๔. ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม ความรู้ มีการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาเวลานาน มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่แยกจากกัน และที่สำคัญคือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขั้นตอน ๓ ประการ คือ ปรัชญา ปฏิบัติและปฏิเวธ

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์ต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง นำมาแก้ปัญหาได้สำเร็จกลายเป็นสติปัญญา และเป็นองค์ความทั้งหมดของชาวบ้าน

^๓ ประภากร แก้ววรรณ, การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาร้าข้ามปี, รายงานการวิจัย, (อุดรธานี: ศูนย์วิทยบริการ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^๓ พระประจักษ์ จกุธมโม. พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๗.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์^๓ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนเกิดมิติ รอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น เป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพหรือประโยชน์ด้านอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ซึ่งความสำคัญดังกล่าวได้รับความสนใจจากองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อให้คนไทยได้หันมาทำความเข้าใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น หากใช้จะทวนกระแสความเจริญหันกลับไปหลงใหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิกิริยาเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้คนไทย สังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีคุณภาพให้ทันโลก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเราเอง ในการพัฒนาคนหรือให้การศึกษากับคนเพื่อก้าวไปในอนาคต ไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาของเราเอง มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรม อันได้สั่งสม สืบสานกันมาช้านาน และบัดนี้ก็ยังงอกเงยไม่รู้จบ เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามีอยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะสมแก่เรา

กฤษณา วงษ์สันต์^๓ กล่าวว่า ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถและทักษะแห่งการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง และผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว ภูมิปัญญาเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตนที่จะสามารถจับต้องได้ เป็นความสำนึก ความคิดความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรือในทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตและคุณค่าแห่งวัฒนธรรม

๒.๔.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากอดีตถึงปัจจุบันชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญา

^๓ สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑.

^๓ กฤษณา วงษ์สันต์, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอิร์ตเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

ท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เรียกชื่อ แตกต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปีโดยประมาณ ซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์การเอกชน ที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้น เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขา รับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนอง นี้ แต่เรียกชื่อว่า เป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ทำให้ประเด็น สำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ความสนใจแรกเริ่มนี้จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและ วัฒนธรรมท้องถิ่น

แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศให้ความสนใจในเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น เห็นได้จากจำนวนชิ้นงานวิจัยต่าง ๆ รวมไปถึงการนำมาใช้ในการ ปรับหลักสูตรในทางวิชาการ ตลอดจนการศึกษาในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์การชุมชน อย่างชัดเจนเป็นจำนวนมากนอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติ และดำรง ความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่จรรโลงชีวิตและ วิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐาน การประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนา เพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิ ปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่าง ยั่งยืนอีกด้วย^๓

สุวินัย เกิดทับทิม^๓ กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยได้นำพืชพรรณจาก การเกษตรมาประกอบอาหารหลากหลายรูปแบบทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน มีการคิดค้นสูตร

^๓ กรมส่งเสริมการเกษตร, ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่นเรียนรู้ - ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราชวรวิหารบำรุง. [ออนไลน์], <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>. ๒๕๖๔, [๙ มีนาคม ๒๕๖๔]

^๓ สุวินัย เกิดทับทิม, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกแป้งข้าวหมากในเขตภาคกลางของ ประเทศไทย, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๒-๒๕๓.

อาหารที่บำรุงสุขภาพร่างกายมาตั้งแต่อดีต โดยการนำพืชหลายชนิดที่มีประโยชน์มาผสมผสานกันเกิดเป็นอาหารที่มีรสชาติดีเป็นที่ยอมรับและมีการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้มาให้ลูกหลานได้ทำต่อเนื่องกันมา มีอาหารไทยหลายชนิดที่เกิดจากการหมักดองพืชผักผลไม้ทางการเกษตร เพื่อให้สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน มีประโยชน์ต่อร่างกาย และมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น มีการถ่ายทอดวิธีการจากบรรพบุรุษไปพร้อมกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมทั้งอาจมีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไปในที่ต่าง ๆ จากการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้เกิดพัฒนาการของความรู้ที่มีหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น แต่หากความรู้เหล่านี้ถูกเก็บไว้ในตัวบุคคล (tacit knowledge) เป็นส่วนใหญ่ขาดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

จนกระทั่งปัจจุบันกระแสของเศรษฐกิจพึ่งตนเองทำให้หลายฝ่ายหันมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าที่อยู่บนฐานความสามารถของแต่ละชุมชน และสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดยเฉพาะการผลิตอาหารเสริมสุขภาพจากความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน และการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำรายได้เข้าสู่คนในท้องถิ่นซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนี้สั่งสมมานานนับร้อยปี และพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษไทยทางด้านอาหารและการแพทย์จึงเป็นสิ่งที่มีความควรอนุรักษ์และส่งเสริมไม่ให้สูญสิ้นไปตามกาลเวลา

ประสาท เนืองเฉลิม^๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้มีการสั่งสมและปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา ซึ่งมีลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในสังคมไทย ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียนรู้ได้จากประสบพบเจอเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง การฟังจากคำบอกเล่า และการอ่านจากการบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนในท้องถิ่นสามารถสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^๓ ประสาท เนืองเฉลิม, “วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารศูนย์บริการวิชาการ, ๑๑ (๑), ๖๕-๖๘. ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (๒๕๕๔). สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔ จาก http://www.truelookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/๑๘๓๕-๐๐.

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัตมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ เมื่อสภาพทางสังคมสิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

กฤตณภัต บุญยัษฐีร^๓ ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. เป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

๒. เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและมีการพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง

กนกพร ฉิมพลี^๓ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการปรับตัว การเรียนรู้และเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง มีการปรับตัว จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge ที่สำคัญคือ กระบวนการจัดการที่มีลักษณะที่ซ้อนทับกันอยู่หลายมิติซึ่งความรู้ในปัจจุบันมักจะให้ความสำคัญที่เน้นความรู้ในมิติเดียว

จำนง แรกพินิจ^๓ กล่าวว่า มนุษย์จัดระบบการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมด้วยสติปัญญาอันล้ำเลิศของมนุษย์ สังคมในยุคต่าง ๆ ได้สร้างขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวประพฤติปฏิบัติ วิถีชีวิต และทักษะของการหาเลี้ยงชีพตลอดจนความเชื่อถือทางศาสนา เพื่อสั่งสอนเยาวชนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคม กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมสมัยก่อนจึงแทรกซึมอยู่กับวิถีชีวิตประจำวัน และสอดแทรกในพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีการโกนจุก พิธีการสมรส พิธีการบรรพชา พิธี

^๓ กฤตณภัต บุญยัษฐีร, การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, รายงานการวิจัย, (ผู้เกิด: วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

^๓ กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (นครราชสีมา: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗-๓๑.

^๓ จำนง แรกพินิจ, ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย, [ออนไลน์], <http://elearning.aru.ac.th/๒๕๐๐๑๐๒/soc๑๒/topi๖/print๕.htm>, [๙ มีนาคม ๒๕๖๓].

สงกรานต์ พิธีกรรมทางศาสนาและพิธีงานศพ เป็นแนวประเพณีปฏิบัติที่ผู้ใหญ่ตั้งใจสั่งสอนผู้น้อยและเป็นพลังจิตที่หลอมรวมผู้คนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

เทิดชาย ช่วยบำรุง^๔ ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตของการทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้านหรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี หรือภูมิปัญญาของชุมชน ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนแล้วจะทำให้คนในชุมชนนั้น ๆ ทราบถึงความต้องการของตนเอง จะเป็นการทำให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจตนเองและเป็นการปลูกสำนึกในการรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๗. นโยบายการศึกษา หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรในการพัฒนาหลักสูตร โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการเรียนการสอนและพัฒนาเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ครอบคลุมความรู้เป็นวิทยาการสมัยใหม่

๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างภาคทฤษฎี ด้วยการนำเอาวัฒนธรรม และเทคโนโลยีเข้ามาใช้เป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

๙. ในสภาวะปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีแห่งข่าวสาร ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาจะต้องมีความสามารถที่จะกล้าเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับการบริการทางการศึกษาอย่างสมบูรณ์สามารถทำงานกับเทคโนโลยีได้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอดีตที่ผ่านมามุ่งให้

^๔ เทิดชาย ช่วยบำรุง, ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๔.

ความสำคัญกับเศรษฐกิจที่เน้นด้านปริมาณของผลผลิตเพียงอย่างเดียว จนลืมนึกว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จ คือ ภูมิปัญญาของคนในสังคมหรือท้องถิ่นนั่นเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญสำหรับการศึกษารากเหง้าความเป็นมาของท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนมีคุณค่าในแง่ของสถาบันหรือแหล่งสารสนเทศที่จัดเก็บสารสนเทศเหล่านี้ไว้ และควรมีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ วิจัยและจำแนกออกเป็นหมวดหมู่เพื่อสร้างเป็น “องค์ความรู้” ให้ผู้คนยุคปัจจุบันได้ศึกษาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเพื่อถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและจะได้ร่วมกันอนุรักษ์สืบสาน นำไปใช้ และถ่ายทอดต่อไปชั่วกาลนาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน^๔ ได้ให้ความหมายของ ระบบความรู้พื้นบ้าน ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีววิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาเรื่องระบบคิด ศึกษาประเภทของทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษาแบบคิด

^๔ Keyes, *Steam Tables-Metri Units*, (New York: John Wiley & Son. Lamb, J. ๑๙๗๖. Influence of water on the thermal properties of ๑๙๘๙), P. ๑๑๓.

กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนใน ชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาศัยความโดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าว

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนในสังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการ ปรับตัวและในการ แก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความยาวนาน มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้าง

ขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

พัฒนา สุขประเสริฐ^๔ ปัจจัยเริ่มต้นที่จำเป็นจะต้องมี (Input for LW) คือ วัตถุดิบหรือต้นทุนที่จำเป็น เพื่อให้เป็นจุดเริ่มต้นหรือปัจจัยสนับสนุนที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ (๑) ผู้รู้/ นักคิด (Knower/Thinking Man) คือ ผู้ที่ได้มีการใช้เหตุผลในการใช้ความคิดอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบจนสามารถที่จะได้เข้าถึงความจริงและใช้ประโยชน์จากความจริงหรือองค์ความรู้ที่ได้เข้าถึงนั้นได้อย่างชาญฉลาด โดยที่ผู้รู้หรือนักคิดที่ประสบความสำเร็จได้เข้าถึงความจริง และใช้ประโยชน์จากความจริงหรือองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชาญฉลาด ซึ่งจะประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) แรงจูงใจ (Motivation) คือ สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้จิตสำนึกของบุคคล และเป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดการแสดงพฤติกรรมออกมา นักคิดที่ประสบความสำเร็จจึงเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การได้กำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน

๒) ความรู้ในเรื่องการสร้างสรรค์ (Knowledge in Creative) คือ ความรู้ที่จะช่วยให้ได้เข้าถึงความจริงในเรื่องที่สนใจอย่างชาญฉลาดและก็เป็นความรู้ที่สามารถจะก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดและใช้ประโยชน์ได้อย่างแพร่หลาย

๓) ความรู้ในเรื่องการนำไปใช้ประโยชน์ (Knowledge in Using for the Benefit) คือ ความรู้ที่บ่งบอกได้ถึงการใช้ประโยชน์และความชาญฉลาดในการนำความรู้ ภูมิปัญญาและ/หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บุคคลเป้าหมายและชุมชนได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

๒) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน ๓ ด้าน ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

^๔ พัฒนา สุขประเสริฐ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ๒๕๕๘), หน้า ๓๒-๓๖.

๑) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก
สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

๒) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

๓) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง
สามลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการ
ดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญา จึงเป็นรากฐานในการดำเนิน
ชีวิตของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ^๔

๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์
หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความ
สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจาก
ประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น
ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น พิธีลอยกระทง พิธี
แหกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติ มาสร้างให้เกิดความ
ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

๓) มีความเคารพผู้อาวุโสเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ ผู้มีประสบการณ์จึง
มีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

๔) จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะที่เป็นทั้ง
รูปธรรมและนามธรรม ทั้ง ๒ ลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์
ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคม คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนา
ประเทศชาติโดยรวม มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

^๔ เสรี พงศ์พิศ, คีนสุราษฎร์ , (กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๗.

ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน^๔ ว่าการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านได้ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งยังสามารถนำภูมิปัญญาไปใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัฒนธรรมของสังคมและประเทศชาตินั้น ๆ ได้อีกด้วย ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวัฒนธรรม เพราะเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ สารสำคัญของ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาสอดคล้องกับสารสำคัญของการสร้างสรรค์วัฒนธรรม เพื่อให้มนุษย์เกิดปัญหาหรือปรีชาชาญที่จะเข้าถึงความจริงที่พึงรู้และประสบสิ่งที่ดีงามที่พึงกระทำ ภูมิปัญญาจึงเป็นเรื่องของความรู้ ความจริง และสิ่งที่ดีงาม สิ่งนี้ย่อมส่งเสริมและสนับสนุนกัน ความรู้ทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริง การเข้าถึงความจริงทำให้มนุษย์เกิดปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดควรเว้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^๕ มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบมีลักษณะดังนี้

(๑) มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำ และเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อสภาวะท้องถิ่นและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบ

(๒) ความรู้ ภูมิปัญญา และระบบคุณค่าต่าง ๆ ได้รับการประยุกต์และสืบสานอย่างต่อเนื่องโดยสมาชิกของชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปหลายลักษณะผ่านทางประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคล และการปฏิบัติซ้ำ มีการเลือกสรรและผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามาจากภายนอก

(๓) ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน เครือข่ายของกลุ่มบุคคลและองค์กรชุมชน ในรูปต่าง ๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาการพิทักษ์ปกป้องชุมชนและขยายแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญ^๔ ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ว่า ในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดความรู้ในระบบโรงเรียน ยังจัดการเรียนการสอน โดยครูหรือนักวิชาการที่ศึกษาภาคทฤษฎีมามาก แต่บางครั้งพบว่า ครูหรือนักวิชาการดังกล่าวมีประสบการณ์ในภาคปฏิบัติไม่มากนัก ประสบความล้มเหลวในการสอน แต่ในขณะที่ผู้ที่มีประสบการณ์ลึกเฉพาะเรื่องสามารถถ่ายทอด

^๔ พนิตนาฏ ลีคนาโมชิต , ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในด้านโภชนาการและการใช้สมุนไพร” ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พัฒนาการวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๖.

^๕ อเนก นาคร๊ะบุตร, ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา ใน คนกับดิน น้ำ ป่า : จุดเปลี่ยนแห่งความคิด, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๘๒.

^๔ กล้า สมตระกูล, เครือข่ายการเรียนรู้: ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนการศึกษาแห่งชาติ. ๒๗ (๔) เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๓๖, หน้า ๖๗.

และนำความรู้ไปปฏิบัติได้ผลดี เช่น ผู้เลี้ยงหมู เลี้ยงปลาตก ปลาปัก ทอผ้า จักสาน บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นอกจากนี้การให้วิทยากรชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชาวบ้านเป็นความเหมาะสมมากที่สุดประการหนึ่งเนื่องจากเป็นผู้ที่มีผลงานสำเร็จเป็นรูปธรรมจนเป็นที่ยอมรับทำให้มีช่องว่างของการสื่อสารน้อยมาก และยังเป็นการพึ่งตนเองของชาวบ้าน

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชนโดยสะท้อนออกมาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และวิทยาการต่าง ๆ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการจะทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของชาติได้ถูกต้องมากขึ้น และนอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาของชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

๒.๔.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลังคนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป ซึ่งได้มีผู้จำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

พัชรินทร์ สิริสุนทร^๔ อธิบายว่าลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา มี ๒ ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อคุณค่าและความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้น ๆ เช่น ศิลปหัตถกรรมรูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น สำหรับประเภทของภูมิปัญญามีด้วยกันหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ จะมีปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความคิด ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่าง ๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่น จึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ถ่ายทอดกันมา โดยสามารถประมวลได้เป็น ๙ ประเภท ดังนี้

^๔ พัชรินทร์ สิริสุนทร, กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร, (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

๑. ด้านภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเพื่อการสื่อสาร การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมให้มีการเรียนรู้ สืบต่อและเผยแพร่แก่สังคมอื่นจนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๒. ด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอน ความเชื่อ ค่านิยม จารีต แบบแผนในการดำเนินชีวิตและก่อสันติสุขขึ้นแก่สังคม

๓. ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม หมายถึง ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์ ประดิษฐ์งานด้านศิลปะเพื่อใช้จินตนาการให้เกิดสุนทรีภาพในสังคม ผลิตผลงานด้านสิ่งก่อสร้าง รูปแบบ และรูปทรงต่างๆ ภาพเขียน ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฝีมือ ความคิด ความเชื่อที่ถ่ายทอดไว้เป็นมรดกแก่สังคม

๔. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบเพื่อการเรียนรู้ มีกระบวนการให้ความรู้ ถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อ ระเบียบแบบแผน การจัดการเรียนการสอน การให้ การศึกษาทั้งที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การจัดบรรยากาศและแหล่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม

๕. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน ดูแล รักษาสุขภาพ อนามัยของคนในสังคม มีการเรียนรู้ และถ่ายทอดเพื่อบำบัดและขจัดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์

๖. ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการสื่ออนุรักษ์ พัฒนา สงวนรักษา และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมศึกษา และส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

๗. ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบการใช้ชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูเด็ก การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่น การแสดง การแต่งกาย การสังสรรค์ คติความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข รวมทั้งข้อห้ามข้อละเว้นต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

๘. ด้านการปกครองและการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการจัดสรรจัดระบบการดูแลระเบียบและองค์การที่สำคัญตามโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความเป็น

ธรรม เป็นสุข มีการแบ่งสรรประโยชน์และทรัพยากรในสังคมร่วมกัน มีแนวคิดและวิธีการรักษาป้องกันอันตรายเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม

๙. ด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง ความสามารถในการจัดหาและใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิตสิ่งของ สำหรับอุปโภคบริโภคของคนในสังคมแม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้น จะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่

๑. เป็นองค์รวม (Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ

๒. ให้ความสำคัญกับคุณภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. มีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมทั้ง ระบบ

๔. มีความหลากหลาย (Diversity)

๕. มีพลวัต (Dynamic) คือมีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

๖. มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ประการ แก้ววรรณ^๔ และได้สังเคราะห์ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาวิจัยออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้ คือ

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น ชาวบ้านต้องการฟื้นฟูดินที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้จุลินทรีย์ที่มีอยู่ในดินถูกทำลาย จนดินเสื่อมสภาพ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจึงร่วมกันหาวิธีการนำจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเลี้ยงเพื่อปรับปรุงคุณภาพดินและใช้ประโยชน์ในการเกษตรอื่น ๆ อีกตัวอย่าง คือภูมิปัญญา สถาปัตยกรรม

^๔ ประการ แก้ววรรณ, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

พื้นบ้านของภาคใต้ บ้านของชาวใต้จะมีดินเสา ทั้งนี้เพราะดินเสาทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มสามารถโยกย้ายได้ง่ายและทำให้ มด ปลวก และงู ขึ้นสู่บ้านได้ยากขึ้น เป็นต้น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้น สังสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาปลาร้าในรูปแบบดั้งเดิม เป็นปลาร้าก้อน หรือปลาร้าคนอร์ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเดิมนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมผ้าและให้สีได้เพียง ๖ เฉดสี เมื่อเกิดการทดลองพัฒนาทำให้สามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมสี ได้มากกว่า ๑๐๐ เฉดสี เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ผสมผสานความรู้สากลบนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ความรุ่งเรืองงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและมั่นคง

อีลิค (Eric)^๔ ได้รวบรวมข้อมูลการจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังนี้

๑. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

๒. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมพึงแสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

๓. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

^๔ Eric, *Unconventional Wisdom about Local Competition*, Dissertation Abstracts International. (February, ๒๐๐๒). P. ๒๔-๒๘.

๔. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๕. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๖. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๗. ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

๑๐. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

๑๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คิดค้น สังเกต สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้องกามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

พัชรินทร์ สิริสุนทร^๕ ได้สรุปภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมาสภาพของภูมิปัญญากลุ่มนี้ ได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่ปฏิบัติและยึดถือสืบทอดกันมา เพื่อดำเนินชีวิตสงบสุขในแต่ละท้องถิ่น เช่น

๑. ความเชื่อแบบพุทธ ได้แก่ พิธีสวดมนต์ไหว้พระ พิธีฟังเทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา พิธีเข้าวัดจำศีล การอบรมจริยธรรมและศีลธรรม

๒. ความเชื่อแบบพราหมณ์ ได้แก่ พิธีสู่ขวัญต่าง ๆ

๓. ความเชื่อแบบผี ได้แก่ พระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา พิธีเลี้ยงตอนปู่ตา พิธีบูชาแม่ศรีศักดิ์หลักเมือง และการบวงสรวงต่าง ๆ

๔. ความเชื่อแบบบุคคล ได้แก่ การเคารพบรรพบุรุษ ผู้อาวุโส พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ

กลุ่มที่ ๒ เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนี้ ได้แก่

๑. ศิลปะการเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำกลอน ประยุกต์ (หมอลำซิ่ง) หมอลำหมู และการรำเชิงต่าง ๆ

๒. ศิลปะดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ การเป่าแคน การตีพิณ วงกลอนยาว

๓. งานแกะสลัก งานหล่อ ได้แก่ แกะสลักบานประตู หน้าต่าง โบสถ์ และแกะสลักต้นเทียน การหล่อใบระกา ช่อฟ้า คันทวย บัวหัวเสาของศาลา และโบสถ์

๔. ศิลปะดนตรีไทย ได้แก่ ขลุ่ย ซอ พิณ ระนาด ฆ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ

๕. ประเพณีในสิบสองเดือน “ฮีตสิบสอง” ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสงฆ์ บุญบั้งไฟ บุญเบิกฟ้า บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน บุญผ้าป่า และบุญกองบัว

กลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย สภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มนี้ จากการสำรวจพบว่าเป็นส่วนหนึ่งของสภาพของภูมิปัญญา

^๕ พัทชรินทร์ สิริสุนทร, กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร, (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖-๓๙.

ท้องถิ่นในกลุ่มที่ ๒ คือ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน แต่เนื่องจากบุคคลในท้องถิ่นได้นำมาใช้ประกอบอาชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การทอผ้าไหม ได้แก่ ผ้าทอไหมพื้น ไหมมัดหมี่
๒. การทอผ้าด้วยกี่กระตุก ได้แก่ ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าลายน้ำไหล ทอผ้าฝ้ายผ้าขาวม้า
๓. ทอผ้าซิดด้วยกี่พื้นเมือง ได้แก่ ทอผ้าซิดตัดเสื้อ ทอผ้าซิดทำหมอน ทอผ้าห่มลายซิด
๔. ทำหมอนซิด ได้แก่ หมอนซิดลายสามเหลี่ยม ทำเบาะนั่ง
๕. การจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ สานตะกร้า สานหวด สานมวย สานกระติบข้าว สานขันโตก

สานกระดัง สานกระบุง สานข้อง สานไซ สานส้ม

๖. การทำไม้กวาด ได้แก่ ไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว
๗. การทอเสื่อ ได้แก่ ทอเสื่อกก ทอเสื่อไผ่ ทอเสื่อผือ ทอเสื่อเตย
๘. การสาน ได้แก่ หมวกกก หมวกใบตาล หมวกผักตบชวา กระเป๋ากก
๙. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ อิฐมอญ โอ่ง ไห กระถาง หม้อดิน เตา
๑๐. การเกษตร ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน การทำไร่ ทำนา ทำสวน การเลี้ยงสัตว์

กลุ่มที่ ๔ เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนี้ จากการสำรวจเท่าที่พบมีดังนี้

๑. การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีทั้งการเลี้ยงและการผลิตลูกปลาเพื่อการจำหน่าย พื้นที่ที่มีการเลี้ยงมากตามลำดับ คือ อำเภอเมือง อำเภอบำบ่ง อำเภอนาโพธิ์ อำเภอนิคมพัฒนา อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอบึงกาฬ

๒. การทำกล้วยตากอบน้ำผึ้ง ของอำเภอสว่าง
 ๓. การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา ของอำเภอนิคมพัฒนา
- รุ่ง แก้วแดง^๕ ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๑๑ สาขา ดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพา

^๕ รุ่ง แก้วแดงอ้างใน กนกพร นิยมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (นครราชสีมา: ปรังญาสุขภูมิบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ๒๕๕๕), หน้า ๒๑.

ตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิต และการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภค อย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัย

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๖. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทศนศิลป์ เป็นต้น

๗. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

๘. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๙. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่าการประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

๑๐. สาขากองทุนและสวัสดิการ หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๑๑. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^๕ ได้กำหนดภูมิปัญญาไทย ด้านต่าง ๆ ไว้ ๙ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. ด้านการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

๕. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชนและการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๖. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

^๕ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

๗. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณการฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวนา

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาให้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจน ผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

๒.๕ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

๒.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับงานหัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์

งานหัตถกรรมเป็นการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีคุณค่าจากภูมิปัญญาโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนของตนและพัฒนาเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ การพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อผู้ผลิตในแต่ละท้องถิ่น ที่จะต้องแสดงออกถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมเหล่านั้นอย่างชัดเจน แสดงถึงภูมิปัญญาความเป็นอัตลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้นและตอบสนอง ต่อความต้องการความพึงพอใจของผู้บริโภค ดังนั้นการออกแบบและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมแต่ละชนิดแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะตัวของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น

แนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการนั้นสามารถแบ่งที่มาของแนวคิด ได้ ๒ องค์ประกอบ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม (cultural asset) และการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้ข้อมูลความต้องการจาก กลุ่มผู้บริโภค (market oriented) ซึ่งจำแนกกลุ่มผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมงานฝีมือ และหัตถกรรมได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มผู้ประกอบการที่เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่เน้นเฉพาะความเป็น ภูมิปัญญา มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีความเป็นอัตลักษณ์ของตน เช่น รูปแบบลวดลาย สีสนั วัสดุและกรรมวิธีการผลิต ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง (๒) กลุ่มผู้ประกอบการ ที่ผสมผสานแนวคิดของการใช้พื้นฐานมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับ

ข้อมูลความต้องการ จากผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่ผสมผสานความเป็นภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในเรื่องของการใช้งาน รูปแบบ ลวดลาย วัสดุ คุณภาพ ที่มีการประยุกต์ร่วมสมัยให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้โดยตัดทอน รายละเอียดลงให้ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมต่อการใช้งานในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น (๓) กลุ่มผู้ประกอบการที่ใช้ข้อมูลความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นหลัก ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่เน้นความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคเป็นหลัก ร่วมสมัย และเข้ากับสมัยนิยมในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้งาน รูปแบบ ลวดลาย สี สัน วัสดุที่ใช้ในการผลิตและคุณภาพของสินค้า^๕

๒.๕.๒ คุณค่าของงานหัตถกรรม

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ^๕ กล่าวถึงครุฑหมายของคำว่า หัตถกรรมว่าเป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชนบทแต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มชน อาจสนองความเชื่อเพื่อความสุขทางจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเพื่อซื้อขาย แลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตนมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและมีลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเอง นอกจากนี้

ประเทือง คล้ายสุบรรณ กล่าวถึงความหมายของงานหัตถกรรมพื้นฐานว่า เป็นงานช่างหรืองานฝีมือของชาวบ้านที่ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้สอยในบ้าน ใช้เป็นสิ่งที่สนองความเชื่อ ด้านประเพณี ศาสนา^๕

สรุปได้ว่า คุณค่าของงานหัตถกรรม หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ที่มีประโยชน์ และมีคุณค่า ทำจากวัสดุธรรมชาติและใช้เครื่องมือพื้นบ้านในการผลิตด้วย ทักษะฝีมือและความชำนาญที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดเป็นผลงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า เพื่อนำมาใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น

^๕ ตระกูลพันธุ์ พชรเมธา, “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๓๖ (๑) (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙), หน้า ๗๑-๗๓.

^๕ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ้อแถมมี จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

^๕ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, วัฒนธรรมพื้นบ้าน, (พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๘.

แนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมบนพื้นฐานความเป็นภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และความต้องการ ความพึงพอใจของผู้บริโภคจะต้องยึดหลักการ ออกแบบและพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้เกิดความยั่งยืน โดยการสร้างสรรค์ ผลงานหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า ๔ ประการ ดังนี้^๕

๑. คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity values) ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเปรียบเสมือนองค์ความรู้ และภูมิปัญญาของสังคมนั้นที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของอาหารการกิน เครื่องมือของใช้เครื่องแต่งกายและที่อยู่อาศัย รวมถึงพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในการรักษาโรค มีลักษณะเฉพาะตัวเป็นของตนเอง ซึ่งการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมสามารถนำภูมิปัญญาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว น่าสนใจ และมีคุณค่า นำมาถ่ายทอดสู่งานหัตถกรรมสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นนั้นเพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภคได้รับทราบถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมที่มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ของชุมชนนั้น

๒. คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต (material and process values) คุณค่า ของวัสดุธรรมชาติภายในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในแหล่งพื้นที่นั้น เจริญเติบโตได้ดี ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ มีคุณสมบัติพิเศษ มีสีสันทนและพื้นผิวเฉพาะตัวสามารถนำมา เป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องมือใช้สอยสู่งานหัตถกรรมซึ่งผลิตจากวัสดุธรรมชาติของท้องถิ่น รวมถึงกรรมวิธีการผลิต เทคนิคเฉพาะในการผลิตด้วยทักษะฝีมือและความชำนาญจาก ภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่น มีความประณีตและมีคุณภาพตามมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้กำหนดไว้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

๓. คุณค่าทางความงาม (aesthetic values) ผู้สร้างสรรค์งานหัตถกรรม จะพิจารณาความงาม จากการแสดงออกผ่านทางรูปร่าง รูปทรง สีสันทน ลวดลาย พื้นผิว ที่เกิดจากการประสานกลมกลืนกันขึ้นมา ซึ่งเป็นผลมาจากแรงบันดาลใจสิ่งที่ได้เรียนรู้ จากธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรวมถึงลักษณะการใช้งานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และนำมา ออกแบบสร้างสรรค์ถ่ายทอดลงสู่ผลงาน ที่แสดงออกถึงคุณค่าทางความงามและคุณค่า ทางศิลปะของตนเองในแต่ละสังคมชุมชนที่แตกต่างกัน

^๕ ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ., หน้า๗๑-๗๓.

เพื่อกระตุ้นอารมณ์ และ ความรู้สึกนึกคิดให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้มีความประทับใจและดึงดูดให้น่าใช้
 สอย

๔. คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (functional values) ตอบสนองความต้องการ เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งานทางด้านกายภาพทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ได้แก่ ขนาดสัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการใช้งาน มีความปลอดภัย แข็งแรงตามอายุ การใช้งาน และประโยชน์ใช้สอยทางด้านจิตใจสร้างให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจของ ผู้บริโภคเมื่อแรกพบเห็น ได้แก่ มีความน่าสนใจ เป็นเอกลักษณ์ ความมีคุณค่ามากกว่า ราคาที่จำหน่าย ความน่าเชื่อถือในชิ้นงานหัตถกรรม และแสดงถึงภาพพจน์ความมีสถานะ ของผู้ใช้ การสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า ๔ ประการ ได้แก่ คุณค่า ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต คุณค่าทางความงาม และคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ที่ได้กล่าวมานั้นจะต้องนำมาประสานบูรณาการ อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนา สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้เกิดคุณค่า เกิดความยั่งยืน และสามารถเพิ่มมูลค่า ของสินค้าให้กับผู้ผลิต ผู้จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

๒.๕.๓ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไว้ในหนังสือ หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้

การออกแบบ คือ กิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการ กระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ ๆ มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ ให้ แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอน เบื้องต้น ที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมาย งานออกแบบ คือ สิ่ง ที่มนุษย์สร้าง ขึ้นโดยการเลือกเอาองค์ประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ที่สามารถสนอง ความต้องการตาม จุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ใน ขณะนี้ เนื่องจาก ความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน ๔ ประการ จนเป็นแรงผลักดัน ให้มนุษย์พยายามทำการออกแบบ และสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการ ทางด้านร่างกายและ จิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่าย ค่อย ๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยว

พันธุกรรมยังขึ้นระหว่าง สิ่งของต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและ วิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา^๕

ส่วนของขอบเขตของงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นวัชรินทร์ จรุงจิตสุนทรได้แบ่งออกเป็น ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handicrafts) และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (Industrial Products) ใน งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเฉพาะในส่วน of ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยมีเนื้อหาข้อมูล ดังนี้

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handy crafts) ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักเป็นคนเดียวกัน และได้สัมผัสกับ ผลิตภัณฑ์นั้นตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ มักสอดคล้องอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้าไปในผลงานที่ทำ ด้วย จุดประสงค์ดั้งเดิมทำขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต เส้นของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ ความไม่เหมือนกันในรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้น เป็นงานประดิษฐ์ที่ละเอียดอ่อนที่เครื่องจักรทำได้ยาก

๑. องค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

- (๑) คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรมมีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- (๒) วัสดุและกรรมวิธีการผลิตของท้องถิ่น ผลิตได้จริง ใช้สอยดีเหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น
- (๓) ความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา
- (๔) สะดวกต่อการพกพาขณะเดินทาง ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อยากต่อการชำรุดเสียหาย
- (๕) ราคาที่ซื้อได้ โดยการตัดสินใจน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก

๒. คุณประโยชน์ของการออกแบบผลิตภัณฑ์

- (๑) ปรับปรุงภาพลักษณ์ขององค์กร ให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่ง สะดุดตา และง่ายต่อการจดจำ
- (๒) สร้างเอกลักษณ์สินค้า ให้เกิดสัมผัสและการรับรู้ที่ดีต่อองค์กรผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์ ๓. รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ สามารถสื่อสารกับลูกค้า ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (๓) พัฒนาผลิตภัณฑ์เดิม ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่ดีขึ้นทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ
- (๔) เพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นเพื่อน ำไปสู่การเพิ่มราคาสินค้าได้

^๕ วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

(๕) ลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร เช่น ออกแบบให้ผลิตง่าย ลดขั้นตอน เลือกใช้วัสดุภายในประเทศ

(๖) ขยายตลาดสินค้า เช่น สร้างผลิตภัณฑ์ที่สนองประโยชน์ใช้สอยใหม่ สร้างความต้องการใหม่ สร้างตลาดกลุ่มเป้าหมายใหม่

๓. คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี

(๑) ความแปลกใหม่ (Innovative) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซากมีการนำเสนอความแปลกใหม่ในด้านต่าง ๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอยที่ต่างจากเดิม รูปแบบใหม่ วัสดุใหม่ หรืออื่น ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพ ความต้องการของผู้บริโภคในตลาดนั้น

(๒) มีที่มา (Story) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประวัติ มีที่มาหรือเล่าเรื่องได้ไม่ว่าจะเป็นต้นกำเนิดความคิด รวบรวมของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบเรื่องราวเหล่านั้นได้ เช่น นาฬิกาของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ กล่าวถึงต้นกำเนิดมาจากการงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่มีการสืบทอดกันต่อ ๆ จนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

(๓) ระยะเวลาเหมาะสม (Timing) การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาล หรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝน หรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูฝน ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดนักเรียนก็ควรออกสู่ตลาดช่วงฤดูกาลก่อน เปิดภาคเรียน เป็นต้น

(๔) ราคาพอสมควร (Price) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาด นั้น โดยอาศัยการศึกษาวิจัยกลุ่มผู้บริโภคให้ได้ข้อมูลก่อนทำการออกแบบและผลิต

(๕) มีข้อมูลข่าวสาร (Information) ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบ และเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านประโยชน์และวิธีการใช้งาน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรและ ผลิตภัณฑ์

(๖) เป็นที่ยอมรับ (Regional Acceptance) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือกลุ่ม สังคมเป้าหมาย ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสีย หรือขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมหรือศาสนา

(๗) มีอายุการใช้งาน (Life Cycle) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องมีความแข็งแรง คงทนต่อสภาพของการใช้งาน หรือมีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์และราคาที่เหมาะสม^๕

๘

^๕ อ้างแล้ว, วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์, หน้า ๑๖.

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจโดยรวม ผู้วิจัยจึงนำเสนอตามประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนได้แก่ ความหมายของวิสาหกิจชุมชน องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน ประเภทของวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน และหลักคิดในการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

๒.๖.๑ ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน (Small and Micro Community Enterprise : SMCE) เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นให้ชุมชนค้นหาศักยภาพของตนเองและพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้หลายท่านดังนี้

วิชิต นันทสุวรรณ ได้อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิต และทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยมีภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย^๕

เสรี พงศ์พิศ ได้อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการโดยกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนเพื่อจัดการทุนชุมชน ให้เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน ยังประโยชน์ให้ชุมชนผู้เป็นเจ้าของวิสาหกิจนั้นเป็นหลัก และทุนชุมชนที่สำคัญ คือ ๑) ทุนธรรมชาติ คือ ทุนทรัพยากร ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ ดิน น้ำ ป่า พืชพรรณอันมีคุณค่าที่ยังเหลืออยู่ไม่น้อย ๒) ทุนทางวัฒนธรรม คือ ความรู้ ภูมิปัญญา ๓) ทุนทางสังคม คือ กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้เป็นชุมชน เป็นพี่เป็นน้อง และ ๔) ทุนโภคทรัพย์ ได้แก่ ทุนที่สะสม พัฒนาและปรับปรุงขึ้นมาเช่น ไร่ กระบือ ไร่ นา ข้าวของเงินทอง^๖

จักร ดิงศักดิ์ย์ ได้อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบกิจกรรมเพื่อจัดการ "ทุนของชุมชน" อย่างสร้างสรรค์ ให้สามารถพึ่งพาตนเองภายในชุมชน และระหว่างชุมชนได้ ซึ่งคำว่า "ทุนของชุมชน" หมายถึง เงิน ทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญาทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และกฎเกณฑ์ทางสังคมของผู้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน^๗

^๕ วิชิต นันทสุวรรณ, ขบวนการชุมชนใหม่ การพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน(กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

^๖ เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, มูลนิธิหมู่บ้าน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖.

^๗ จักร ดิงศักดิ์ย์, การจัดการยุคใหม่: กออยู่กับการบริหารผลการดำเนินงาน, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๙) หน้า ๓๕.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ พิทยา ว่องกุล ได้อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้า และการเงิน และต้องการใช้ปัจจัยการผลิตนี้ให้เกิดคอกอออกผล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้และอาชีพ ด้านสังคมคือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบแบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกันโดยผ่านกระบวนการ การประกอบการของชุมชน^๖

ส่วนพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด^๗

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึงการประกอบการโดยกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันเพื่อจัดการทุน ของชุมชน เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน

๒.๖.๒ องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

องค์ประกอบหลักของวิสาหกิจชุมชนมีอยู่ ๗ ประการ^๘ ดังนี้

๑. ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง เป็นการเกิดจากการรวมตัวของบุคคลที่มีความผูกพันและมีวิถีชีวิตร่วมกันในชุมชน ตั้งแต่ ๗ คนขึ้นไป จะต้องไม่เป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน
๒. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน โดยใช้วัตถุดิบ ทรัพยากร ทุนแรงงานในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ แต่เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด
๓. ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญาหากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เป็นต้นแบบของชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

^๖ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, เศรษฐศาสตร์การเมือง : วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เอคิสันเพรสโปรดักส์, ๒๕๕๐) หน้า ๓๒.

^๗ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ เล่ม ๑๒๒ ตอนที่ ๖ ก หน้า ๑ ราชกิจจานุเบกษา ๑๘ ม ก ร ำ ค ม ๒ ๕ ๔ ๘ , แ ห ล่ ง ที่ ม ำ : https://www.doae.go.th/upload/files/law_smce_๒๕๔๘.pdf

^๘ จักร ดิงศภัทัย, การจัดการยุคใหม่: กออยู่กับการบริหารผลการดำเนินงาน, หน้า ๗๕-๗๖., เสรีพงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, มูลนิธิหมู่บ้าน, หน้า ๘๕-๘๖.)

๔. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐาน "ทุน" ที่สำคัญ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปรับประยุกต์ให้สมสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น๒.๒.๕ คำเนินการแบบบูรณาการ คือมีการเชื่อมโยงหลาย ๆ กิจกรรม ประสานผนึกพลัง (Synergy) และเกื้อกูลกัน (Cluster) อย่างเป็นระบบ

๕. คำเนินการแบบบูรณาการ คือมีการเชื่อมโยงหลาย ๆ กิจกรรม ประสานผนึกพลัง (Synergy) และเกื้อกูลกัน (Cluster) อย่างเป็นระบบ

๖. การเรียนรู้ คือ หัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จะต้องมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

๗. การพึ่งตนเอง คือเป้าหมายอันคับแค้นและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชนคือการทำให้มีพอกินพอใช้ในครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย ด้วยการร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันจัดการและผลิต และร่วมกันบริโภคทั้งภายในและระหว่างชุมชน มากผลิตได้มากกว่าความต้องการก็สามารถนำไปขายได้

๒.๖.๓ ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนสามารถแยกออกเป็น ๒ ประเภท^๖ ดังนี้ ๕

๑. วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นการร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อผลิตและบริโภคภายในชุมชน การผลิตนั้นสินค้า ๕ อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร สินค้าอุปโภค ปุ๋ยเพื่อให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ เกิดความพอเพียงในชุมชนและสามารถอยู่กินได้ไม่ต้องซื้อจากตลาด เมื่อรายจ่ายลดจากการผลิตเพื่อตนเองใช้เองก็ทำให้เกิดรายได้ การผลิตเองทดแทนการซื้อเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของหนี้สิน ไม่ให้เกิดสถานการณ์ชักหน้าไม่ถึงหลังของคนในชุมชน หากชุมชนผลิตได้มากเกินความต้องการ ก็สามารถนำไปขายในตลาดท้องถิ่น ตลาดในหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านเครือข่ายชุมชนได้ ซึ่งเรียกตลาดเหล่านี้ว่า ตลาดพอเพียงชุมชน

๒. วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า เมื่อวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และสร้างสรรค์นวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จนสามารถผลิตสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้และมีความเข้มแข็งเพียงพอแล้ว ชุมชนสามารถนำผลิตภัณฑ์เหล่านั้นเข้าสู่ตลาดบริโภค ได้การปรับปรุงคุณภาพให้ได้ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) มีผลผลิตภาพ ทึบห่อบรรจุภัณฑ์ที่ดึงดูด ใช้การจัดการสมัยใหม่ร่วมกับการตลาด เพื่อให้สามารถแข่งขันได้ ทั้งนี้ ชุมชนต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ ดำเนินการอย่างบูรณาการและเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ เข้าเป็นระบบ ร่วมกันคิด ร่วมทำ ผลิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และพัฒนาจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นก้าวหน้า นอกจากตลาดผู้บริโภคแล้ว วิสาหกิจชุมชนควรสร้างตลาดผูกพัน ที่เกิดจากความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ สถาบัน และประชาสังคม ที่จะสนับสนุนวิสาหกิจ

^๖ จักร ดิงศักดิ์, การจัดการยุคใหม่: กอยุทธ์การบริหารผลการดำเนินงาน, หน้า ๗๙-๘๐., เสรีพงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, มูลนิธิหมู่บ้าน, หน้า ๘๕-๘๖.))

๒.๖.๔ การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

จักร ดิงศภัทัย^๖ กล่าวว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.๒๕๔๘ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริม สนับสนุนวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร โดยมุ่งส่งเสริมทั้งกระบวนการในแนวตั้ง ได้ทำการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่แล้วมาพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ และส่งเสริมค่านาสลาด และกระบวนการแนวนอนด้วยการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ของชุมชน โดยดำเนินการใน ๓ ระดับ คือ

๑. การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิ ให้ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อประกอบกิจการอย่างครบวงจร ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตและบริหารจัดการธุรกิจ การศึกษา วิจัยในการนำทุนชุมชนมาใช้เหมาะสม การร่วมมือกันในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

๒. การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ให้การส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านความรู้ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน(มผช.) การวิจัยตลาดและการตลาด สร้างความเชื่อถือทางธุรกิจ และความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ประสานและสนับสนุนแหล่งเงินทุน เพื่อให้ก้าวหน้าขึ้นเป็นผู้ประกอบการ หรือสามารถพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ต่อไป

๓. การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนการจัดตั้งประกอบการ การตลาด และส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างเครือข่าย ภาคธุรกิจหรือระหว่างอุตสาหกรรม ทั้งนี้ เพื่อขยายและสร้างความพร้อมให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชนในระดับสูงยิ่งขึ้นไป

๒.๖.๕ หลักคิดในการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน

หลักคิดในการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล,^๖ มีดังนี้

๑. โครงสร้างว่าด้วยทุนแห่งชีวิตหรือทุนไภคทรัพย์ที่ให้ผลผลิตวิถุณจากการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์แบบการเกษตรผสมผสาน วนเกษตรหรือการเกษตรครบวงจรซึ่งเป็นฐานชีวิตมนุษย์ที่พึ่งพิงเลี้ยงครอบครัวได้และเป็นฐานที่มาของการสร้างทุนเงินตรา กลุ่มออมทรัพย์และธนาคารชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ อีกทั้งวงจรถทุนแห่งชีวิตตามธรรมชาติยังเกื้อกูลกันเอง ช่วยลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงด้วยและเป็นปัจจัยการผลิตที่นำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเป็นชุมชนแบบองค์รวมที่พึ่งพิงตนเองได้ ชุมชนที่มีหลักคิดพึ่งตนเองสูงและมีภูมิปัญญาหลากหลายย่อมดำเนินวิสาหกิจได้หลากหลายชนิดจากผลผลิตการเกษตรหรือธรรมชาติ การ จัดระบบการผลิตเป็นวิสาหกิจชุมชนจะนำไปสู่การแปรรูปผลผลิต

^๖ จักร ดิงศภัทัย, การจัดการยุคใหม่: กอยุทธ์การบริหารผลการดำเนินงาน, หน้า ๗๖-๗๗.

^๖ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, เศรษฐศาสตร์การเมือง : วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก, หน้า ๕๗-๖๒.

มากมายซึ่งใช้บริโภคในชุมชนและ จัดจำหน่ายเป็นสินค้า ความหลากหลายของผลผลิตแบบองค์รวมนี้ จะเป็นความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงในชีวิตเพราะวิสาหกิจชุมชนนั้นเป็นองค์กรที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนได้ทั้งหมด ชุมชนพึ่งตนเองได้ ดังนั้นค่าของเงินจะค่อย ๆ ลดความหมายลงในชุมชน

๒. การลดรายจ่ายเท่ากับเพิ่มรายได้และเพิ่มทุนในระดับชุมชน เป็นหลักคิดที่ชี้นำทิศทางการประกอบธุรกิจชุมชน มุ่งสู่เป้าหมายการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อลดรายจ่ายจากการซื้อสินค้าจากภายนอก เมื่อไม่มีรายจ่าย แม้มีรายได้ก็น้อยนิดแต่ก็เพิ่มคุณค่าในตัวเองมากขึ้น หลักคิดข้อนี้พ็นไปสู่การแบ่งงานกันผลิตในชุมชนด้วยการแปรรูปผลิตผลการเกษตรเป็นธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนเข้ามาแทนที่สินค้าอุตสาหกรรมนำเข้า เงินในชุมชนก็ไม่ไหลออกสู่ภายนอก เท่ากับเป็นการสั่งสมความมั่งคั่งภายในและเกิดสภาพคล่องและการหมุนเวียนของเงินตราในชุมชนขึ้น

๓. กองทุนชุมชนที่เติบโตจากน้อยสะสมไปสู่มาก จากการให้สัจจะออมทรัพย์เพื่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า หรือกองทุนสวัสดิการต่างๆ เพื่อเป็นหลักประกันชีวิตที่มั่นคงแก่สมาชิกในชุมชนและสร้างระบบเงินภายในชุมชนให้ทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อกู้ยืมไปพัฒนาอาชีพหรือเศรษฐกิจของตน

๔. การตลาดเพื่อชุมชน วิสาหกิจชุมชนหรือสมาชิกผลิตสินค้าหลากหลายชนิดสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก มีสินค้าเหลือจึงขายสู่ตลาดภายนอก เงินไม่มีอิทธิพลในชุมชน สินค้าที่เหลือเมื่อขายให้ภายนอกจะกลายเป็นมูลค่าสะสมทุนให้สมาชิกและชุมชน

๕. ความหลากหลายทางธรรมชาติที่เป็นภูมิปัญญา ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารและคนไทยเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์ในฐานะที่เป็นอาหาร ยารักษาโรค โดยการแปรรูป ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นศักยภาพที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นสินค้าได้หลากหลายชนิดเป็นโครงสร้างชุมชนด้านอาหารและยารักษาโรคที่นำไปสู่ความมั่งคั่งของชุมชน ในแต่ละท้องถิ่นมีผู้นำทางภูมิปัญญาที่สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ได้มากมาย การฟื้นฟูและปรับใช้เข้ากับธุรกิจชุมชนจะสร้างประโยชน์ได้มากมาย

๖. โครงสร้างแรงงานและปัจจัยการผลิตเป็นของชุมชน ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำกว่าบริษัทธุรกิจเอกชนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระบบการผลิตของทุนชีวิตได้หลากหลาย พืชผลการเกษตรค้าจุน ไม่ต้องมีรายชที่สูงและสมาชิกชุมชนอยู่ได้ ดังนั้นชุมชนก็สามารถกำหนดราคาสินค้าที่ส่งออกนอกหมู่บ้านไปสู่ในตลาดชุมชนได้

๗. การปฏิสัมพันธ์แบบแนวนอนทางสังคม โครงสร้างสังคมแบบมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานสร้างกลุ่มสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง สร้างกองทุนและความร่วมมือที่ทรงพลัง บรรดาองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งพาตัวเองได้ในชนบท ล้วนอาศัยปฏิสัมพันธ์แบบ พวกพ้องเครือญาติ และวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำตามธรรมชาติจะต้องมีบารมีที่มาจากการยอมรับของชุมชน หรือสังคมสืบเนื่องจาก การเสียสละอุทิศตน ผ่านการใช้ชีวิตร่วมในชุมชนมานาน ดังนั้นศักยภาพของชุมชนไทย

จึงมีลักษณะที่เรียกว่า ชุมชนแบบองค์รวม ที่บูรณาการไปสู่ความยั่งยืนได้ หากนำไปใช้อย่างถูกต้อง และมีคุณธรรม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยววิสาหกิจชุมชนจึงสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการจัดการ ทุนของชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ มีส่วนร่วมในการดำเนินการในการผลิตสินค้าหรือบริการ บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการดำเนินการแบบบูรณาการ มีการเรียนรู้มีเป้าหมายในการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ

๒.๗ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม คือ การได้เข้าไปเกี่ยวข้องที่อาจเป็นการเข้าร่วมแบบทางตรง หรือทางอ้อม ในการทำกิจกรรมใด ๆ ก็ได้ โดยอาจจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เริ่มตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ โดยมีความเข้าใจปัญหาของตนและตระหนักถึงสิทธิของตน การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในด้านจิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม ที่จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์ที่จะกระทำในสิ่งที่บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม และแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดความพอใจของสมาชิกและมีแรงจูงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จตลอดจนทำให้เขาได้รับการยอมรับ มีความรับผิดชอบ และเกิดความนับถือตนเองมากขึ้น ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก การมีส่วนร่วม จึงหมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งอาจเป็นการเข้าร่วมแบบทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ และยังเป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่สมาชิก เป็นกลยุทธ์ ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการดำเนินงานมากขึ้น การเข้าไปมีส่วนร่วม ยังทำให้เกิดทัศนคติต่อการดำเนินกิจกรรมดีขึ้น ส่งผลให้สมาชิก เกิดความพอใจ เกิดความผูกพันและมีแรงจูงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จ^๖

๒.๗.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยการสมัครใจเข้าร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของชุมชนตั้งแต่การค้นหาปัญหา การตัดสินใจวางแผนในกิจกรรม การร่วมดำเนินการตามแผน การได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาจากบทเรียนร่วมกันของกิจกรรมการพัฒนา

^๖ กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐-๑๒.

นั้น ๆ^๖ การมีส่วนร่วมของประชาชน ยังหมายถึง การที่ประชาชนเกิดความรู้สึกและความต้องการว่า เป็นเจ้าของร่วมกัน มีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกิจกรรมร่วมกัน สามารถจัดการแก้ไข ปัญหาและการพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสามารถขยาย เครือข่ายในเขตพื้นที่ต่าง ๆ^๗ ○

กระบวนการที่นำประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีแก้ไขปัญหายุ่งยากซับซ้อน ร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในทางสันติ เป็นแนวทางในการแก้ไข ปัญหาสังคมที่ยุ่งยากซับซ้อนที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม เป็นกระบวนการที่เปิด โอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยนำเอาความเห็น และข้อเสนอแนะ ของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจและกำหนด แนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ^๗ ซึ่งประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาส แสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึงการนำ ความคิดเห็นไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและตัดสินใจของภาครัฐ การมีส่วนร่วมของ ประชาชน เป็นการสื่อสารสองทาง คือ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งประกอบด้วย การแบ่ง สรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสีย เวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติอีกทั้งหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน กรณีที่ ร้ายแรงที่สุดช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของ ประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ ของสาธารณชน^๗ ๒

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชน ยังหมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาในลักษณะของการเข้าร่วมการจัดการ ตั้งแต่เข้าร่วมตัดสินใจ

^๖ อติสรณ์ ชัดสีใส, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

^๗ ณรงค์ ปิติบุญญพัฒน์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วน ตำบลสันตันทมื่อ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่”, การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐ ประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

^๗ อรพินท์ สพิโชคชัย, หลักการสำคัญในการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนาคุณภาพ สำนักงานรองรับมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

^๗ ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบัน พระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามการประเมินผลในรูปของชุมชนที่ได้ประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา^๗

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้โอกาสประชาชนเข้ามามีบทบาทหน้าที่แสดงออกทางทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตัดสินใจวางแผนในกิจกรรม การร่วมดำเนินการตามแผนเพื่อได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม และร่วมติดตามการประเมินผลในรูปของชุมชนที่ได้ประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา

จากการศึกษาความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประมวลแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๗.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนสรุปไว้ ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีความชัดเจนและเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจถูก ว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

๒) ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่

๓) ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตามโดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรม และวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน^๘

อีกทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนยังสามารถสรุปได้ ๓ รูปแบบใหญ่ ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ซึ่งเป็นการร่วมโดยอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเป็นการกระทำที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก

๒. การมีส่วนร่วมแบบถูกชักจูง (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการเห็นชอบหรือการสนับสนุนจากรัฐบาล

^๗ ยุธนา แดงนุ้ย, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในแผนพัฒนาเทศบาลตำบลกำแพง อำเภอละงู จังหวัดสตูล”, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^๘ ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, หน้า ๔.

๓. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coercive) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่รัฐโดยการบังคับโดยตรง”^๕

ซึ่งได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๕ รูปแบบ ดังนี้

๑. การเป็นสมาชิก (Membership)
๒. การเป็นสมาชิกผู้เข้าประชุม (Attendance at Meeting)
๓. การเป็นสมาชิกผู้บริจาคเงิน (Financial Contribution)
๔. การเป็นกรรมการ (Membership of Committees)
๕. การเป็นประธาน (Position of Committees)”^๖

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถสรุปได้ ๕ รูปแบบ ดังนี้

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การปรึกษาหารือเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้อง และได้รับผลกระทบ

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้อำนาจตัดสินใจได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบ รูปแบบที่พบเห็นได้บ่อย ได้แก่

๓.๑) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) เป็นการประชุมที่จัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการต้องส่งตัวแทนเพื่ออธิบายและตอบข้อซักถาม

๓.๒) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นต้องจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาอธิบายข้อซักถาม และให้ความเห็นต่อโครงการ ผลของการประชุมต้องนำเสนอต่อที่สาธารณะ และผู้เข้าร่วมประชุมต้องรับทราบผล

^๕ ประสิทธิ์ สิริธัญญ์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลมะรุต อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี”, การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

^๖ ชนิกา พันล้อม, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีของเทศบาลตำบลแม่แจ่ม อำเภอมแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔.

๓.๓) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนชัดเจนเป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผย ไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของผู้เข้าร่วมการประชุมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน

๔. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจประเด็นปัญหานั้น ๆ โดยการแต่งตั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเป็นคณะกรรมการ มีอำนาจในการตัดสินใจ

๕. การใช้กลไกทางกฎหมาย เป็นการเรียกร้องสิทธิของตนจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม มักใช้ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการทางอื่นได้ โดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นหลัก ซึ่งอาจเกิดความยืดหยุ่นต่อการดำเนินโครงการ อย่างไรก็ตามในบางกรณีประชาชนอาจไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการฟ้องร้อง เพราะนอกจากจะเสียเวลาแล้วยังมีภาระค่าใช้จ่ายและภาระในการติดตามหาข้อมูล^๗

สรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ๑. มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ๒. มีกิจกรรมให้แสดงออกทางความคิด ๓. มีความเกี่ยวข้องกัน ๔. มีการประชุมรับฟังความคิดเห็น ๕. เสริมอำนาจให้แก่ประชาชน

จากการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประมวลแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๗.๓ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันเข้ามาแก้ไขปัญหาของชุมชน มีดังนี้ ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และ ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน^๗

^๗ กฤษฎากรณ์ ยุงทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจัว อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ : กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจัว”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔.

^๘ อีระพงษ์ แก้วหาญ, กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม, (ขอนแก่น : โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุขภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๙-๑๖๓.

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น โดยขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน มี ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

๒. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวก็ได้^๙

ขั้นตอนในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข ๒) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา ๓) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา และ ๔) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา^{๑๐}

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ ๗ ประการ คือ ๑) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร ๒) ร่วมคิดหรือสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาขององค์กร หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร หรือสนองความต้องการขององค์กร ๓) ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไขและสนองความต้องการขององค์กร ๔) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ๕) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ๖) ร่วมการลงทุนโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน ๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุ

^๙ เอกวิทย์ นริศรชฎ, “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนผังชุมชน: กรณีศึกษาโพธิ์โมสต์ และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา”, การศึกษาอิสระการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

^{๑๐} อคิน ระพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การศึกษา นโยบายสาธารณะสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒๐.

เป้าหมายที่วางไว้ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดไป^๑

อีกทั้งยังสามารถสรุปขั้นตอนในการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา เช่น ร่วมเสนอปัญหา สืบหาข้อมูลค้นหาสาเหตุของปัญหา และสำรวจความต้องการของชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน เช่น ร่วมลำดับความสำคัญของปัญหากำหนดแผนและโครงการเพื่อแก้ปัญหา จัดทำแผนและโครงการ ศึกษาความเป็นไปได้ของแผนและโครงการ และทบทวนแผนและโครงการ

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ เช่น ร่วมพัฒนาโดยการออกแรง ออกเงิน งบประมาณ สิ่งของ ให้คำแนะนำให้ความรู้ ร่วมป้องกัน และแก้ไขปัญหา

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล รับทราบการแล้วเสร็จของโครงการและร่วมประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการ^๒

สรุปได้ว่า ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑. การมีส่วนร่วมในการเริ่มสำรวจสภาพปัญหา และกำหนดทิศทางของแก้ไขปัญห ๒. มีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานในการแก้ไขปัญห ๓. มีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ๔. มีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน ๕. มีส่วนร่วมในการปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากการศึกษาขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประมวลแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๗.๔ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการได้นำตัวแบบขั้นบันไดของ Armstein ในการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ตัวแบบขั้นบันไดการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Ladder ofizen Participation) ซึ่งเป็นตัวแบบที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ได้แบ่งบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๘ ขั้นตอน ประกอบด้วย

๑) ขั้นการควบคุม (Manipulation)

^๑ ไพรัตน์ เตชะรินทร์, *ทบทวนการพัฒนาชนบทไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดีแอนด์เอส, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

^๒ กฤษฎากรณี ยุงทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจัว อำเภอมืองเพรบูรณ์ จังหวัดเพรบูรณ์ : กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจัว”, *รายงานการวิจัย*, หน้า ๑๐.

- ๒) ขั้นการรักษา (Therapy)
- ๓) ขั้นการให้ข้อมูล (Informing)
- ๔) ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation)
- ๕) ขั้นการปรึกษาหารือ (Placation)
- ๖) ขั้นการเป็นหุ้นส่วน (Partnership)
- ๗) ขั้นมอบหมายอำนาจ (Delegated Power)
- ๘) ขั้นอำนาจพลเมือง (Citizen Control)

โดยระดับขั้นบันไดที่สูงขึ้นสะท้อนอำนาจของประชาชนที่มากขึ้น สำหรับ Arnstein นั้น ขั้นบันไดที่ ๑ และ ๒ ถือว่ายังไม่เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเลย หรือที่เรียกว่า nonparticipation ส่วนขั้นที่ ๓ ถึงขั้นที่ ๕ เรียกว่า Tokenism หมายถึง ประชาชนมีโอกาสในการให้ข้อมูลความคิดเห็นแต่ยังไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ขั้น ๖, ๗ และ ๘ ถือว่าประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจหรือเรียกว่า Citizen Power จากตัวแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับเป็นภาคีหุ้นส่วน (partnership) จึงจะเป็นจุดเริ่มของบทบาทและอำนาจของประชาชนอย่างแท้จริง

ตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนของ IAP๒

ตัวแบบการมีส่วนร่วมที่เสนอโดยสมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (International Association of Public Participation) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๕ ขั้น ซึ่งเป็นตามหลักการเดียวกับของ Arnstein คือ ยิ่งสูงขึ้นยิ่งสะท้อนอำนาจและอิทธิพลของประชาชนในการบริหารหรือตัดสินใจมากขึ้นด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ

๑) การมีส่วนร่วมในระดับเสริมอำนาจให้ประชาชน (Empower) เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับที่สูงสุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะดำเนินการตามผลของการตัดสินใจนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ที่รู้จักกันดี คือ การลงประชามติหรือสภาเมือง การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้สะท้อนความยินยอมพร้อมใจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการยอมรับอำนาจการตัดสินใจของประชาชนหรือชุมชน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในระดับนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีกระบวนการเสริมความสามารถของประชาชนให้สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง อาทิเช่น ข้อมูลที่ครอบคลุมเพียงพอ การเสริมสร้างทักษะให้ประชาชนวิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินใจหาทางแก้ปัญหาที่มีคุณภาพการใช้การมีส่วนร่วมในระดับนี้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของประชาชนในระดับสูง

๒) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaboration) เป็นการให้บทบาทของประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ ฉะนั้น ความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในการตัดสินใจค่อนข้างสูง รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เช่น คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน และคณะที่ปรึกษาฝ่าย

ประชาชน ผลการตัดสินใจที่ออกมาเป็นผลการตัดสินใจร่วมกัน เชื่อว่าน่าจะนำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม เพราะประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนเข้าไปมีส่วนในองค์กรตัดสินใจด้วยไม่ใช่เพียงให้ความคิดเห็นต่อองค์กรตัดสินใจ

๓) การมีส่วนร่วมในระดับเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นลักษณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงานตลอดกระบวนการตัดสินใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนอย่างจริงจังและมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในทางเลือกต่างๆระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนขั้นนี้ใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในระดับการร่วมมือ เพียงแต่รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบร่วมมือมีลักษณะเป็นกิจกรรมถาวรมากกว่าการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นนี้อำนาจการตัดสินใจสุดท้ายยังเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเข้มข้น ตัวอย่างเทคนิคการมีส่วนร่วมที่ใช้มาก อาทิ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการการตั้งคณะทำงานภาคประชาชน

๔) การมีส่วนร่วมในระดับรับฟังความคิดเห็น (Consult) เป็นลักษณะการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึกและความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจดังนั้นประชาชนมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ข้อมูล การตัดสินใจเป็นบทบาทของหน่วยงานภาครัฐเทคนิคการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ ปัจจุบันนี้กฎหมายส่วนใหญ่มักกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างน้อยในระดับการรับฟังความคิดเห็น

๕) การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด บทบาทของประชาชนน้อยมากเพียงแต่รับทราบว่าเกิดอะไรที่ไหน ปัจจุบันการที่ภาครัฐตัดสินใจในเรื่องที่กระทบประชาชนและแจ้งให้ประชาชนทราบสะท้อนความล่าสมัยในการบริหารงานแต่ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องตระหนักว่าไม่ว่าจะเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นใดการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก แต่ต้องไม่ใช่การให้ข้อมูลในลักษณะประชาสัมพันธ์ โดยให้มองแต่ด้านดีเท่านั้นหัวใจสำคัญ คือ การให้ข้อเท็จจริง ครบคลุมและเพียงพอเพื่อทำให้ประชาชนได้ข้อเท็จจริงและตัดสินใจแสดงความคิดเห็นอย่างมีคุณภาพ

ตัวแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน IAP^๒ เป็นตัวแบบในการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากตัวแบบแบ่งเป็น ๕ ขั้นตอนช่วยให้เห็นความแตกต่างแต่ละระดับภาษาที่ใช้เป็นภาษาทางบวก อาทิเช่น การมีส่วนร่วมขั้นสูงสุด ใช้ศัพท์ว่าขั้นการเสริมอำนาจ ไม่ใช่การควบคุม

โดยประชาชนซึ่งหัวใจของการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าจะเป็นตัวแบบใดมักจะสะท้อนอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน^๓

สรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายระดับโดยเริ่มตั้งแต่ระดับที่ประชาชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมจนถึงระดับที่ประชาชนมีส่วนร่วมมาก คือ ๑) การมีส่วนร่วมในระดับเสริมอำนาจให้ประชาชน ๒) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ ๓) การมีส่วนร่วมในระดับเข้ามามีบทบาท ๔) การมีส่วนร่วมในระดับรับฟังความคิดเห็น ๕) การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร

จากการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประมวลแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๗.๕ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดจากการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการตามโครงการ

๒. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นของตนเอง

๓. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้องตรงประเด็น

๔. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจเนื่องจากการสร้างข้อตกลงที่จะเกิดจากกายอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม

๕. เป็นการพัฒนาศักยภาพบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วมย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์เป็นอย่างมาก

๖. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่น และความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

๗. ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลรักษา^๔

^๓ อรทัย ก๊กผล, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : จริยสุนิทางค์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙-๒๖.

^๔ จีรพรรณ อินทรีย์สังวร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาสามปี: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแพร่ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย”, **การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

อีกทั้งยังได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ ดังนี้

๑. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนช่วยให้เกิดความกระจ่างในวัตถุประสงค์ และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้น ๆ ได้อยู่เสมอสาธารณชนสามารถที่จะผลักดันให้เกิดการทบทวนข้อสันนิษฐานที่ปิดบังอยู่ ซึ่งอาจจะปิดบังไม่ให้เห็นทางออกที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด บ่อยครั้งกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่ได้เคยใช้กันมาในอดีต สาธารณชนมักจะมีข้อมูลที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างในการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

๒. ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา โดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบมักจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนมาตั้งแต่ต้น สามารถที่จะลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ เพราะการตัดสินใจนั้นเกิดจากข้อตกลงระหว่างกลุ่มหรือความเห็นชอบในกลุ่ม ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจนั้น ๆ

๓. การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาวและการยอมรับระหว่างกลุ่ม ซึ่งก่อนหน้านี้อาจมีความเห็นขัดแย้งกัน คนละทางการมีส่วนร่วมนี้ยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลดความขัดแย้งทางการเมืองและก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

๔. ความสำเร็จและผลในการปฏิบัติของโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้คนเรามีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้ว เขาก็ยอมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติ ไม่เพียงแต่จะมีแต่ความสนับสนุนต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติด้วย

๕. ความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรม และการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็จะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วมโครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้น ๆ^๕

^๕ ญญาณี บุณยทองคำ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคม : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘.

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าในหน่วยงานใดก็ตามเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เพราะการมีส่วนร่วมมีคุณประโยชน์หลากหลายประการ อย่างไรก็ตามประโยชน์ที่จะได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นอยู่กับความจริงใจและความจริงจังในการดำเนินการด้วยซึ่งประโยชน์โดยทั่วไป ได้แก่

๑. การเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นต่างๆ จะช่วยให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่ครบถ้วนรอบคอบมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบและได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจที่กระทบกับประชาชนโดยตรง

๒. ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นรับทราบข้อมูลคำอธิบายต่างๆ เห็นประโยชน์ส่วนรวมที่จะได้รับ จะช่วยลดความระยะเวลาแต่เมื่อประชาชนยอมรับ การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติจะรวดเร็วขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้จะเห็นว่าโครงการของภาครัฐที่เร่งการตัดสินใจหรือปกปิด เมื่อประชาชนทราบภายหลังและต่อต้านบางโครงการนำไปสู่การปฏิบัติไม่ได้ ล่าช้าเป็นปีๆ บางโครงการสามารถก่อสร้างได้เสร็จและประชาชนไม่ยอมให้เข้าไปดำเนินการ กลายเป็นอนุสาวรีย์ร้าง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย งบประมาณดังกล่าวสามารถนำไปสร้างคุณประโยชน์ได้มากมาย

๓. การสร้างฉันทามติ สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันการสร้างฉันทามติอาจเป็นเรื่องยาก สังคมเรากลายเป็นพหุลักษณะและต้องยอมรับความหลากหลายแตกต่างทางความคิด กลไกที่ช่วยให้ความแตกต่างนั้นได้มีการแลกเปลี่ยน คือ กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทางหลักการเราเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจช่วยป้องกันความขัดแย้งได้แต่ในสังคมไทยที่ผ่านมาภาครัฐมักดำเนินการตัดสินใจไปก่อน เมื่อประชาชนต่อต้านจึงจัดกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งช้าไปแล้ว หากเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น จำเป็นต้องใช้หลักการจัดการความขัดแย้งเข้ามาแทนที่นั่นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงสามารถช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

๔. ร่วมมือในการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเมื่อประสบความสำเร็จจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

๕. ช่วยทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดความใกล้ชิด สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความรู้สึกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นของประชาชนไม่ใช่เป็นของนักการเมืองเท่านั้น นอกจากนี้ด้วยความใกล้ชิด ผู้บริหารท้องถิ่นจะไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน

๖. ช่วยพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

๗. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น การมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มทุนทางสังคม และช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม^๔

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้การตัดสินใจมีความรอบคอบมากขึ้น เพิ่มช่องทางให้มีมากขึ้น ทำให้ไม่เสียเวลาในการตัดสินใจมาก สร้างฉันทามติร่วมกัน ลดความขัดแย้งระหว่างกันภายในชุมชน ส่งผลให้เกิดความใกล้ชิด สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันและกัน มีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนเป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประมวลแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๗.๖ ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของประชาชน

การที่ประชาชนไม่เข้าไปมีส่วนร่วมมีหลายสาเหตุ โดยจำแนกปัญหาได้ ๖ สาเหตุ ดังนี้

๑. ปัญหาจากฝ่ายที่ควรให้เข้าร่วม (ฝ่ายข้าราชการ ฝ่ายผลิต) ได้แก่ ฝ่ายที่เคยทำอะไรเพียงกลุ่มเดียว หรือคนเดียว แล้วควรให้ฝ่ายอื่น ๆ มีส่วนร่วมด้วย อาจเนื่องมาจาก ๑) ไม่เคยชินเพราะทำให้ตนขาดความสะดวก ขาดความเป็นส่วนตัว การใช้ภาษาพูดเป็นภาษาอังกฤษฝ่ายเกษตรจึงฟังไม่รู้เรื่อง ๒) ทำให้ฝ่ายอื่น ๆ มาเห็นพฤติกรรมการทำงานของตนหรือฝ่ายตน ๓) ไม่เห็นความจำเป็นเจ้าหน้าที่ไม่เห็นความจำเป็นที่ให้ฝ่ายอื่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ๔) คิดว่าฝ่ายอื่นไม่มีความรู้เพียงพอ ๕) คิดว่าฝ่ายอื่นด้อยกว่าฝ่ายตน ๖) การยึดถือระบบอุปถัมภ์ ๗) มองเห็นว่าฝ่ายอื่น (ราษฎร) เหมือนเป็นวัตถุที่ไม่มีชีวิตจิตใจ จึงคิดว่าจะให้เขามาร่วมหรือไม่ให้ก็แล้วแต่ ๘) พิจารณามีตัวตนของลูกค้าเข้ามาร่วมแล้ว แต่ไม่คำนึงถึงผู้ที่เข้ามาร่วมมักเป็นบุคคลที่ไม่ใช่ตัวแทนทั้งหมดของลูกค้า ๙) มักให้ชาวบ้านเข้าร่วมด้วย โดยชาวบ้านมีส่วนเสียประโยชน์มากกว่าได้ แล้วจ่ายเงินชดเชยที่บางโครงการจ่ายน้อยไป หรือจ่ายไปชาวบ้านเอาไปจ่ายฟุ่มเฟือยจนไม่นานชีวิตก็แย่กว่าเดิม

๒. ปัญหาจากฝ่ายที่ควรจะมีส่วนร่วม ๑) ไม่ทราบเรื่องการให้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยหรือไม่ทราบว่ามีกิจกรรมนั้น ๒) กลัวว่าเข้าไปมีส่วนร่วมแล้วจะเสียเวลาหรือเกิดความขัดแย้งหรือเสียผลประโยชน์ ๓) ไม่ทราบว่าจะได้เข้าร่วมได้อย่างไร เนื่องจากไม่เคยได้พูดคุยกันอย่างเสมอภาค ๔) กลัวว่า มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม ๕) เชื่อว่าการเข้าไปร่วมไม่จำเป็นสำหรับตน ๖) เข้าไปร่วมแล้วไม่ได้รับการยอมรับ ๗) มีอคติเป็นส่วนตัว อาจไม่มั่นใจในความสามารถของตนหรือ

^๔ อรรถัย ก๊กผล, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น, หน้า ๒๖-๒๘.

มีบทเรียนที่ไม่ดีในอดีต ๘) รู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ทำตามสัญญาหรือไม่ให้ความเป็นธรรม ๙) การมีส่วนร่วมเป็นไปไม่เท่าเทียมกัน ๑๐) อยากเข้าไปมีส่วนร่วม แต่มีแรงเสียดทานจากสังคมรอบข้าง ๑๑) เข้าไปร่วมด้วยแล้วแต่ยึดประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

๓. ปัญหาจากทั้งสองฝ่าย ๑) ต่างฝ่ายต่างไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้ฝ่ายอื่นมีส่วนร่วม ๒) การไม่ชอบรวมกลุ่มหรือไม่ชอบทำงานเป็นทีม ทั้งฝ่ายที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ไม่ชอบรวมกลุ่ม ๓) ชาวบ้านบางคนเห็นแค่ประโยชน์ส่วนตน ๔) ปัญหาจากการเอาเปรียบของแต่ละฝ่าย

๔. ปัญหาจากหลักการที่ยึดถือต่างกัน ๑) ความขัดแย้งไม่ร่วมมือมีรากฐานจากปรัชญาแนวคิดและทิศทางการพัฒนาที่ต่างกัน ๒) การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ต้องมาจากพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เท่าเทียมกัน ๓) การบริหารงานแบบรวมศูนย์อำนาจจะไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม ๔) มีการคอร์รัปชันเกิดขึ้น ทำให้ฝ่ายที่ได้รับประโยชน์พยายามปกป้องประโยชน์นั้น ๆ

๕. ปัญหาจากการสื่อสารการเข้าใจไม่ดีพอ ๑) การมีส่วนร่วมจะเริ่มขึ้นเมื่อประชาชนได้รับข่าวสาร ๒) การมีส่วนร่วมจะเพิ่มไปยังบุคคลกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น ๓) ขาดข้อมูลพื้นฐานอย่างเพียงพอควรจำแนกประชาชนในท้องถิ่นเป็นกลุ่มผู้สนใจแต่ละเรื่องให้ชัดเจน ๔) การขาดข้อมูลอย่างเพียงพออาจทำให้การแสดงความคิดเห็นเป็นไปโดยใช้อารมณ์

๖. การใช้วิธีการยังเป็นไปไม่เหมาะสมพอ ๑) การเริ่มโครงการต้องเริ่มที่ตัวปัญหาแล้วให้ประชาชนเข้ามาร่วมกับปัญหานั้นโดยร่วมอภิปรายแล้วกำหนดวิธีแก้ไข ๒) การแสดงความคิดเห็นไม่ควรเป็นการพูดในที่ประชุมเพียงอย่างเดียว เพราะอาจมีผลกระทบต่อผู้ให้ ความเห็นหรือครอบครวัและอาชีพของบุคคลนั้น ๆ ๓) ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเป็นกรรมการในหน่วยงานของรัฐบาลให้มากขึ้น ๔) การมีส่วนร่วมต้องให้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงความคิดเห็นได้โดยเท่าเทียมและอยู่บนพื้นฐานที่เคารพซึ่งกันและกัน ๕) ไม่ระบุให้ชัดเจนว่าจะให้ฝ่ายใดมีส่วนร่วมแค่ไหนเพียงใดและอย่างไร ให้เหมาะสมแต่ละโครงการ ๖) ให้โอกาสเข้าร่วมในสถานที่และเวลาที่ไม่เหมาะสมทำให้ประชาชนที่ไม่สะดวกแก่การเข้าร่วมได้จึงไม่เข้ามามีส่วนร่วม^๗

สรุปได้ว่า มีหลายสาเหตุที่ประชาชนไม่ได้ให้ความร่วมมือ เกิดขึ้นจากทั้งสองฝ่ายที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำให้ไม่มีความเป็นส่วนตัว หรือมีผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกัน เกิดความคิดว่าเสียเวลาเปล่าประโยชน์ในการเข้าร่วม หรืออาจเกิดจากปัญหาส่วนตัวที่มาชอบการรวมกลุ่มหรือไม่ชอบทำงานเป็นทีม ทำให้ส่งผลไปถึงการแสดงจุดยืนของตนเองที่มีหลักการไม่ตรงกัน ประชาชนในชุมชนมีประสบการณ์ มีความรู้ที่ไม่เท่ากันในการใช้สื่อเป็นตัวกลางในการเข้ามามีส่วนร่วมจึงส่งผลไปยังวิธีการในการเข้าถึงประชาชน

^๗ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๗.

๒.๘ บริบทพื้นที่งานวิจัย

๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน / ข้อมูลทั่วไป^๘

ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แบ่งหมู่บ้านออกเป็น ๔ หมู่ คำขวัญตำบลน้ำชำ “แพะเมืองผีลือเลื่อง เฟื่องพุภูมิปัญญา พัฒนาเกษตรอินทรีย์ วิถีชีวิตพอเพียง หลีกเลี้ยงยาเสพติด พิชิตความยากจน ชุมชนพึ่งตนเอง” “แพะเมืองผีลือเลื่อง” หมายความว่า ตำบลน้ำชำมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลน้ำชำและจังหวัดแพร่ “เฟื่องพุภูมิปัญญา” หมายความว่า ตำบลน้ำชำมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนจากพื้นฐานและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ขยายผลจากชุมชนสู่ชุมชนสร้างความเชื่อมโยงการพัฒนาที่ยึดชุมชนเป็นหลัก กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “พัฒนาเกษตรอินทรีย์” หมายความว่า ประชากรในชุมชนตำบลน้ำชำ ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้พัฒนาการเกษตรที่เน้นความสมดุลการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุนการผลิต โดยใช้เกษตรอินทรีย์ ทำปุ๋ยธรรมชาติใช้เองใช้แรงงานตนเองปลูกพืชหมุนเวียน “วิถีชีวิตพอเพียง” หมายความว่า ประชากรในชุมชนตำบลน้ำชำ สามารถดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง รู้จักประมาณตนเอง มีเหตุมีผลในการใช้จ่าย และดำรงชีวิตในทางสายกลางคือรู้จักความพอดี พอเหมาะ “หลีกเลี้ยงยาเสพติด” หมายความว่า ประชาชนและเยาวชนในตำบลน้ำชำรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่นการสร้างอาชีพเสริม รวมกลุ่มเล่นดนตรี และเล่นกีฬาเพื่อเป็นการหลีกเลี้ยงการมั่วสุมอบายมุขต่าง ๆ “พิชิตความยากจน” หมายความว่า ประชาชนในชุมชนตำบลน้ำชำสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความมั่นคง ดำรงชีวิตโดยใช้หลักความอดทน ความขยันและรู้จักประหยัดอดออม “ชุมชนพึ่งตนเอง” หมายความว่า ชุมชนตำบลน้ำชำได้จัดทำกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่นกลุ่มแปรรูปถั่วเหลือง กลุ่มกล้วยทอด กลุ่มข้าวแต่นโบราณ กลุ่มข้าวแคบ ฯลฯ ขึ้นเป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างอาชีพในชุมชนให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือ มีทุ่งเก่า ทุ่งอ้อล้อม และติดต่อกับตำบลห้วยม้า และ ตำบลแม่หล่าย ทิศใต้ มีทุ่งบวกแค ทุ่งบวกกว่าว ทุ่งป่าคา และติดต่อกับตำบลเหมืองหม้อ และตำบลบ้านถิ่น ทิศตะวันออก มีทุ่งเหนือ ทุ่งใหม่ ทุ่งป่าดำ ทุ่งห้วยน้ำขุ่น และติดต่อกับตำบลห้วยม้า และตำบลสวนเขื่อน ทิศตะวันตก เป็นป่าละเมาะและเนินเตี้ยๆรวมทั้งวนอุทยานแพะเมืองผี และติดต่อกับตำบลร่องฟอง และตำบลแม่หล่าย

^๘ สายพันธุ์แพร่, จังหวัดแพร่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.wungfon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=๑๔๔๘:๒๐๑๓-๐๑-๐๓-๐๔-๔๗-๒๓&catid=๑๔๓:๒๐๐๑-๐๗-๐๕-๐๒-๓๔-๕๙&Itemid=๒๑๓ [๑๗ มกราคม ๒๕๖๕].

ข้อมูลด้านการปกครองเจ้าอาวาสวัดคนแรกของตำบลน้ำชำชื่อ ครูบากันทา ผู้ใหญ่บ้าน (พ่อหลัก) คนแรกนายวงศ์ สุกุลแอ่ กำนัน(พ่อแคว่น) คนแรกชื่อ ขุนระบือ ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนชื่อ นายอุทธา ศรีทัน

ประวัติและความเป็นมา บ้านน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ตำบลน้ำชำหรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่าตำบลน้ำจำ เมื่อประมาณ ๑๘๐ ปีที่ผ่านมาตำบลน้ำชำแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ และน้ำซึ่งพื้นดินจะมีน้ำไหลซึมบนผิวดินตลอดทั้งปีถึงแม้จะเป็นฤดูแล้งก็ตาม มีลำห้วยที่มีปริมาณน้ำไหลซึมมากที่สุดอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตำบล ที่ชาวบ้านเรียกว่า ห้วยใต้ และมีบริเวณที่มีน้ำเจิ่งนองที่ไม่ไหลอยู่ทางทิศใต้ของตำบลชาวบ้านเรียกว่า จำ แต่ปัจจุบัน น้ำที่ไหลซึมบริเวณดังกล่าวไม่มีหลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้เห็นอีกแล้วเพราะบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองและสภาพเปลี่ยนไปจากเดิมผู้คนแก่งแย่งกันทำมาหากิน มีการตัดไม้ทำลายป่าจึงเหลือไว้ซึ่งความแห้งแล้งให้เห็นในปัจจุบัน สมัยก่อนเมื่อน้ำและป่าไม้อุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับเป็นที่ทำมาหากินจึงมีชาวบ้านจากบ้านโป่งศรี บ้านถิ่น บ้านเหมืองหม้อ และชาวบ้านแต่ ได้พากันเริ่มเข้ามาบุกเบิกหักล้างถางพง ทำไร่ ทำนา ทำสวน และปลูกกระท่อมเพื่อเป็นที่พักอาศัยครอบครัวเล็ก ๆ หลาย ๆ ครอบครัว พอนาน ๆ เข้าหลายปี ครอบครัวเหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน ซึ่งครั้งแรกจะมาตั้งอยู่บริเวณบ้านหมู ๒ ปัจจุบัน ซึ่งสมัยนั้น มี ๒ หมู่บ้าน จึงตั้งหัวหน้าหมู่บ้านขึ้นมา ๒ คน คนหนึ่งเป็นหลัก หมายถึงผู้ใหญ่บ้าน อีกคนหนึ่งเป็นแคว่น หมายถึงกำนัน เพื่อปกครองหมู่บ้านและตำบล มีนายวงศ์ สุกุลแอ่ เป็นหลัก และมีขุนระบือเป็นแคว่นต่อราว พ.ศ.๒๔๙๐ – ๒๕๐๔ ถึงวาระนายวิชัย สุขวุฒิไชย เป็นกำนัน และนายอุดม วิรัตน์ชัยวรรณเป็นผู้ใหญ่บ้าน ในช่วงนั้นทางราชการได้ส่งยุบตำบลน้ำชำไปรวมกับตำบลห้วยม้า แต่ให้นายวิชัย สุขวุฒิไชยเป็นกำนันปกครองตำบลห้วยม้าสืบไป แต่ต่อมานายวิชัย สุขวุฒิไชย มีวิสัยทัศน์ที่ดีไม่อยากจะรวมกับตำบลห้วยม้า จึงได้ทำหนังสือร้องเรียนขอเวนคืนตำบลน้ำชำต่อทางราชการ ทางราชการก็เห็นชอบให้กลับมาเป็นตำบลน้ำชำเหมือนเดิมตราบเท่า ทุกวันนี้

เหตุผลที่ตั้งชื่อหมู่บ้าน เรียกชื่อตามแหล่งน้ำธรรมชาติ น้ำจำ ภายหลังเปลี่ยนเป็นน้ำชำ

เหตุการณ์สำคัญในอดีตที่ทำให้ประชาชนตำบลน้ำชำประทับใจมาจนทุกวันนี้กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำมีวิสัยทัศน์ในการแยกหมู่บ้านตำบลเป็นอิสระที่เล็กที่สุดในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๙๐ – ๒๕๐๔

เหตุการณ์สำคัญในอดีตที่ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านตำบลจดจำมาจนถึงวันนี้คือความแห้งแล้ง ตำบลน้ำชำทำไร่ทำนาไม่ได้ผล ช่วงปีพ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๙และมีน้ำท่วมใหญ่ ปีพ.ศ. ๒๕๑๓

เครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพที่สำคัญของประชาชนในตำบล ในอดีตไถนา คราด จอบเสียม มีดพร้า เกวียน ครกตำ

อาหารพื้นเมืองในตำบลน้ำชำ แกงแคเนื้อสัตว์ต่างๆ น้ำพริกน้ำปูจิ้มผักลวกหรือหนึ่ง แกง หน่อไม้ ตำเตา ลาบปลา ส้มมะเขือแจ้ แกงใบตุน(เผือก) หลามบอน แกงหอย

ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของหมู่บ้าน การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การสืบทอดหมู่บ้าน การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีฝ่าย ฯลฯ

การแสดงศิลปวัฒนธรรมในหมู่บ้านทั้งอดีตและปัจจุบัน ดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนกลองอืด

การแต่งกายของประชาชนในหมู่บ้านทั้งอดีตและปัจจุบัน หญิงนุ่งส้นแหล่ เสื้อหม้อห้อม ชายเตี้ยก็ เสื้อหม้อห้อม ปัจจุบัน ตามกาลสมัยนิยม

แหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ชุมเขาต้นน้ำและอ่างห้วยน้ำปิง วนอุทยานแพะเมืองผี

ลักษณะภาษาพูดของประชาชนในหมู่บ้าน พูดกำเมืองแป้ และปัจจุบันมีคนต่างถิ่นมาอาศัยอยู่มากขึ้นก็มีภาษาพูดมากขึ้น

โบราณสถานและโบราณวัตถุของหมู่บ้าน วัดน้ำชำ แพะเมืองผี

พิธีกรรมความเชื่อของหมู่บ้านตำบล การเอาขวัญคน การส่งเคราะห์ การเลี้ยงแม่ธรณี การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีเจ้าที่ การสืบทอด คนทรงเจ้า การใช้น้ำมันตรักราโรค การใช้คาถารักษาโรค

ปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้าน

๑. ชื่อ นายเส่ง สุวรรณรัตน์ อายุ ๗๙ ปี อาชีพ ทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ บ้านเลขที่ ๘๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นช่างจักสานไม้ไผ่ ใช้จักสานเป็นของใช้เครื่องมือจับสัตว์เช่น สานทอ สานตระกร้า สานสุมซังไก่ สานไซดักกบ ปลา สานเข่ง เป็นต้น โดยเรียนจากบรรพบุรุษและศึกษาด้วยตนเอง สามารถทำขายป็นรายได้ยามว่าง และนำไปใช้เอง ประหยัดและวัสดุหาง่ายในท้องถิ่นด้วย งานจักสานโดยทั่วไปต้องมีการจักตอกเป็นแผ่นบาง ๆ ตามขนาดของสิ่งที่จะต้องสาน บางชนิดจักตอกเส้นเล็ก บางชนิดจักเป็นเส้นใหญ่นำมาจักสานตามขั้นตอน

๒. ชื่อ นางศรีวรรณ วุฒิ อายุ ๖๙ ปี อาชีพ ทำนา จบการศึกษา ชั้น ป.๔ บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๐-๕๔๖๓-๗๐๘ เป็นช่างทอผ้าพื้นเมืองโดยนำฝ้ายมาทอเป็นผืนด้วยกี่กระตุก แล้วได้ผ้าเป็นผืนสามารถนำไปตัดเป็นเสื้อผ้าได้ตามต้องการ หรือเป็นถุงใส่ของก็ได้ โดยสืบทอดจากบรรพบุรุษและศึกษาด้วยตนเอง

๓. ชื่อ นางสมทรง ชุ่มใจ หัวหน้ากลุ่มข้าวแต่นโบราณ อายุ ๕๒ ปีการศึกษา ม. ๓ อาชีพทำนา บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๐๘๗-๙๕๕๔๕๘๘ได้ทำข้าวแต่น

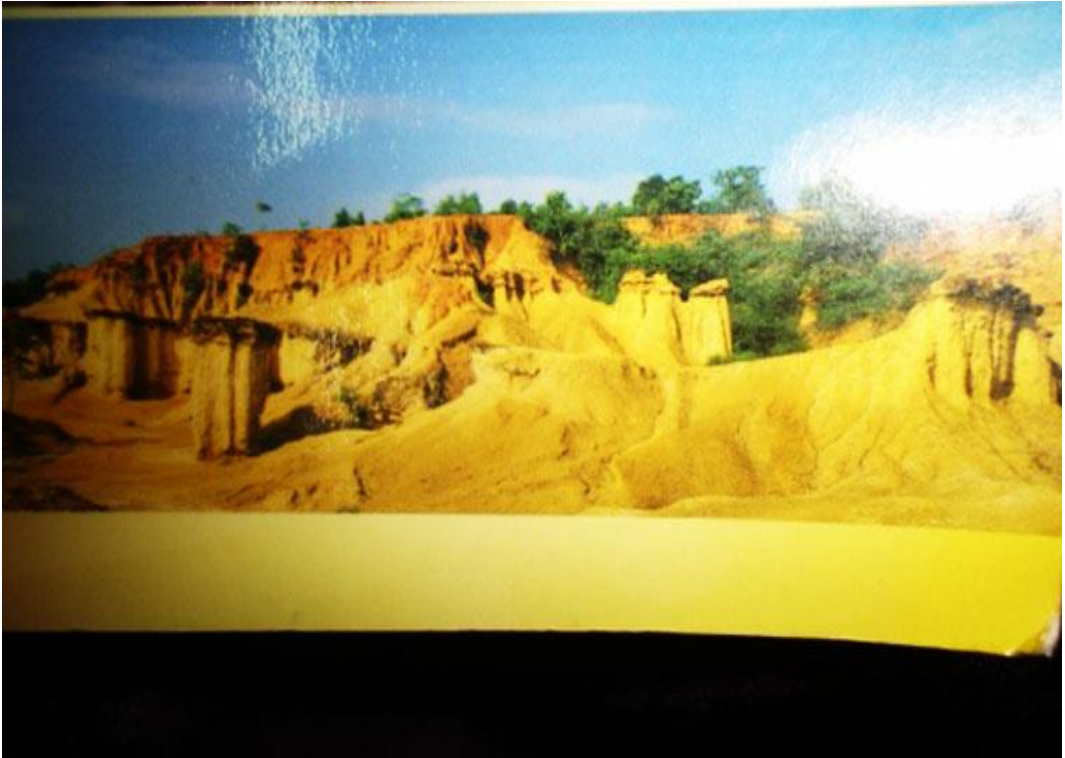
โบราณซึ่ง อาหารคบเขียว อาหารว่าง ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำจากข้าวเหนียว น้ำตาล น้ำอ้อย น้ำมันพืช เกลือ งาดำ น้ำแดงโม วิธีทำ แช่วข้าวเหนียวไว้ ๑ คืน นึ่งให้สุก ผสมน้ำอ้อย น้ำตาล งาดำ เกลือ น้ำแดงโม คนให้ทั่วเหนียวพอสมควรตักมาใส่แบบพิมพ์กดให้แบน ตากให้แห้ง แล้วนำมาทอดในน้ำมันร้อน ตักออกผึ่งให้แห้ง จัดลงใส่บรรจุภัณฑ์ส่งจำหน่าย

ผู้ให้ข้อมูล นายอำนาจ วิรัตน์ชัยวรรณ อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๗๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โทรศัพท์ ๐-๕๔๖๔-๙๓๓๙ มือถือ ๐๘๗-๑๙๐๘๔๔๙

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิตพนธ์ ชุมเกตุ วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหนังแพะ ชีสนมแพะแปรรูป ผลิตภัณฑ์นมแปรรูป งานศิลปหัตถกรรม เช่น หมอนหนุน ผลิตภัณฑ์จากเมล็ดกระถิน ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก ผลิตภัณฑ์จากกรวยบวบหอม ผลิตภัณฑ์จากใบตะโก เป็นต้น วัสดุส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สำหรับการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีความมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก คือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนที่สอง คือ กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนที่ ๓ เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง^๔

กษมา สุรเดชา, อนุ ธัชยะพงษ์ และกันยา มั่นคง วิจัยเรื่อง “การออกแบบตราสินค้าและพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์กล้วยอบเนย ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมูสวรรค์หมู่ไทยศรีโยธิน” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมูสวรรค์หมู่ไทยศรีโยธิน เกิดจากการรวมตัวกัน เพื่อประกอบอาชีพเสริม โดยในการออกแบบคณะผู้วิจัยได้ระดมความคิดเห็น และความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยสรุปเป็นประเด็นในการออกแบบ ให้ครอบคลุม ๓ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านตัวบรรจุภัณฑ์ ๒. ด้านตราสินค้า ๓. ด้านการแสดงผลข้อมูลบนตราสินค้า ในการประเมินความพึงพอใจต่อตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นพบว่า ด้านที่มีความพึงพอใจมากที่สุด คือ ด้านการบรรจุภัณฑ์ และด้านการอำนวยความสะดวก หลังการออกแบบบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจสามารถขายสินค้าได้ หลากหลายกลุ่มมากขึ้น และสามารถนำไปขายได้ตามร้านขายของฝากได้ ด้วยรูปแบบ

^๔ จิตพนธ์ ชุมเกตุ, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐), จำนวน ๗๔ หน้า.

ของบรรจุภัณฑ์ที่มีความสวยงาม ประกอบกับมีการระบายละเอียดในตราสินค้า ทำให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในกระบวนการผลิตมากขึ้น^๔ ○

กรณีการ สายเทพ และพิชญา เพิ่มไทย วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ แนวทาง ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วม และการทำงานร่วมกันของสมาชิก ต้องจัดให้มีการพบปะกันเป็นรายเดือนหรือรายไตรมาสโดยประกอบไปด้วยสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ ตัวแทนชุมชน และตัวแทนลูกค้าเพื่อแลกเปลี่ยนพูดคุยปัญหา อุปสรรคและร่วมกันเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาและนำเสนอความคิดเห็นในเชิงการพัฒนาาร่วมกัน ดังนี้

๑) ด้านการดำเนินการ ควรส่งเสริมให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ การดำเนินงานของกลุ่ม โดยมีการแต่งตั้งให้ผู้นำกลุ่มย่อยเป็นคณะกรรมการจัดทำแผนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องอันประกอบไปด้วย สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ ตัวแทนลูกค้า ซึ่งถือเป็นการสร้างเครือข่ายในการดำเนินการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น

๒) มีการติดตามและประเมินผลผู้นำกลุ่มควรส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่ม โดยให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของการบริหารงานโดยสมาชิกทุกคนสามารถตรวจสอบการติดตามและประเมินผล ซึ่งการประเมินผลต้องมีการกำหนดแนวทางและวิธีการติดตามและประเมินผลโดยมีการกำหนดระยะเวลาหรือช่วงเวลาในการติดตามและประเมินผลที่ชัดเจนและเหมาะสมต้องมีการรายงานผลการติดตามและประเมินผลให้สมาชิกทุกคนทราบเพื่อปรับปรุงและแก้ไข ในส่วนที่บกพร่องอันนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่าย

๒. การกำหนดมาตรฐานการผลิตผลิตภัณฑ์ ควรส่งเสริมให้สมาชิกได้รับการอบรมเพื่อเพิ่มทักษะในการผลิต ก่อให้เกิดความชำนาญในการผลิต รวมถึงการควบคุมการซื้อปัจจัยที่ใช้ในการผลิต และวัตถุดิบในการผลิตที่ได้มาตรฐาน ควรมีการดูแลติดตามเอาใจใส่และให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการผลิตให้ดียิ่งขึ้น

๓. แนวทางการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการส่งออก เนื่องด้วยผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมือนกันกับผลิตภัณฑ์อีกหลายกลุ่ม ก่อให้เกิดการแข่งขันที่สูง ดังนั้นควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นและมีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอื่น อาทิ ใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น สินค้าต้องมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มแตกต่างจากกลุ่มอื่น เป็นต้น อีกทั้ง ปัจจุบันลูกค้า

^๔ กษมา สุรเดชา, อนุ ธัชยะพงษ์ และกันยา มั่นคง, “การออกแบบตราสินค้าและพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์กล้วยอบเนย ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมูสวรรค์หมู่ไทยศรีโยธิน”, วารสารพิภูล, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๑๙-๒๓๗.

ยังไม่รู้จักกลุ่มหรือสินค้าของกลุ่ม จึงจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลแก่ลูกค้า รวมถึงมีการเข้าร่วมกับสมาชิกเครือข่ายการส่งออกและขอรับการสนับสนุนการให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จากรัฐบาล อาทิ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กรมส่งเสริมการส่งออก เป็นต้น^๙

๑

พรพิมล ศักดา และบวร เครือรัตน์ วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทของใช้จากวัสดุธรรมชาติของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า

๑. กลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ใช้วัตถุดิบในชุมชนเป็นหลัก ปัจจุบันสามารถทำการผลิตตามคำสั่งซื้อได้ทัน ผลิตซ้ำได้ในปริมาณและคุณภาพเดิม ปัญหาที่พบ คือ ด้านการผลิต พบว่า ในช่วงฤดูฝนไม่สามารถผลิตงานได้ เนื่องจากเส้นใยผักตบชวาจะขึ้นราเพราะความชื้น ด้านการตลาด พบว่า กลุ่มมีฐานมีลูกค้าเก่าและลูกค้าใหม่แต่ไม่มีการสั่งซื้ออย่างสม่ำเสมอ มีบรรจุภัณฑ์แบบง่ายๆ เป็นแบบดั้งเดิมมีหลากหลายแต่มีรายละเอียดไม่ครบตามมาตรฐานที่กำหนด คู่แข่งขันทางการตลาดมีมาก ผลิตภัณฑ์ปัจจุบันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์มีทั้งพัฒนารูปแบบจากผู้ผลิตอื่นเล็กน้อย แนวคิดของกลุ่ม และข้อเสนอแนะของลูกค้า และขาดการส่งเสริมและข้อมูลในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง และขาดการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

๒. การออกแบบพัฒนาและประเมินผลผลิตภัณฑ์ ๕ ประเภท ได้แก่ กระเป๋าสตริง รองเท้า หมวก ที่คั่นหนังสือ และบรรจุภัณฑ์สบู่ มีผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมจัดอยู่ในระดับมากที่สุดสำหรับทุกผลิตภัณฑ์ ตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ในรูปแบบรองเท้ามากที่สุด รองลงมาเป็นกระเป๋าสตริง หมวก บรรจุภัณฑ์สบู่ และที่คั่นหนังสือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ คือ ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบมีความแปลกใหม่จากผลิตภัณฑ์ทั่วไปในท้องตลาด รองลงมาเป็นรูปแบบการใช้งานที่หลากหลาย เลือกใช้วัสดุประกอบที่เหมาะสมต่อการใช้งาน รูปแบบและลวดลายที่สวยงาม สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของงานหัตถกรรม^๙

๒

^๙ กรรณิการ์ สายเทพ และพิชญา เพิ่มไทย, “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ตำบลแม่ทะ อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง”, วารสารวิทยาการจัดการ เชียงใหม่, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๑-๑๑.

^๙ พรพิมล ศักดา และบวร เครือรัตน์, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทของใช้จากวัสดุธรรมชาติของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, ๒๕๖๑), จำนวน ๘๘ หน้า.

บุรินทร์ เปล่งดีสกุล^๙ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ ๒) เพื่อออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและการผลิตเป็นหลัก โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม ด้วยแบบสำรวจและแบบสอบถาม นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการออกแบบ และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ประกอบกับผลงานออกแบบจากการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากกลุ่มวิสาหกิจในชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์โดยอาศัยวัตถุดิบและแรงงานในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ โดยมีตลาดจำหน่ายในอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิเป็นหลัก ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ยังไม่มีแบรนด์หรือตราสินค้าที่เป็นของตนเอง ทำให้ลูกค้าจดจำได้ยาก รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้ลูกค้าเป้าหมายมาซื้อได้ถูกต้องและเหมาะสม ในด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ จึงเป็นการออกแบบเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการจดจำผ่านตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ บนผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่ม รวมไปถึงการพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้น เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เกิดความน่าสนใจและเพิ่มตลาดสินค้าของกลุ่มมากขึ้น ที่สำคัญผู้วิจัยได้นำภูมิปัญญาของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนของกลุ่มนำมาสร้างความหมายให้สอดคล้องกับความเป็นเฉพาะของผลิตภัณฑ์แต่ละกลุ่มเพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยเฉพาะชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์

ประทัตใจ สุวรรณธาดา และศักดิ์ชาย ลิกขา^๙ ได้วิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา” การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) กับชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์และเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ๒) ค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สามารถนำสู่การประยุกต์ใช้พัฒนา

^๙ บุรินทร์ เปล่งดีสกุล, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ”, (คณะศิลปกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๖๑.

^๙ ประทัตใจ สุวรรณธาดาและศักดิ์ชาย ลิกขา, “การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา: ในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนบน”, วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๙ (๒) : ๑๓๗-๑๕๕.

ผลิตภัณฑ์ใหม่ และ ๓) ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชน ผู้ประกอบการ OTOP ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย และประเภทของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก จำนวน ๒๒ กิจการ จากเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนบน ประกอบด้วย จังหวัดเลย หนองคาย หนองบัวลำภู บึงกาฬ และอุดรธานี ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์และเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย ทุนวัฒนธรรมบ้านเชียง (Bain Chiang Cultural Heritage) ทุนวัฒนธรรมศรีโคตรบูรณ์ ด้านช้าง (Kotribun Lan Chang Cultural Heritage) และทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปสู่การประยุกต์ใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ และนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ในรูปแบบของการประยุกต์ เช่น สายบ้านเชียงนายศรีโคตรบูรณ์ ด้านช้าง ลายผู้ไทย ลายไทดำ นอกจากนั้นยังได้นำอัตลักษณ์ในวัฒนธรรมความเชื่อมาสร้างสรรค์ใหม่ให้เกิดความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ เช่น ลายพญานาคในวัฒนธรรมความเชื่อของคนแถบลุ่มน้ำโขง ลายหอนางอุสา ข้าวบาร์และอื่น ๆ โดยจำแนกตามทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ ผู้ประกอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ทุนวัฒนธรรมบ้านเชียง จำนวน ๗ กิจการ กลุ่มที่ ๒ ผู้ประกอบการที่พัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ทุนวัฒนธรรมศรีโคตรบูรณ์ ด้านช้างจำนวน ๕ กิจการ และกลุ่มที่ ๓ ผู้ประกอบการที่พัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน ๑๐ กิจการ ผลสรุปจากการใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินผลิตภัณฑ์โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า อยู่ในเกณฑ์ระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๙) จำนวน ๑ กิจการ โดยแต่ละกิจการมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงที่แตกต่างกัน และประเมินความพึงพอใจหลังการพัฒนาผลิตภัณฑ์กับกลุ่มผู้ประกอบการทั้ง ๒๒ กิจการ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ระดับดีมาก ($\bar{X} = ๔.๖๒$)

ณัฐธิกานต์ ปิ่นจุไร และ ทรงวุฒิ เอกวุฒิงศา^๙ ได้วิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาเฟอร์นิเจอร์จากเส้นโพลีโพรพิลีน อย่างมีส่วนร่วม ตามวิถีการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านโพธิ์พัฒนา ต.คณที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร” โดยผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาในรูปแบบชุดเฟอร์นิเจอร์พักผ่อนจากเส้นโพลีโพรพิลีนจำนวน ๑ ชุด และกลุ่มตัวอย่างประเมินความพึงพอใจพบว่า ชุดเฟอร์นิเจอร์ที่ได้ออกแบบนั้น สามารถใช้งานได้จริง และได้รับความพึงพอใจในกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสานตะกร้าบ้านโพธิ์พัฒนา มีความพึงพอใจ ๔.๐๔ และกลุ่มประชากรที่เฝ้าต่อการส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสานตะกร้าบ้านโพธิ์พัฒนา มีความพึงพอใจ ๔.๐๙ พบว่าด้านรูปแบบ

^๙ ณัฐธิกานต์ ปิ่นจุไร และ ทรงวุฒิ เอกวุฒิงศา, “การออกแบบและพัฒนาเฟอร์นิเจอร์จากเส้นโพลีโพรพิลีน อย่างมีส่วนร่วม ตามวิถีการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านโพธิ์พัฒนา ต.คณที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร”, (คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร), ๒๕๕๗.

ลวดลายผลิตภัณฑ์มีรูปแบบแสดงถึงความเอกลักษณ์ท้องถิ่น โครงสร้างผลิตภัณฑ์มีความปลอดภัย และตัวผลิตภัณฑ์ที่สวยงามและมีความปราณีต

ทัศนีย์ บัวระภา^๙ ได้วิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่บ้านหินลาด ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ๒) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าไหมมัดหมี่ และ ๓) ประเมินความพึงพอใจของผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มผลิตผ้าไหมมัดหมี่บ้านหินลาด จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหินลาด จำนวน ๑๐ คน ผู้บริโภคที่สนใจผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าไหมมัดหมี่ จำนวน ๑๐๐ คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ๑) อัตลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่บ้านหินลาด ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ผ้าไหมมัดหมี่คั่น ลายปักพริกและลายปักเพื่อที่สะท้อนให้เห็นภูมิวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ๒) รูปแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากผ้าไหมมัดหมี่ มี ๕ รูปแบบ ได้แก่ กระเป๋าสะพาย (เป้) กระเป๋าถือสุภาพสตรีทรง Birkin กระเป๋าจ่ายตลาด (ทรง tote) กระเป๋าใส่เครื่องสำอางและกระเป๋าถือสุภาพสตรีทรง Coach และ ๓) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจกระเป๋าทุกรูปแบบในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่มผู้บริโภคมีความพึงพอใจต่อรูปแบบความทันสมัย ระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๔$) รองลงมาได้แก่ ความเหมาะสมด้านการผสมผสานวัสดุท้องถิ่นและวัสดุอื่น ($\bar{X} = ๔.๐๑$) สะดวกและเหมาะสมกับการใช้งาน ($\bar{X} = ๓.๙๙$) ง่ายต่อการผลิตในเชิงพาณิชย์ ($\bar{X} = ๓.๙๒$) ความทนทานต่อการใช้งานและมีความประณีตสวยงาม ($\bar{X} = ๓.๙๑$) ความเป็นเอกลักษณ์สื่อถึงชุมชน ($\bar{X} = ๓.๘๕$) ลวดลายและสีสันสวยงาม ($\bar{X} = ๓.๘๔$) และโครงสร้างและรูปทรงมีความสวยงาม ($\bar{X} = ๓.๗๗$) ตามลำดับ

จิตพนธ์ ชุมเกตุ^๙ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ๒.) เพื่อพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน และ ๓) ศึกษาแนวทางการจัดการ

^๙ ทัศนีย์ บัวระภา, “การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดมหาสารคาม”, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๑.

^๙ จิตพนธ์ ชุมเกตุ, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๖๐.

ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ขั้นตอนการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น ๓ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหนังแพะ ชีสนมแพะแปรรูป ผลิตภัณฑ์นมแปรรูป งานศิลปหัตถกรรม เช่น หมอนหนุน ผลิตภัณฑ์จากเมล็ดกระถิน ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก ผลิตภัณฑ์จากรกบวบหอม ผลิตภัณฑ์จากใบตะโก เป็นต้น วัสดุส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นสำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นควมคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกคือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนที่สอง คือกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนที่ ๓ เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง

ประภาพรณ คำเล็ก ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่าประชาชน โดยรวมและจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน เห็นว่ามีปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับน้อย เห็นว่ามีปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับน้อย ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องควรนำไปเป็นข้อสารสนเทศในการวางแผน จัดทำแผนปรับปรุง และพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ให้มีประสิทธิภาพให้มากขึ้น เพื่อสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นให้มากที่สุด^๔ สรุปได้ว่าแผนยุทธศาสตร์เป็นแผนที่จัดทำขึ้นโดยผ่านกระบวนการประชาคม

^๔ ประภาพรณ คำเล็ก, “ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (นโยบายสาธารณะ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

สามารถ สะท้อนปัญหา และความต้องการของประชาชน สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ดีกว่า แผนพัฒนา อำเภอรูปแบบเดิมที่จัดทำโดยภาครัฐ โดยประชาคมเสนอแผนโครงการของชุมชนต่อส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ทั้งยังสามารถผลักดัน โครงการต่างๆให้ปรากฏผลเป็นรูปธรรม

พวงทอง โยธาใหญ่ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของ องค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ส่วนมากมีความพยายามปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาองค์ปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๑ แต่มีองค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนไม่ปฏิบัติตามที่ระเบียบกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดทำ แนวทางพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ อีกทั้งขาดการนำเสนอร่างแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อ กรรมการพัฒนาขององค์กรต่างๆ ในชุมชนและในส่วนระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังอยู่ ในระดับน้อย ประชาชนยังไม่ค่อยให้ความสนใจในกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลเท่าที่ควร ดังนั้น หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลจะต้องให้ความสำคัญและส่งเสริมสนับสนุนด้านความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^๙

ภาณุมาศ ภูพุ่ม ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอลาดยาวจังหวัด นครสวรรค์” พบว่า ด้านการมีส่วนร่วม พบว่าด้านการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากแสดงให้เห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์มีกระบวนการเข้าถึงการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างชัดเจนและมีความเหมาะสม และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารงาน พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมคือ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นประโยชน์โดยตรงต่อประชาชน ประชาชนได้รับรู้ถึงการบริหารงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมและผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนำผลจากการมีส่วนร่วมไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานด้านการปฏิบัติตามระเบียบ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากแสดงให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีการปฏิบัติตามระเบียบ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือได้ถือเอาแนวทางปฏิบัติตามระเบียบของกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพิจารณา คัดเลือกบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วม และผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจใน

^๙ พวงทอง โยธาใหญ่, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ ”, **วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

ทุกแห่งต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญาและตรงตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง^๑

๐

๑

^๑ วัชรินทร์ หลวงท่าเม, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (นโยบายสาธารณะ), (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) ทั้งวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และเพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๘ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๓.๙ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี โดยมีทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่ส่งเสริมการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่นจำนวน ๙ คน ผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลชุมชน สร้างความสัมพันธ์รู้จักความคุ้นเคยและความเข้าใจว่า การมาทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการศึกษาเรื่องอะไร ชุมชนจะมีบทบาทต่อการศึกษาอย่างไร สภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อ

ชุมชนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิธีคิด กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่

๒) สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม หอการค้าจังหวัดแพร่ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ ราชภัฏท้องถิ่น นักวิชาการด้านการออกแบบ และกลุ่มผู้นำชุมชน รวม ๙ คน เพื่อทราบการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่

๓) การสนทนากลุ่มและการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ ได้แก่ ราชภัฏท้องถิ่น ๑ คน นักวิชาการด้านออกแบบ / ผู้รู้ในด้านสาขาการออกแบบ ๑ คน รวม ๒ คน เพื่อทราบการออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่

๔) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นกระบวนการ การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่

๒. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ การทำออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่ และการถ่ายทอด การออกแบบผลงานผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่ไปสู่การ ยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

๑) การพัฒนาชุดความรู้และกระบวนการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่ โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิธีชีวิตของชุมชน การใช้สีธรรมชาติ มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ เพื่อสัมภาษณ์ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ ผู้นำชุมชน ราชภัฏท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการออกแบบพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่น เพื่อเตรียมความพร้อมพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชน

๒) การออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น แบบมีส่วนร่วม แนวทางในการพัฒนาสร้าง ต้นแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่ โดยวิทยากรราชภัฏ ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในบริบท เพื่อเป็นฐานในการออกแบบ จัดทำต้นแบบ(Art Work) เป็น การสร้างแบบในคอมพิวเตอร์ เพื่อเป็นต้นแบบ ทำการสร้างแบบจำลองเสมือนจริงทำการวิเคราะห์ จุดบกพร่องและทำการแก้ไขเป็นต้นแบบ ผู้เชี่ยวชาญร่วมกับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ประเมิน ต้นแบบผลิตภัณฑ์

๓) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัดแพร่ โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิธีชีวิตของชุมชน วิธีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน การใช้สี ธรรมชาติ มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชน

๔) การสร้างกระบวนการ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น้ำชาในแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดแพร่

๕) การจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น้ำชาชุมชนตำบลน้ำชา อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ รวม ๒ คน

๖) ผู้รับการถ่ายทอดกระบวนการ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น้ำชาชุมชน ตำบลน้ำชา ได้แก่ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๗ คน

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกรณีศึกษาของการออกแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น้ำชาชุมชน ประกอบด้วย ๑ พื้นที่ ได้แก่ ตำบลน้ำชา อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัย ดังนี้

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากประธานกลุ่มหรือผู้แทนประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการการศึกษารูปแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น้ำชาชุมชนตำบลน้ำชา ได้แก่ ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๙ คน ประกอบด้วย

(๑) นายสุทิน ม้าแก้ว	กำนันตำบลน้ำชา อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
(๒) นายชัยตรง วงศ์ศักดิ์สิทธิ์	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำชา
(๓) นายอำนาจ วิรัตน์ชัยวรรณ	ปราชญ์ท้องถิ่น
(๔) นายพิเชษฐ์ ชลสินธุ์	ผู้นำชุมชน
(๕) นายประจักษ์ พุฒิ	ผู้นำชุมชน
(๖) นายสถาปนา ค่ายวง	ผู้นำชุมชน
(๗) นางสาวสมทรง ชุ่มใจ	ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน
(๘) นางลัดดา วิภาสกุลเด่น	ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน
(๙) นางหลั่น ค่ายอง	ผู้ออกแบบสมัยใหม่

๒) ผู้ให้ข้อมูลในการสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น้ำชาชุมชนตำบลน้ำชา ได้แก่ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการด้านการออกแบบ รวม ๓ คน ประกอบด้วย

(๑) นางสาวสมทรง ชุ่มใจ	ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน
------------------------	---------------------------

(๒) นางลัดดา วิภาสกุลเด่น ปราชญ์ท้องถิ่น

(๕) นางสาวกิตติพร วงศ์กิตติวัฒนา นักวิชาการด้านการออกแบบ

๓) ผู้ให้ข้อมูลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนตำบลน้ำนำ ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น ๑ คน นักวิชาการด้านการออกแบบ / ผู้รู้ในด้านสาขาการออกแบบ ๑ คน รวม ๒ คน

(๑) นางสาวสมทรง ชุ่มใจ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน

(๒) นางสาวกิตติพร วงศ์กิตติวัฒนา ผู้ออกแบบสมัยใหม่

๔) ผู้รับการถ่ายทอดกระบวนการ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ ได้แก่ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๑๐ คน

(๑) นางพิมพ์พร รัตนพันธ์จักร

(๒) นางสาวสุภัทตรา วิรัตน์ชัยวรรณ

(๓) นางพรศรี คำยวง

(๔) นางสาวเสถียร คำยวง

(๕) นางสาวสมศรี วุฒิ

(๖) นางศิริกัญญา ก้อนแก้ว

(๗) นางสาวสมทรง ชุ่มใจ

(๘) นางสาวเสวียน ชุ่มใจ

(๙) นางเพลินจิต ธรรมสรารักษ์กุล

(๑๐) นางภาวนา ชลทา

๒. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

๑. การจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการออกรูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชน และออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นาชุมชนตำบลน้ำชำ ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ รวม ๕ คน ประกอบด้วย

(๑) นายสุทิน ม้าแก้ว กำนันตำบลน้ำนำ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

(๒) นายชัยตรง วงศ์ศักดิ์สิทธิ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำนำ

(๓) นางสาวสมทรง ชุ่มใจ ปราชญ์ท้องถิ่น

(๔) นางสาวพิมพ์พร รัตนพันธ์จักร ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน

(๕) นางหลั่น คำยวง ผู้ออกแบบสมัยใหม่

๒. การถ่ายทอดผลงานกระบวนการ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ ได้แก่ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๗ คน

(๑) นางสาวสุภัทตรา วิรัตน์ชัยวรรณ

(๒) นางพรศรี คำยวง

(๓) นางสาวเสถียร คำยวง

- (๔) นางสาวสมศรี วุฒิ
- (๕) นางศิริกัญญา ก้อนแก้ว
- (๖) นางสมเสวียน ชุ่มใจ
- (๗) นางเพลินจิต ธรรมสรารค์กุล

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๑. **แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)** เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบเกี่ยวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งมีสาระสำคัญในขั้นตอนของการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือเชิงคุณภาพนั้น ทางผู้วิจัยได้มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑) ทำการศึกษารวบรวมเอกสาร ข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า มาวางโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ โดยแบบออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ ตำแหน่ง สถานที่ และและวัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตำบลน้ำชำ เป็นต้น

๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้าง นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์

๕) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้าง นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ มาทำการหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item – Objective Congruence Index : IOC)

๖) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๗) การจัดทำเวทีชุมชน และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัย ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจเพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒. ชุดปฏิบัติการการออกแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคัดเลือกตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ และกำหนดรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ มีรายละเอียดชุดปฏิบัติการวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) ดังนี้

๑) ชุดปฏิบัติการที่ ๑ การออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นที่ปลูกเองในชุมชนน้ำชำ ของตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ได้รับการยอมรับเป็นผลิตภัณฑ์มาตรฐาน ปลอดภัย มีชื่อเสียง และมีตลาดรองรับสินค้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๒) ชุดปฏิบัติการที่ ๒ การพัฒนาการออกรูปแบบข้าวแต่นชุมชนน้ำชำ ของตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตำบลน้ำชำ, การส่งเสริมความรู้ของการทำข้าวแต่น, พัฒนาการออกแบบข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ ประกอบด้วย ๑) ด้านการตลาดการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ การปฏิบัติการ คือการดำเนินการตามแผนโครงการที่วางไว้ ต้องเตรียมคนเตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนจะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหนมีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือไว้ให้เรียบร้อยแล้วลงมือปฏิบัติตามแผน

๓) ชุดปฏิบัติการที่ ๓ การสรุปองค์ความรู้ของผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชน น้ำชำมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองในตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอดการส่งเสริมการตลาด ได้แก่ ผู้ประกอบการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเสนอผลงานสมบูรณ์ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. แบบประเมินก่อนและหลัง ชุดการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ มีการประเมินก่อนและหลังชุด (Pre-test Post-test)

สำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้

๑) สำนวณหนังสือ รายงานการวิจัย ชุดความรู้ ว่าด้วยการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๒) การนำข้อมูล ความรู้ที่รวบรวมไว้มารสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และประเด็นการวิจัยอื่น ๆ

๓) การตรวจสอบความเที่ยงตรง เนื้อหาของเครื่องมือ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคณะนักวิจัย

๔) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับประชากร/กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพิจารณาจากการอธิบายตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล

๕) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖) การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๗) การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาบริบทพื้นที่ วิถีคิด วิถีชีวิต ของชุมชน จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๖ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและพัฒนาระบบการสร้างเวทีชุมชน และการจัดสัมมนากลุ่มย่อย ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน และการศึกษาภาคสนาม (Field Study)

ระยะที่ ๒ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่ผลงานการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยให้เกิดการสร้างสรรคข้าวแต่นปลอดสารพิษจากข้าวที่ปลูกเองในชุมชนน้ำชำ ของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ การสร้างสรรค์องค์ความรู้มีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ เพื่อระดมความเห็นในการคัดเลือกผลงานพัฒนาข้าวแต่นชุมชนน้ำชำ ของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลของเครือข่าย โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ระยะที่ ๓ พัฒนาการออกแบบข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ ของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ การสร้างสรรค์ศิลปะมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ระยะที่ ๔ กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตำบลน้ำชำ, การสั่งสมความรู้ของการทำข้าวแต่น, พัฒนาการออกแบบข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ ประกอบด้วย ๑) ด้านลดลดการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด เป็นการระดมความเห็นของผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายต่าง ๆ ในแต่ละจังหวัด โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การปฏิบัติการ คือการดำเนินการตามแผนโครงการที่วางไว้ ต้องเตรียมคนเตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนจะต้องมีการวางแผน

ว่าใครจะทำอะไร ตอนไหนมีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือไว้ให้เรียบร้อยแล้วลงมือปฏิบัติตามแผน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนตำบลน้ำซำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

ระยะที่ ๕ การสรุปองค์ความรู้ของการออกแบบข้าวแต๋นมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ของตำบลน้ำซำ อำเภอมือง จังหวัดแพร่ ตลอดจนการจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมส่งเสริมกระบวนการ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนตำบลน้ำซำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ และเสนอผลงานสมบูรณ์ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นชุมชนตำบลน้ำซำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

ระยะที่ ๖ ร่วมการจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นชุมชนตำบลน้ำซำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ มีขั้นตอน กิจกรรมการวิจัย และระยะเวลาในการวิจัยดังนี้

กิจกรรมการวิจัย	เดือน						หมายเหตุ
	๑	๒	๔	๖	๘	๑๐	
๑. การศึกษาจากเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หรือกับทีมงานวิจัย							
๒. การสืบค้นข้อมูล การประสานงาน ลงพื้นที่ชุมชนน้ำชำ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่							
๓. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และสัมภาษณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องพื้นที่ พร้อมกับพัฒนาชุดความรู้ (วิจัยเชิงคุณภาพ)							
๔. กำหนดการพัฒนาชุดความรู้และการอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่เพื่อพัฒนากิจกรรมการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แนวทางในการพัฒนาข้าวข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ โดยวิทยากรปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านการออกแบบให้กับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน (วิจัยเชิงปฏิบัติการ)							
๕. การสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ออกแบบข้าวแต่น โดยนำความรู้ทางด้านออกแบบ วิถีชีวิตของชุมชน การใช้สัทธิธรรมาติ มาประยุกต์เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ (เชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปฏิบัติการ)							
๖. การประสานเครือข่ายเพื่อร่วมสนับสนุนกิจกรรมการให้ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาการสร้างการเรียนรู้ในเครือข่ายที่เกิดจากความร่วมมือตามหลักการมีส่วนร่วมและพลัง “บวร” ของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง							

๗. การสรุปบทเรียนและการวิเคราะห์ผล การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาเป็นชุด ความรู้และกระบวนการเชิงสังคมการ ออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋น ชุมชนตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัด แพร่							
---	--	--	--	--	--	--	--

ตารางที่ ๓.๑ ตารางสรุปขั้นตอน กิจกรรมการวิจัย และระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีขั้นตอนดังนี้

๑) กระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) นั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) นั้น มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยวิธีการวิเคราะห์ อันจะได้ดำเนินการกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็นหลัก (Major themes) หรือแบบแผนหลัก (Major pattern) ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด จากนั้นจึงนำประเด็นหลัก (Major themes) มาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย (Sub-themes) และหัวข้อย่อย (Categories) อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์ โดยการเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ

๒) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group discussion) นั้นผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย โดยได้ทำการถอดข้อความจากการบันทึกข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) อธิบายเป็นความเรียง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ก่อนเรียนและหลังเรียนเกี่ยวกับการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นชุมชนตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยการวิเคราะห์สถิติ ค่า T-test โดยเน้นความรู้ กระบวนการ การสร้างสรรค์ศิลปะ และการถ่ายทอดของการดำเนินการ คือ

วิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) ดังนี้

- ชุดปฏิบัติการที่ ๑ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้รับการยอมรับเป็นผลิตภัณฑ์มาตรฐาน ปลอดภัย มีชื่อเสียง และมีตลาดรองรับสินค้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง

- ชุดปฏิบัติการที่ ๒ การพัฒนาการออกแบบข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ ของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตำบลน้ำชำ, การส่งเสริมความรู้ของการทำข้าวแต่น, พัฒนาการออกแบบข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ ประกอบด้วย ๑) ด้านตลาดการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด นอกจากนี้ยังได้ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ การปฏิบัติการ คือการดำเนินการตามแผนโครงการที่วางไว้ ต้องเตรียมคนเตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนจะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหนมีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือให้เรียบร้อยแล้วลงมือปฏิบัติตามแผน

- ชุดปฏิบัติการที่ ๓ การสรุปองค์ความรู้ของผลงานข้าวแต่นในชุมชนน้ำชำ มีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองในตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สู่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอดการส่งเสริมการตลาด ได้แก่ ผู้ประกอบการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเสนอผลงานสมบูรณ์ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๗ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลเชิงปฏิบัติการ เปรียบเทียบก่อนและหลังการประเมิน ดังตารางนี้^๑

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

t แทน การแจกแจงของค่า t

$\bar{x}_1$ แทน ค่าเฉลี่ยข้อมูลก่อนการประเมิน

$\bar{x}_2$ แทน ค่าเฉลี่ยข้อมูลหลังการประเมิน

s_1^2 แทน ค่าความแปรปรวนข้อมูลก่อนการประเมิน

s_2^2 แทน ค่าความแปรปรวนข้อมูลหลังการประเมิน

n_1 แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างก่อนการประเมิน

n_2 แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างหลังการประเมิน

^๑ คณาจารย์ภาควิชาการประเมินผลและการวิจัย, วิจัยและสถิติทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๗.

๒. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือการวิจัย โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี ที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้การออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๓.๘ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการนำเสนอข้อมูลในเชิงสถิติ ซึ่งประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงกับสถิติการวิจัย การพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่ มีรายละเอียด โดยมีผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) ข้อมูลพื้นฐานและประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตำบลน้ำชำ, การสั่งสมความรู้ของการทำข้าวข้าวแต่น

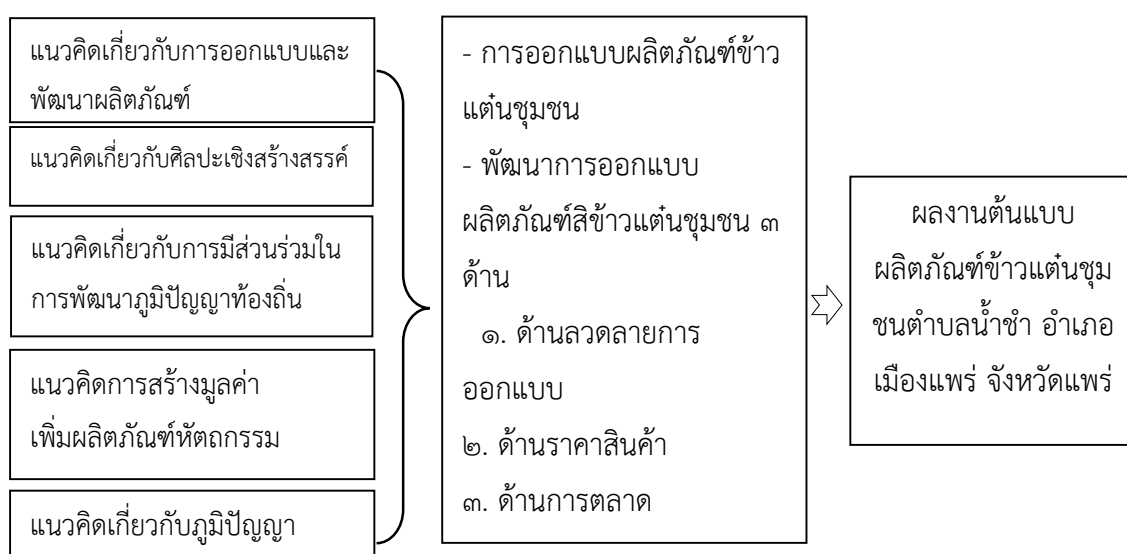
๒) ผลการศึกษาพัฒนาการออกแบบข้าวแต่นชุมชนน้ำชำ ประกอบด้วย ๑) ด้านลวดลายการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด

๓) ชุดความรู้การการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๔) การเสริมสร้างกระบวนการและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

๓.๙ สรุปกระบวนการวิจัย

การสรุปบทเรียนโครงการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

แผนภาพที่ ๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาศึกษารูปแบบและผลิตภัณฑ์ต้นแบบตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ การออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ทั้งนี้คณะผู้วิจัย ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคือ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

- ๔.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ๔.๒ ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ๔.๓ นำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ ท่าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รูปแบบการผลิตข้าวแต่นของชุมชนตำบลน้ำชำเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอาชีพเกษตรกรรมคือปลูกข้าว ซึ่งถือเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวบ้าน ได้ทำการเพาะข้าวปลูกมาต่อเนื่องยาวนานแต่ยังขาดองค์ความรู้ในการทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าว พอดีมีนโยบายของรัฐบาลผ่านกระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เกิดกลุ่มผู้ผลิตข้าวแต่น ขึ้น ซึ่งเดิมชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านคือการสีข้าว คัดข้าวเปลือกออกจากข้าวสารที่สีแล้วด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่ม ในช่วงของหลังการเพาะปลูก ก็ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มเติมขึ้นจากเดิมพอสมควรเพราะความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวมาเป็นข้าวแต่น ข้าวแคบ ข้าวกล้อง ชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมคือการใส่ถุงพลาสติก แล้วนำไปขายในตลาด

ความเป็นเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นตำบลน้ำชำที่เด่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สรุปได้ว่าเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนตำบลน้ำชำ มีการดำเนินชีวิตในภาคการเกษตร มีการปลูกข้าวเป็นหลักและนำข้าวมาแปรรูปเป็นข้าวแต่น ข้าวแคบ ข้าวกล้อง เป็นต้น ^๑

^๑ แผนพัฒนาหมู่บ้านน้ำชำ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.

ปัญหา และอุปสรรคในการการทำข้าวแต่น จึงสรุปได้ว่า การทำข้าวแต่นยังมีปัญหาการ ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในด้านการรักษาคุณภาพข้าวแต่นให้อยู่อย่างยาวนาน อันเนื่องมาจากการ ทำบรรจุภัณฑ์ที่ยังไม่ทันสมัย ไม่ตอบสนองต่อผู้บริโภคดังจะเห็นได้จากทำให้ข้าวแต่นมีกลิ่น ต่อมาเมื่อมหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยามาศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ทราบปัญหาและหาทาง แก้ปัญหาโดยให้ความรู้วิธีการทำสุญญากาศในการบรรจุข้าวแต่นเพื่อรักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้ เวลานาน^๒

การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่น ๆ สรุปได้ว่า การ ช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐยังขาดความต่อเนื่องการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ ขาดงบประมาณ สนับสนุนโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลร่องฟองถือว่าเป็นหน่วยงานหลักที่ให้การส่งเสริม ใน การดูแลของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะ ผู้ใหญ่บ้าน ท่านก้านัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลร่องฟอง หมู่ที่ ๓ ตลอดถึงปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับการทำข้าวแต่น เพื่อยกระดับรายได้ แก่ ชาวบ้าน^๓

รูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำคำ จากการลงพื้นที่มีรูปแบบอย่างง่าย ๆ พิมพ์ ข้อความบรรยายสรรพคุณบนกระดาษธรรมดาติดไว้ที่ผลิตภัณฑ์ สินค้า บางประเภทเพทบรรจุ ถุงพลาสติกกล่องกระดาษมีฉลากสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สะดุดตาของผู้บริโภค และแม้ว่าจะเคยมี หน่วยงานจากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาช่วยออกแบบ สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ให้กับ ทางกลุ่มฯ แต่เนื่องจากทางกลุ่มฯ ไม่ได้มีส่วนร่วมใน การแสดงความคิดเห็นส่งผลให้เกิดการไม่ยอมรับ แบบสัญลักษณ์ที่ออกแบบมาให้กับทางกลุ่ม^๔

ทีมวิจัยได้เข้าไปในชุมชนและสอบถามความต้องการของกลุ่มฯ พบว่า กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ข้าว แต่นเพื่อสุขภาพตำบลน้ำคำ มีความต้องการให้ทีมวิจัยออกแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุ ภัณฑ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งผลงานที่ออกแบบมาจากกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มฯ ได้ชัดเจน ส่งผลให้เกิดการยอมรับและยังสร้างความภูมิใจ ให้กับ กลุ่มฯ เป็นอย่างมาก

จากการสัมภาษณ์ก้านันตำบลน้ำคำ และกลุ่มแม่บ้านน้ำคำเพื่อออกแบบพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่นพอสรุปได้ว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์ ไม่ได้มองถึงรูปแบบผลิตภัณฑ์จะต้อง ป้องกันคุ้มครองสิ่งที่บรรจุอยู่ภายในไม่ให้ยุบหรือสลายเสียรูปและเสียหายอันเกิดจากสภาพ สิ่งแวดล้อม ด้วยสภาพดินฟ้าอากาศ ระยะเวลาในการเก็บรักษา สภาพการขนส่ง มีรูปแบบที่สร้าง

^๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ลำดับที่ ๗ , วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๓ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ลำดับที่ ๑ , วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๔ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ลำดับที่ ๘ , วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

ความมั่นใจเป็นอย่างดี ในผลิตภัณฑ์สร้างความเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภค ลักษณะของการมองดูปัญหาจากมุมมองของคนภายนอก แต่ยังคงขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการทำงาน “ดังนี้

^๕ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ลำดับที่ ๑ , วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๑ ลงพื้นที่และการสัมภาษณ์

๔.๑.๑ ออกแบบผลิตภัณฑ์(Product Design)ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ

การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วม ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นแบบเรียบง่ายไม่มีความซับซ้อนและน่าสนใจ เป็นไปตามแบบเดิมของพื้นที่บ้านไม่เน้นที่การสร้างสรรค์ ไม่ลอกเลียนแบบหรือดัดแปลงความคิดเดิมที่มีมาก่อน เพื่อจะได้ผลงานที่ตอบสนองกับความต้องการของผู้บริโภคไม่ได้มีการมุ่งเน้นเพื่อความสวยงาม รูปทรงของผลิตภัณฑ์ โดยลักษณะของการออกแบบมีความหมายใน ๒ ลักษณะ คือ การออกแบบเพื่อตอบสนองตามความคิดตนเองที่อยากออกแบบ และการออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภค สำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่^๖ ทางผู้วิจัยได้วิเคราะห์การออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นพบว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นตำบลน้ำชำในปัจจุบันเป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น^๗ โดยมีเป็นผู้ริเริ่มฟื้นฟู ซึ่งในขั้นเริ่มต้นเป็นการรวบรวมผู้ที่สนใจในการทำข้าวแต่นและผู้ที่มีความสามารถในการทำข้าวแต่น และมีการศึกษากระบวนการทำข้าวแต่นตำบลน้ำชำซึ่งในรูปแบบเดิม โดยมีขั้นตอนในการทำดังนี้^๘

๔.๑.๒ การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วมมีปัญหา และอุปสรรค

ปัญหาอุปสรรคของการออกแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่น คือชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อโดนใจผู้บริโภคให้สนใจผลิตภัณฑ์มากขึ้น^๙

ในช่วงแรก ด้านการผลิต พบว่า สมาชิกที่มาทำการผลิตบางคนทำเฉพาะเวลารว่างจากงานประจำ และบางครั้งจะเจอปัญหาไม่สามารถผลิตได้ทันโดยเฉพาะช่วงฤดูฝน

ด้านการตลาด พบว่า เน้นการขายในชุมชน แหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด และตามงานสั่งเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการวางแผนการขาย ขาดการชักชวนจากหน่วยงานภาครัฐให้ไปออกจำหน่ายสินค้าตามสถานที่ต่างๆ จึงทำให้ไม่มีฐานลูกค้าเก่าและใหม่ไม่มีการสั่งซื้ออย่างสม่ำเสมอ มีการบรรจุภัณฑ์แบบง่ายๆ ไม่ได้รักษาคุณภาพในระยะยาวได้ คู่แข่งขันทางการตลาดมีมาก ขาดหน่วยงานบุคลากรด้านการตลาด รวมถึงงบประมาณในการนำสินค้าออกจำหน่าย ขาดประชาสัมพันธ์ในช่องทางสื่อต่างๆ^{๑๐}

^๖ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๙, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๗ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๗, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๘ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๔, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๙ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๓, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^{๑๐} ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๗, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในปัจจุบันเป็นการจัดทำสืบทอดมาจากบรรพบุรุษการทำบรรจุภัณฑ์โดยภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ไม่สามารถรักษาคุณภาพข้าวแต๋น อยู่ในเวลานานได้ ในส่วนของกลุ่มก็ได้มีการพัฒนาต่อเนื่องด้วยตนเองประกอบกับหน่วยงานราชการเข้ามาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ แต่ก็ยังขาดเรื่องราวการนำเสนอตัวผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญา หรือเอกลักษณ์ของชุมชน^๑

ภาพที่ ๔.๒ แบบผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมข้าวแต๋น

ต่อมามีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ เข้ามาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋น และจัดระบบให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนส่วนใหญ่กลุ่มสมาชิกได้รับความช่วยเหลือจาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำป้ายศูนย์เรียนรู้ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้แพร่ มหาวิทยาลัยพะเยา ตั้งแต่แรกเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ทั้งการให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการตั้งกลุ่มและการดำเนินการของกลุ่มตลอดถึงการตลาด นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อหาอุปกรณ์เสริมเพิ่มเติมเพื่อรักษาคุณภาพข้าวแต๋นให้มีเวลาอยู่ได้อย่างยาวนาน^๒

มหาวิทยาลัยแม่โจ้แพร่ ให้การสนับสนุนส่งเสริมการประกอบอาชีพการทำ คิวอาร์โค้ด ให้กับทางกลุ่ม ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณการจัดอบรม ทำให้การทำบรรจุภัณฑ์ดูทันสมัยและสามารถรักษาคุณภาพข้าวแต๋นอยู่ได้ในเวลานาน^๓

^๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๒, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๒ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๖, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

^๓ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อันดับที่ ๒, วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

จึงสรุปได้ว่า การทำผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋น เติมยังมีปัญหาทางด้านการรักษาคุณภาพข้าวแต๋น ให้อยู่อย่างยาวนาน ขาดช่องทางการตลาด การประชาสัมพันธ์และปัญหาการทำบรรจุภัณฑ์ที่ยังไม่ ทันสมัย

ภาพที่ ๔.๓ ป้ายศูนย์การเรียนรู้และผลิตภัณฑ์ติดคิวอาร์โค้ด

ต่อมาได้มีการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐได้การส่งเสริมจัดทำบ้านศูนย์การเรียนรู้และ ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำคิวอาร์โค้ดข้าวแต๋น เพื่อยกระดับรายได้ แก่ชาวบ้าน

ภาพที่ ๔.๔ ผลิตภัณฑ์เริ่มพัฒนา

๔.๒ การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมจากการสัมมนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดความร่วมมือวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางมารวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะระหว่างผู้วิจัยกับกำนันตำบลน้ำชำอำเภอเมือง นายกองการบริหารส่วนตำบลร่องพ่อง ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ๓ คน ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และผู้ออกแบบสมัยใหม่ (รายชื่อปรากฏในบทที่ ๓) เพื่อออกรูปแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ นำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน เพื่อขอรับแนวคิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่าง ๆ พบว่า รูปแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนการที่ยกระดับรายได้จากผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะโดยผสมผสานระหว่างแนวคิดที่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยกับแนวคิดการออกแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์วิถีชีวิตของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยระดมแนวความคิดในการหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นแบบใหม่ดังนี้

ภาพที่ ๔.๕ สันทนาการกลุ่มการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วม

๔.๒.๑ ด้านลดลายการออกแบบ

ศึกษาข้อมูลเป็นขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาเรื่องราวสภาพ เศรษฐกิจและสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ลักษณะของพื้นที่และในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องนำมา ศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการออกแบบ โดยข้อมูลที่ได้รับทั้งหมดต้องถูกต้องตามบริบทของชุมชน

ร่างแบบตามแนวคิดจากข้อมูลออกมาเป็นรูปธรรม ในลักษณะของลดลาย ตามผลจากการศึกษาข้อมูล เพื่อให้ได้ลดลายใหม่ และสามารถนำไปใช้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นการร่างแบบขึ้นมอย่างง่าย ๆ หลายๆแบบ เพื่อใช้เป็นตัวเลือกในการค้นหาลดลายที่ดีที่สุด

ออกแบบเป็นตามแนวคิดจากภาพร่างมาออกแบบโดยแสดงรายละเอียดที่ชัดเจนขึ้นของลดลายและสีส้น ดังนั้นขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นตอนที่สมบูรณ์สามารถมองเห็นลดลายที่ชัดเจนได้ โดยอาจจะทำไว้หลายๆแบบเพื่อการคัดสรรให้ได้ลดลายที่ดีที่สุด

ประเมินผลงานเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้รู้ถึงผลตอบรับที่เกิดขึ้น จากการนำเสนอลดลายออกไปสู่สังคมว่าประสบผลสำเร็จ ซึ่งทำการประกวดผลงานตามหัวข้อที่กำหนด

๔.๒.๒ ด้านราคาสินค้า

ก่อนการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะบริโภคกลุ่มใด อาชีพอะไร รายได้พื้นฐาน ซึ่งจะได้ออกแบบผลิตภัณฑ์ การเลือกใช้วัสดุ การผลิตที่เหมาะสมกับต้นทุนแต่ต้องยังคุณค่าของผลิตภัณฑ์ไว้ เพื่อการประเมินราคาขายให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้ใกล้เคียงมากที่สุด

๔.๒.๓ ด้านการตลาด

การตลาดเน้นชุมชน ในจังหวัด เป็นหลักผ่านช่องทางตลาดชุมชน แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และจังหวัด ส่วนตลาดระหว่างจังหวัดให้หน่วยงานภาครัฐพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตร ระดับอำเภอ จังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ชักชวนไปออกร้าจำหน่ายสินค้าตามสถานที่ต่างๆ

สรุปได้ว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วมจากการสัมมนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะบริบทของพื้นที่ชุมชน โดยผสมผสานระหว่างแนวคิดที่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยกับแนวคิดการออกแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ยังต้องนึกถึงเรื่องเกี่ยวกับด้านลวดลาย การออกแบบ ด้านราคาสินค้า และด้านการตลาด ตลอดถึงกลุ่มผู้บริโภค

๔.๓ นำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

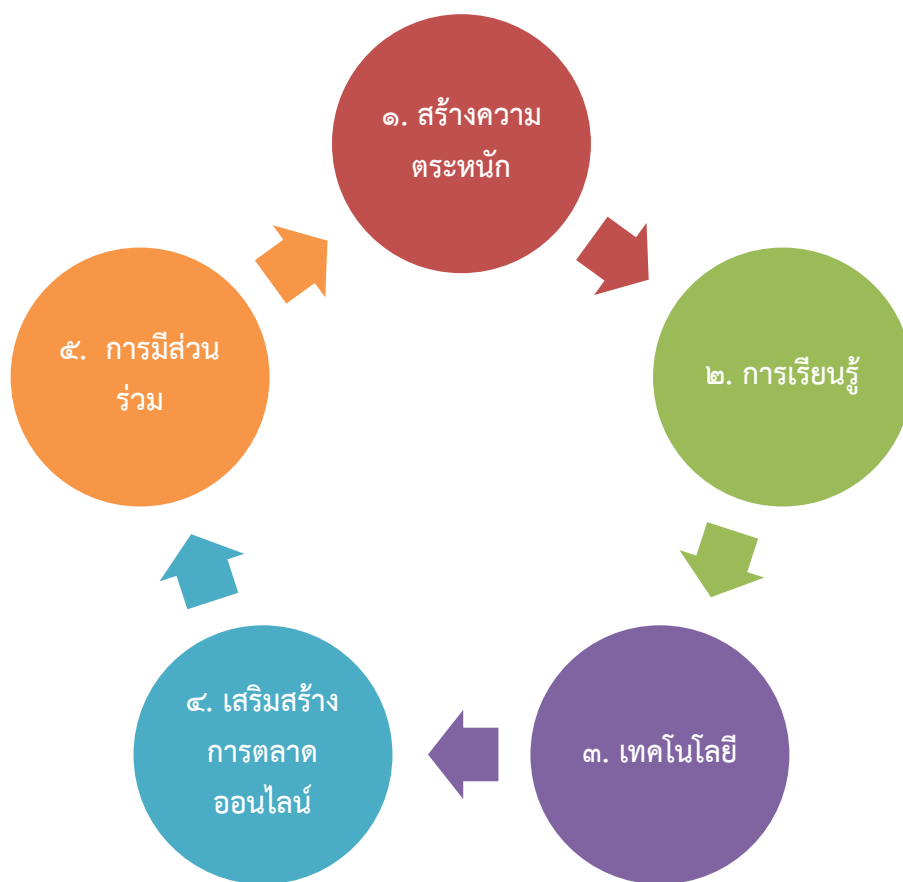
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ของผลิตภัณฑ์โดยวางแนวคิดลวดลายของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประกอบกับแนวคิดที่สร้างสรรค์ในการออกแบบรูปร่าง รูปทรง ลวดลาย และขนาดผลิตภัณฑ์ ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำใครรูปลักษณะสีสันทันสมัย ไม่ทำให้สินค้ามีกลิ่นรักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้เวลานาน สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตราฉลากผลิตภัณฑ์สะอาดตา เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และการตลาดของของสินค้าต่อกลุ่มผู้บริโภคสอดคล้องกับ

ภาพที่ ๔.๖ ต้นแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นชุมชนแบบมีส่วนร่วม

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ความรู้การออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นผังความคิด ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๗ สรุปลองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. **สร้างความตระหนัก (Awareness)** เป็นการส่งเสริมให้คนในพื้นที่ได้เกิดจิตสำนึกในเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนในด้านประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต อาหาร เศรษฐกิจ นำมาประยุกต์กับการออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างจุดเด่นของชุมชน

๒. **การเรียนรู้ (Enhance)** เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับความรู้โดยการอบรม สัมมนาให้ได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ในด้านการพัฒนาเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์

๓. **เทคโนโลยี (Technology)** การนำเอาเทคโนโลยีมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เกิดความสวยงาม มีมาตรฐาน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจ สดุดสายตาผู้บริโภค

๔. **เสริมสร้างการตลาดออนไลน์ (Marketing)** เป็นการส่งเสริมการตลาดที่ทันสมัย และสะดวกตอบสนองผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน

๕. **การมีส่วนร่วม (Participation)** เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ผู้นำในท้องถิ่น หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน รัฐวิสาหกิจ ประชาชนท้องถิ่น ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม และร่วมประเมินผลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เกิดการพัฒนาตามยุคตามสมัยเพื่อให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษา ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การผลิตข้าวแต่นของชุมชนตำบลน้ำชำเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอาชีพเกษตรกรรม คือปลูกข้าว ซึ่งถือเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวบ้าน ได้ทำการเพาะข้าวปลูกมาต่อเนื่องยาวนาน แต่ยังคงองค์ความรู้ในการทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าว พอดีมีนโยบายของรัฐบาลผ่านกระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เกิดกลุ่มผู้ผลิตข้าวแต่น ขึ้น ซึ่งเดิมชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านคือการสีข้าว คัดข้าวเปลือกออกจากข้าวสารที่สีแล้วด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่ม ในช่วงของหลังการเพาะปลูก ก็ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มเติมขึ้นจากเดิมพอประมาณ เพราะความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวมาเป็นข้าวแต่น ข้าวแคบ ข้าวกล้อง ชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมคือการใส่ถุงพลาสติก แล้วนำไปขายในตลาด

ปัญหา และอุปสรรคในการการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นในด้านการรักษาคุณภาพข้าวแต่นให้อยู่อย่างยาวนาน อันเนื่องมาจากการทำบรรจุภัณฑ์ที่ยังไม่ทันสมัย ไม่ตอบสนองต่อผู้บริโภคคงจะเห็นได้จากทำให้ข้าวมีกลิ่น จึงทำการแก้ปัญหาจากมหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยามาให้ความรู้วิธีการทำสุญญากาศในการบรรจุข้าวแต่นเพื่อรักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้เวลานาน จากนั้นยังมีปัญหาแบรนด์หรือตราสินค้าที่เป็นของตนเอง ขาดการมีส่วนในของชุมชนหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเข้ามาวางแผนให้ข้อคิดแนวทางการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ขาดการประชาสัมพันธ์เป็นต้น

รูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำชำ จากการลงพื้นที่ที่มีรูปแบบอย่างง่าย ๆ พิมพ์ข้อความบรรยายสรรพคุณบนกระดาษธรรมดาติดไว้ที่ผลิตภัณฑ์ สินค้า บางประเภทเทพบรรจุถุงพลาสติกกล่องกระดาษมีฉลากสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สะดุดตาของผู้บริโภค และแม้ว่าจะเคยมีหน่วยงานจากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาช่วยออกแบบ สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ให้กับทางกลุ่มฯ แต่เนื่องจากทางกลุ่มฯ ไม่ได้มีส่วนร่วมใน การแสดงความคิดเห็นส่งผลให้เกิดการไม่ยอมรับแบบสัญลักษณ์ที่ออกแบบมาให้กับทางกลุ่ม

๕.๑.๒ การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วมจากการสัมมนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นความร่วมมือวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางมา รวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะระหว่างผู้วิจัยกับกำนันตำบลน้ำชำ นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลร่องฟอง ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน และผู้ออกแบบสมัยใหม่ เพื่อหาแนวทางการออกรูปแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบล น้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ นำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน เพื่อขอรับแนวคิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่าง ๆ พบว่า รูปแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่น การที่จะยกระดับรายได้ จากผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะโดยผสมผสานระหว่างแนวคิดที่การ ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยกับแนวคิดการออกแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์วิถีชีวิตของชุมชนในการ พัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยระดมแนวความคิดในการหาแนวทางการพัฒนาพัสดุ กระบวนการ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นแบบใหม่ประกอบด้วยด้านลดรายการออกแบบ ด้านราคาสินค้า ด้าน การตลาด เพื่อตอบสนองกับผู้บริโภค จากนั้นผู้วิจัยร่วมกับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ผู้ออกแบบ สมัยใหม่ ปราชญ์ท้องถิ่น ชุมชน และผู้นำชุมชน ได้จัดทำร่าง (Sketch) ผลิตภัณฑ์ ให้สมาชิกกลุ่มร่วม พิจารณาเลือก

๕.๑.๓ ผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ของ ผลิตภัณฑ์โดยวางแผนคิดลดรายการของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประกอบกับแนวคิดที่สร้างสรรค์ในการออกแบบรูปร่าง รูปทรง ลดรายการ และขนาดผลิตภัณฑ์ ชื่อ ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำใครรูปลักษณ์สีสันทันสมัย ไม่ทำให้สินค้ามีกลิ่นรักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้เวลานาน สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตราฉลากผลิตภัณฑ์สะดุดตา เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และ การตลาดของสินค้าต่อกลุ่มผู้บริโภคสอดคล้องกับ

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากการศึกษาลงพื้นที่เกี่ยวกับการผลิตข้าวแต่นของชุมชนตำบลน้ำชำที่พบว่าเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอาชีพเกษตรกรรมคือปลูกข้าว ซึ่งถือเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวบ้าน ได้ทำการเพาะข้าวปลูกมาต่อเนื่องยาวนาน แต่ยังคงขาดองค์ความรู้ในการทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าว พอดีมีนโยบายของรัฐบาลผ่านกระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เกิดกลุ่มผู้ผลิตข้าวแต่น ขึ้น ซึ่งเดิมชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านคือการสีข้าว คัดข้าวเปลือกออกจากข้าวสารที่สีแล้วด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่ม ในช่วงของหลังการเพาะปลูก ก็ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มเติมขึ้นจากเดิมพอสมควร เพราะความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวมาเป็นข้าวแต่น ข้าวแคบ ข้าวกล้อง ชาวบ้านก็ทำตามความรู้ดั้งเดิมคือการใส่ถุงพลาสติก แล้วนำไปขายในตลาดนั้น ปัญหา และอุปสรรคในการการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นในด้านการรักษาคุณภาพข้าวแต่นให้อยู่อย่างยาวนาน อันเนื่องมาจากการทำบรรจุภัณฑ์ที่ยังไม่ทันสมัย ไม่ตอบสนองต่อผู้บริโภคดังจะเห็นได้จากทำให้ข้าวมีกลิ่น จึงทำการแก้ปัญหาจากมหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยามาให้ความรู้วิธีการทำสุญญากาศในการบรรจุข้าวแต่นเพื่อรักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้เวลานานนอก จากนั้นยังมีปัญหาแบรนด์หรือตราสินค้าที่เป็นของตนเอง ขาดการมีส่วนร่วมในของชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาวางแผนให้ข้อคิดแนวทางการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สอดคล้องกับงานวิจัยของพวงทอง โยธาใหญ่ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ในส่วนมากมีความพยายามปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๑ แต่มีองค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนไม่ปฏิบัติตามที่ระเบียบกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดทำแนวทางพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ อีกทั้งขาดการนำเสนอร่างแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อกรรมการพัฒนาขององค์กรต่างๆ ในชุมชนและในส่วนระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังอยู่ในระดับน้อย ประชาชนยังไม่ค่อยให้ความสนใจในกิจกรรมขององค์กร การบริหารส่วนตำบลเท่าที่ควร ดังนั้น หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลจะต้องให้ความสำคัญและส่งเสริมสนับสนุนด้านความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดทำ

แผนพัฒนาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^๑ และยังขาดการประชาสัมพันธ์^๒ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของบุรินทร์ เปล่งดีสกุลงานวิจัยของไฉ่วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ ๒) เพื่อออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและการผลิตเป็นหลัก โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม ด้วยแบบสำรวจและแบบสอบถาม นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการออกแบบ และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ประกอบกับผลงานออกแบบจากการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากกลุ่มวิสาหกิจในชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์โดยอาศัยวัตถุดิบและแรงงานในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ โดยมีตลาดจำหน่ายในอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิเป็นหลัก ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ยังไม่มีแบรนด์หรือตราสินค้าที่เป็นของตนเอง ทำให้ลูกค้าจดจำได้ยาก รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้ลูกค้าเป้าหมายมาซื้อได้ถูกต้องและเหมาะสม ในด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ จึงเป็นการออกแบบเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการจดจำผ่านตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ บนผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่ม รวมไปถึงการพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้น เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เกิดความน่าสนใจและเพิ่มตลาดสินค้าของกลุ่มมากขึ้น ที่สำคัญผู้วิจัยได้นำภูมิปัญญาของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนของกลุ่มนำมาสร้างความหมายให้สอดคล้องกับความเป็นเฉพาะของผลิตภัณฑ์แต่ละกลุ่มเพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยเฉพาะชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ รูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวแต่นชุมชนตำบลน้ำขำ จากการลงพื้นที่มีรูปแบบอย่างง่าย ๆ พิมพ์ข้อความบรรยายสรรพคุณบนกระดาษธรรมชาติไว้ที่ผลิตภัณฑ์ สินค้า บางประเภทเกทับบรรจุถุงพลาสติกกล่องกระดาษมีฉลากสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สะดุดตาของผู้บริโภค”การสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความสวยงามแตกต่างไป

^๑ พวงทอง โยธาใหญ่, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

^๒ บุรินทร์ เปล่งดีสกุล, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืด แม่สมศรี ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ”, (คณะศิลปกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๖๑.

^๓ วาสนา เจริญวิเชียรฉาย, การออกแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านจากวัสดุเหลือใช้, (คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี : ปทุมธานี, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓.

จากผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบเดิม ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้เป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายที่มีความสวยงามน่าสนใจมากยิ่งขึ้น งานออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ จึงเป็นการสร้างสรรค์ที่เกิดจากความคิดจินตนาการ โดยที่มาของจินตนาการนั้น นักออกแบบอาจได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานจากสิ่งที่อยู่รอบๆตัว และอยู่ในขอบเขตของกรอบความงามตามทฤษฎีที่กำหนด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการออกแบบสร้างสรรค์งานแต่ละชนิด และแม้ว่าจะเคยมีหน่วยงานจากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาช่วยออกแบบ สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ให้กับทางกลุ่มฯ แต่เนื่องจากทางกลุ่มฯ ไม่ได้มีส่วนร่วมใน การแสดงความคิดเห็นส่งผลให้เกิดการไม่ยอมรับแบบ สัญลักษณ์ที่ออกแบบมาให้กับทางกลุ่ม

๕.๒.๒ ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การออกรูปแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะโดยผสมผสานระหว่างแนวคิดที่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยกับแนวคิดการออกแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์วิถีชีวิตของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยระดมแนวความคิดในการหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ขั้นต้นแบบใหม่ ด้านลดทลายการออกแบบเนื้อหาเรื่องราวสภาพเศรษฐกิจและสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ลักษณะของพื้นที่และในด้านอื่น ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตพนธ์ ชุมเกตุ วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหนังแพะ ชีสนมแพะแปรรูป ผลิตภัณฑ์นมแปรรูป งานศิลปหัตถกรรม เช่น หมอนหนุน ผลิตภัณฑ์จากเมล็ดกระถิน ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก ผลิตภัณฑ์จากรกบวบหอม ผลิตภัณฑ์จากใบตะโก เป็นต้น วัสดุส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สำหรับการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแกร่งขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก คือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจ

เดียวกัน ส่วนที่สอง คือ กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนที่ ๓ เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง^๔ นอกจากนั้นในด้านราคาสินค้าก่อนการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะบริโภค การผลิตที่เหมาะสมกับต้นทุนแต่ต้องยังคุณค่าของผลิตภัณฑ์ไว้ เพื่อการประเมินราคาขายให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้ใกล้เคียงมากที่สุด ด้านการตลาด การตลาดเน้นชุมชน ในจังหวัด เป็นหลักผ่านช่องทางตลาดชุมชน แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนและจังหวัด ส่วนตลาดระหว่างจังหวัดให้หน่วยงานภาครัฐพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตร ระดับอำเภอ จังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ชักชวนไปออกร้าจำหน่ายสินค้าตามสถานที่ต่างๆ

๕.๒.๓ ผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ของผลิตภัณฑ์โดยวางแผนการตลาดของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประกอบกับแนวคิดที่สร้างสรรค์ในการออกแบบรูปร่าง รูปทรง ลวดลาย และขนาดผลิตภัณฑ์ ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำใครรูปลักษณะสีสันทันสมัย ไม่ทำให้สินค้ามีกลิ่นรักษาคุณภาพข้าวให้อยู่ใช้เวลานาน สัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตราฉลากผลิตภัณฑ์สะอาดตา เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และการตลาดของของสินค้าต่อกลุ่มผู้บริโภคสอดคล้องกับสอดคล้องกับจิตพนธ์ ชุมเขต^๕ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิมอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ๒.) เพื่อพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำจังหวัดเพชรบุรี ที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน และ ๓) ศึกษาแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี พบว่าวัสดุส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของหมู่บ้านไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์

^๔ จิตพนธ์ ชุมเขต, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี”, รายงานการวิจัย, (คณิตวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐), จำนวน ๗๔ หน้า.

^๕ จิตพนธ์ ชุมเขต, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๖๐.

นั้นดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกคือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนที่สอง คือกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนที่ ๓ เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) ผู้นำ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ในชุมชนควรร่วมมือกันสนับสนุนส่งเสริมการใช้วัตถุดิบในพื้นที่มาตกแต่งแปรรูปการผลิตข้าวแต๋นและสร้างผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง และควรส่งเสริมช่องทางการจัดจำหน่าย และการประชาสัมพันธ์ให้มีความหลากหลาย

๕.๓.๒ ข้อเสนอในการวิจัยในครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริการจัดการกลุ่มเพื่อขยายการตลาดผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นไปสู่ระดับประเทศ
- ๒) ควรศึกษารูปแบบเส้นทางการส่งเสริมและพัฒนาทางการตลาดผลิตภัณฑ์

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

ภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป

การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๕๓.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

ธีระชัย สุขสด, การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔.

นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

ปกรณ ปรียากร. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร สามเจริญพานิช, ๒๕๕๔.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่ายธรรมชาติความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เดือน, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมภาษาศาสตร์พ.ศ. ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.

วาสนา เจริญวิเชียรฉาย. การออกแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านจากวัสดุเหลือใช้. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี: ปทุมธานี, ๒๕๕๒.

วาสนา เจริญวิเชียรฉาย. การออกแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านจากวัสดุเหลือใช้. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี: ปทุมธานี, ๒๕๕๒.

ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์. Principles fo Marketing. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพมหานคร: ท็อป, ๒๕๕๕.

สถาพร ดีบุญมี ณ ชุมแพ. การศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ จำกัด, ๒๕๕๘.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.

สัมพันธ์ เตชะอิก และคณะ. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ ฯ เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน. **“ทำได้ หายจน”** เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน
กข.คจ. ดีเด่น. กรุงเทพฯ ฯ : มปก, ๒๕๕๔.

สุปัญญา ไชยชาญ. **การบริหารการตลาด**. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลีฟวิ่ง, ๒๕๕๑.

เสริมยศ ธรรมรักษ์. **การสื่อสารแบรนด์**. พิมพ์ลักษณ์, ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๓.

เสรี พงศพิศ. **เครือข่าย**. กรุงเทพฯ ฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

อดุลย์ จาตุรงค์กุล. **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๕๑.

สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำยม
๑๖ สาขา จังหวัดแพร่”, **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่, ๒๕๖๑.

พรพิมล ศักดา และบวร เครือรัตน์. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทของใช้จากวัสดุธรรมชาติของ
กลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”. **รายงาน
การวิจัย**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, ๒๕๖๑.

จิตพนธ์ ชุมเกตุ. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการ
ชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”. **รายงานการวิจัย**.
คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐.

อรทัย อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นัคลาจารย์. **รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง เครือข่ายอาสาสมัคร
เพื่อการอยู่ ร่วมกันในสังคมเอตลัส**. มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม,
๒๕๕๐.

กรรณิการ์ สายเทพ และพิชญา เพิ่มไทย. “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของ
กลุ่ม วิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ตำบลแม่ทะ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง”. **วารสาร
วิทยาการจัดการเชียงใหม่**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๑-๑๑.

กษมา สุรเดชา, อนุ ธัชยะพงษ์ และกันยา มั่นคง. “การออกแบบตราสินค้าและพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อ
ยกระดับผลิตภัณฑ์กล้วยอบเนย ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมูสวรรค์หมู่ไทยศรีโยธิน”.
วารสารพิกุล, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๑๙-๒๓๗.

ชนัญญา กาญจนรังสีนนท์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย, **วารสารพัฒนา
ชุมชน**, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน), ๒๕๕๒, หน้า ๒๖-๓๐.

อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ และคณะ, “การสร้างเครือข่ายชุมชนสันติสุขในโซนอีสานใต้”, วารสาร มจร อุบล
ปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๓๒๗-๓๓๘.

สายพันธ์แพร์,จังหวัดแพร่,[ออนไลน์].,แหล่งที่มา :

http://www.wungfon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1448:2013-01-03-04-47-23&catid=183:2011-07-05-02-34-59&Itemid=213. [๒๔
 มกราคม ๒๕๖๕].

ภาษาอังกฤษ

Aler, Cathrin and Hage,Jerald, **Organization Working Together**, California : Sage, ๑๙๙๓,
 p ๒๓๘.

Brinkkemper, S. (๑๙๙๖) Method engineering: engineering of information systems
 development methods and tools, Information and Software Technology (๓๘:
 ๔), pp. ๒๗๕-๒๘๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ

ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่

ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบจากการวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ภาคผนวก ฉ ประวัตินักวิจัย

ภาคผนวก ก

เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

“การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำขำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อนามสกุลอายุ.....ปี
 ที่อยู่ ตำบล
 อำเภอ.....จังหวัด
 วุฒิกการศึกษา.....ตำแหน่ง
 สถานที่ทำงาน.....โทรศัพท์/มือถือ.....
 อีเมล.....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำขำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑. ผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋น (การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋น) มีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง

๒. การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วม มีการเรียนรู้ ตลอดจนมีการส่งเสริมความรู้ของกระบวนการในการทำอย่างไรบ้าง

๓. การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมมีปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินการหรือไม่ อย่างไร

๔. การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นมีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนหรือไม่

๕. ในอนาคตมีแนวทางการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมควรเป็นอย่างไรบ้าง (เช่น ๑) ด้านตลาดการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด เป็นต้น)

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

ผู้วิจัย

หัวข้อการสนทนากลุ่ม

เรื่อง

“การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแต๋นชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์
จังหวัดแพร่”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

ข้อมูลทั่วไปของผู้สนทนากลุ่ม ชื่อนามสกุลอายุ.....ปี
ที่อยู่ ตำบล
อำเภอ.....จังหวัด
วุฒิการศึกษา.....ตำแหน่ง
สถานที่ทำงาน.....โทรศัพท์/มือถือ.....
อีเมล.....

ประเด็นการสนทนา

การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำชำ อำเภอมืองแพร์
จังหวัดแพร่

๑. รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋น (การออกแบบข้าวแต๋น) และมีความเป็นเอกลักษณ์
ของท้องถิ่นควรมีลักษณะ รูปแบบควรเป็นอย่างไร

๒. ปัญหา และอุปสรรคในการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วม

๓. การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ในการเข้ามา
ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋น

๔. แนวทางการออกพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้าวแต๋นแบบมีส่วนร่วมในอนาคต (เช่น ๑) ด้าน
ตลาดการออกแบบ ๒. ด้านราคาสินค้า ๓. ด้านการตลาด เป็นต้น)

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

ผู้วิจัย

ผนวก ข

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักวิชาการวิทยาเขตแพร่

โทร. ๐-๕๕๖๔-๖๕๘๕ ต่อ ๔๐๔

ที่ อว ๘๐๔๓.๔.๒ (๒) / ๐๔

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์งานวิจัย

เจริญพร

ด้วยผศ.ดร.สมจิต ขอนวงศ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในนามหัวหน้าโครงการวิจัย ด้วยทุนสนับสนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๕ กำลังจัดทำวิจัย เรื่อง “การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” เพื่อพัฒนางานวิชาการให้กับบุคลากรของมหาวิทยาลัย และงานวิจัยตามภารกิจของอุดมศึกษา

ดังนั้น ทางสำนักวิชาการวิทยาเขตแพร่ พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ สามารถให้คำแนะนำอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่อย่างสร้างสรรค์ และพัฒนางานวิจัยอย่างมีคุณค่า ทางมหาวิทยาลัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่ออนุญาตสัมภาษณ์ ในวันที่ ๑๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ เวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. ตามเอกสารแนบ และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยต่อไป และขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ)

ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

ลำดับที่ ๑	นายสุทิน ม้าแก้ว	กำนันตำบลน้ำนำ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
ลำดับที่ ๒	นายชัยตรง วงศ์ศักดิ์สิทธิ์	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำนำ
ลำดับที่ ๓	นายอำนวย วิรัตน์ชัยวรรณ	ปราชญ์ท้องถิ่น
ลำดับที่ ๔	นายพิเชษฐ์ ชลสินธุ์	ผู้นำชุมชน
ลำดับที่ ๕	นายประจักษ์ พุฒิ	ผู้นำชุมชน
ลำดับที่ ๖	นายสถาปนา ค่ายวง	ผู้นำชุมชน
ลำดับที่ ๗	นางสมทรง ชุ่มใจ	ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน
ลำดับที่ ๘	นางลัดดา วิภาสกุลเด่น	ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน
ลำดับที่ ๙	นางหลั่น ค่ายอง	ผู้ออกแบบสมัยใหม่

ภาคผนวก ค
ภาพถ่ายการลงพื้นที่วิจัย

ภาคผนวก ง

การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กันยายน ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สมจิต ขอนวงศ์

ข้าพเจ้า นางสาวสมทรง ชุ่มใจ ตำแหน่ง ประธานกลุ่มแปรรูปข้าว หมู่ที่ ๓ ตำบลน้ำคำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เรื่อง การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำคำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สมจิต ขอนวงศ์, พระมหาชนินทร์ อธิวโร

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนกันยายน ๒๕๖๕ จนถึง เดือนตุลาคม ๒๕๖๕ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

สามารถนำผลการวิจัยดังกล่าวไปกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการการผลิตสินค้าต้นแบบในพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นการช่วยยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(นางสมทรง ชุ่มใจ)

ตำแหน่ง ประธานกลุ่มแปรรูปข้าว หมู่ที่ ๓ ตำบลน้ำคำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กันยายน ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สมจิต ขอนวงศ์

ข้าพเจ้า นายสุทิน ม้าแก้ว ตำแหน่ง กำนันตำบลต้นน้ำขำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เรื่อง การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลน้ำขำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นผลงานวิจัย ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สมจิต...ขอนแก่น, พระมหาชนินทร์ อธิวโร

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนกันยายน ๒๕๖๕ จนถึง เดือนตุลาคม ๒๕๖๕ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

สามารถนำผลการวิจัยดังกล่าวไปกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ต้นแบบในพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นการช่วยยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ(นายสุทิน ม้าแก้ว)

ตำแหน่ง กำนันตำบลน้ำขำ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบจากการวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ตารางแสดงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ	รวม	หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
๑. องค์ความรู้ใหม่	องค์ความรู้ การพัฒนาการ ออกแบบ พัฒนา ผลิตภัณฑ์ ชุมชนแบบมี ส่วนร่วม ตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัด แพร่	๑	๑	เรื่อง	กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนข้าวแต่น ตำบลน้ำชำ อำเภอ เมืองแพร่ ได้นำ องค์ความรู้การมี ส่วนร่วมในการ ออกแบบและ พัฒนารูปแบบ ตลาดสาย สีสน แะ รนต์สินค้าและ บรรจุภัณฑ์ของ ผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนให้ เป็นไปตามที่ ต้องการของ ผู้บริโภค	กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนข้าวแต่น ตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ ได้นำองค์ ความรู้การมี ส่วนร่วมและ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องได้ ฐานข้อมูลองค์ ความรู้การ พัฒนาการ ออกแบบ พัฒนา ผลิตภัณฑ์ ชุมชนแบบมี ส่วนร่วม ตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ จังหวัด แพร่
๒. ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์	การพัฒนาการ ออกแบบพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชน แบบมีส่วนร่วม รูปแบบที่ ทันสมัยกับ รูปแบบลาย ดั้งเดิมที่เป็น	๑	๑	ต้นแบบ	บ้านน้ำชำหมู่ที่ ๓ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ได้ ยกระดับรายได้สู่ เศรษฐกิจชุมชน	กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนข้าวแต่น ตำบลน้ำชำ อำเภอเมือง แพร่ได้ ผลิตภัณฑ์ ต้นแบบจากการ พัฒนาการ

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ	รวม	หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
	เอกลักษณ์ของชุมชนบ้านน้ำชำ หมู่ที่ ๓ ตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่				การพัฒนาการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมรูปแบบที่ทันสมัยกับรูปแบบลายดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ นำมาซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีเอกลักษณ์แนวคิดผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้คงอยู่ต่อไป	ออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลน้ำชำ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่ทันสมัยกับรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตลอดจนเกิดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในผลิตภัณฑ์ของชุมชน

ภาคผนวก ฉ

ประวัติผู้วิจัย

นักวิจัยคนที่ ๑

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมจิต ขอนวงศ์

Assistant Professor Dr.Somjit Konwong

๒. เลขรหัสประจำตัวนักวิจัย

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- เป็นอาจารย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

- ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๔. ประวัติการศึกษา

- ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชา การจัดการทั่วไป สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ (พ.ศ. ๒๕๓๘)

- ศีลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) สาขาวิชา หลักสูตรและการการสอน มหาวิทยาลัยรามคำแหง (พ.ศ. ๒๕๔๓)

- Philosophy of Doctor (Ph.D.) Political Science Magadha University, India (ค.ศ.2011)

๕. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

- เอกสารประกอบการสอน วิชา ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ , ๒๕๕๙

- เอกสารประกอบการสอน วิชา นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ , ๒๕๕๖

- งานเรียบเรียง “การจัดการเรียนรู้” โรงพิมพ์นวสารีนการพิมพ์ , ๒๕๕๕, ISBN 978-616-300-086-6

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๑) ชื่อเรื่อง “สืบชะตาล้านนา:แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา” พ.ศ. ๒๕๕๗

สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย

๒) ชื่อเรื่อง “บทบาทการเชื่อมโยงภูมิภาคของครูบาบุญชุ่ม” พ.ศ. ๒๕๖๐

สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย

๓) ชื่อเรื่อง “วิสาหกิจผ้าทอจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” พ.ศ. ๒๕๖๐

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

๔) ชื่อเรื่อง “การส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำยม ๑๖ สาขา จังหวัดแพร่” พ.ศ. ๒๕๖๑

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

๕) ชื่อเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” พ.ศ. ๒๕๖๑

สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย

๖) ชื่อเรื่อง “แนวทางการบริหารนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ” พ.ศ. ๒๕๖๒

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

๗) ชื่อเรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา” พ.ศ. ๒๕๖๓

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

๘) ชื่อเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนานโยบายสาธารณะ องค์การบริหารส่วนตำบลตำหนักธรรม อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่” พ.ศ. ๒๕๖๔

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

๒. ประวัติผู้วิจัยร่วม

๑. ชื่อ พระมหาชนินทร์ อธิวโร

PhraMaha Chanin Athewaro

๒. เลขรหัสประจำตัวนักวิจัย

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- นักวิชาการศึกษา มจร วิทยาเขตแพร่

๔. ประวัติการศึกษา

- นักธรรมเอก สำนักเรียนศาสนศึกษาวัดทุ่งกวาว จังหวัดแพร่
- เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนศาสนศึกษาวัดทุ่งกวาว จังหวัดแพร่
- ปวส. (คอมพิวเตอร์ธุรกิจ) วิทยาลัยเทคโนโลยีพัฒนการลานนาเชียงใหม่ (2548)
- พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2559)
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)

๕. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

- จริยธรรมเชิงพุทธ : การเสริมสร้างคุณลักษณะของของความเป็นครูในศตวรรษที่ ๒๑
Buddhist Ethics : Enhancing the characteristics of being a teacher
in the 21st century
- แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการสอนสังคมศึกษา
The concept of sufficiency economy and social studies teaching

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- “รูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านสุขภาวะองค์กรแบบบูรณาการของศูนย์สุขภาพชุมชนแนวพุทธในจังหวัดแพร่” พ.ศ. ๒๕๖๓
สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย
- “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านการเรียนการสอนแบบบูรณาการของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”
สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย พ.ศ.2562